

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ  
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ  
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών  
«ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

## ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η πλατεία ως αναπόσπαστο στοιχείο του πολεοδομικού σχεδιασμού  
στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη:  
Ιστορική, κοινωνική και λειτουργική θεώρηση - νέες προοπτικές



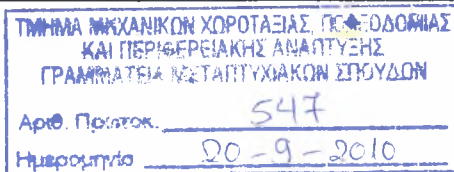
■ Μετ. φοιτητής  
Μωσής Κιμισκίδης

■ Επιβλέπων Καθηγητής  
Αλέξιος Δέφνερ



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ  
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ  
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 9009/1  
Ημερ. Εισ.: 25-10-2010  
Δωρεά: Συγγραφέα  
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ  
711.55  
KIM

**ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Η Πλατεία αποτελεί πόλο έλξης, σημείο προσανατολισμού και ανάπαυσης, αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης με ρόλους και λειτουργίες που εναλλάσσονται στο πέρασμα του χρόνου.

Η εργασία στοχεύει στο να εκτιμήσει την ποιότητα της κληρονομιάς που οι πλατείες συνιστούν και να προβάλει τον κοινωνικό κυρίως ρόλο που αυτές επιτελούν στην ανάδειξη της ταυτότητας της πόλης. Αρχικά, επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή, προκειμένου να προσδιοριστεί η εξέλιξη και ο τρόπος με τον οποίο η πλατεία βιώθηκε στο πέρασμα των χρόνων. Ακολουθούν η εξέταση των βασικών χαρακτηριστικών και η σχεδιαστική προσέγγιση μιας πλατείας που αποσκοπεί στην πληρέστερη κατανόηση του όρου εισάγοντας παράλληλα την προβληματική που ενέχει το όραμα για το σχεδιασμό και τη διαχείριση μιας αξιόλογης πλατείας.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το τμήμα της εργασίας που αναφέρεται στην κοινωνική και λειτουργική προσέγγιση της πλατείας, όπου κατατίθενται σύγχρονες τάσεις, επισημαίνονται μεταλλάξεις και εκφράζονται ανησυχίες για την ελληνική πραγματικότητα. Η αστική ανάλυση και ο ρόλος του μάρκετινγκ στην εικόνα της πόλης προσφέρει στη συνέχεια πληροφορίες για έναν καλύτερο σχεδιασμό των δημόσιων χώρων.

Εξάλλου, η εξέταση παραδειγμάτων ευρωπαϊκών πλατειών βοηθά στη συσχέτιση εμπειριών και στη διατύπωση επιλεγμένων πρακτικών που έχουν αποδειχτεί επιτυχείς για την ανάδειξη πλατειών. Τέλος, στην επίτευξη επιτυχημένων σχεδιαστικών παρεμβάσεων και στη διασφάλιση καλύτερων όρων για το μέλλον της πλατείας είναι αφιερωμένο το κεφάλαιο που αναφέρεται στην ελληνική πραγματικότητα.

Ως συμπέρασμα προκύπτει ότι ο κοινωνικός ρόλος της πλατείας δεν εξαντλήθηκε στις μέρες μας. Μπορεί συχνά να αναχαιτίζεται από εξωγενείς παράγοντες, μπορεί να περιορίζονται κάποιες λειτουργίες του παρελθόντος, οι πλατείες όμως δε χάθηκαν, ζουν ανάμεσά μας.

**Λέξεις κλειδιά:** Πλατεία, δημόσιοι χώροι, ελεύθεροι χώροι, διατήρηση ή ανασχεδιασμός, πολεοδομία, ταυτότητα πόλης

**ABSTRACT**

Squares are an attraction, a point of orientation and relaxation, an integral part of the city with roles and functions that interchange over time.

This paper aims at estimating the quality of heritage represented by squares and to point out especially the social role of squares in highlighting the identity of the city. At first, a historical background is provided in order to identify the evolution and the way in which squares were experienced throughout the years. Then the basic characteristics and the planning approach of a square are examined and aims at comprehending fully the term introducing at the same time the problem posed by the vision for the planning and management of a notable square.

The part of the paper referring to the social and operational approach of a square is of particular importance, in which modern trends are described, variations are pointed out and concerns are voiced about Greek reality. The urban analysis and the role of marketing in the city's image provide information about a better planning of public spaces.

Besides, the examination of European squares contributes to the correlation of experiences and to formulate practices that have been demonstrated to be successful in highlighting squares. Finally, the chapter concerned with Greek reality is devoted to the achievement of successful plans and to ensure better terms for the future of squares.

To conclude, the social role of squares has not been weakened nowadays. It may often be contained by external factors, some functions of the past may have been limited, but squares are not gone, they live among us.

**Key words:** Square, public spaces, free spaces, preservation or new planning, town planning, city identity



**ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ**

Θα ήθελα με αφορμή αυτήν την εργασία να ευχαριστήσω πρώτα από όλα την επιτροπή επιλογής υποψήφιων σπουδαστών του Προγράμματος Μεταπτυχιακών σπουδών «Πολεοδομία – Χωροταξία» του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για την ευκαιρία που μου έδωσαν να φοιτήσω στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 2009 - 2010. Συγκεκριμένα ευχαριστώ θερμά τους κ. Δέφνερ Αλέξιο, Κουσιδώνη Χρήστο, Λαλένη Κωνσταντίνο και την κ. Ψαθά Ευαγγελία.

Επιπλέον ευχαριστώ όλους τους καθηγητές μου, ιδιαιτέρως τον υπεύθυνο της διπλωματικής μου εργασίας κύριο Δέφνερ, οι οποίοι με τις γνώσεις, αλλά και την προσωπική τους στάση, κράτησαν το ενδιαφέρον του μαθήματος αμείωτο καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και συνέβαλαν στην εξέλιξή μου διευρύνοντας το πεδίο των γνώσεων και των δυνατοτήτων μου.

Δεν θα παραλείψω να ευχαριστήσω και όλους τους συμφοιτητές μου για το ευχάριστο κλίμα που επικρατούσε στα μαθήματα και για την ιδιαίτερη συνεισφορά του καθηνός στη διατήρηση υψηλού επιπέδου στο τμήμα.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ την οικογένειά μου, που στηρίζει τις επιλογές μου και μου δίνει πάντα δύναμη για την επίτευξη των στόχων μου.

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ**

<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b> .....	1
<b>1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ</b> .....	4
<b>2. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ</b> .....	12
2.1 Ο ΠΕΡΙΚΛΕΙΣΤΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ .....	12
2.2 ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ .....	13
2.3 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ .....	14
<b>3. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΙΑΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ</b> .....	16
3.1 ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ .....	16
3.2 ΚΛΙΜΑΚΑ .....	17
3.3 ΣΧΗΜΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ .....	18
3.4 ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ .....	19
3.5 ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ .....	20
3.6 ΓΛΥΠΤΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ .....	20
<b>4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ</b> .....	22
<b>5. Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ</b> .....	27
5.1 Η ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ .....	27
5.2 ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ .....	29
<b>6. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ Ή ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ</b> .....	31
6.1 ΑΠΟΦΕΙΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ .....	32
6.2 ΑΠΟΦΕΙΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ .....	34
6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ .....	36
<b>7. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ</b> .....	38
7.1 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ .....	38
7.1.1 Η PLACE DES TERREAUX ΣΤΗ ΛΥΩΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ .....	38

7.1.2	Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΤΟ ΡΟΤΕΡΝΤΑΜ .....	41
7.1.3	Η ΠΛΑΤΕΙΑ D' ARMES ΣΤΗ ΝΑΜΟΥΡ, ΣΤΟ ΒΕΛΓΙΟ .....	43
7.1.4	Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ LEHRTER ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ .....	45
7.2	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	47
<b>8.</b>	<b>ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ .....</b>	<b>49</b>
8.1	ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ .....	49
8.2	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ .....	55
8.2.1	ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ .....	55
8.2.2	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΛΑΤΕΙΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΜΟΝΟΙΑΣ .....	55
8.2.2.1.	ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	56
8.2.2.2.	ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ.....	61
8.2.3.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	66
<b>9.</b>	<b>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....</b>	<b>68</b>
	<b>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....</b>	<b>75</b>
<b>1.</b>	<b>ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ (ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ) .....</b>	<b>75</b>
<b>2.</b>	<b>ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ (ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ) .....</b>	<b>78</b>
<b>3.</b>	<b>ΠΑΡΚΟ .....</b>	<b>81</b>
	<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....</b>	<b>82</b>

## ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Η Αγορά της Αθήνας. ....	4
Εικόνα 2: Αναπαράσταση της αρχαίας Αγοράς της Αθήνας τον 2 <sup>ο</sup> αιώνα π.Χ. ....	4
Εικόνα 3: Το Ρωμαϊκό Forum. ....	5
Εικόνα 4: Κάτοψη Ρωμαϊκού Forum.....	5
Εικόνα 5: Η Piazza della Cisterna γνωστή για τη μεσαιωνική της άνθιση. ....	6
Εικόνα 6: Σχέδιο Palma nova. ....	7
Εικόνα 7: Η Piazza Pio II από τον Bernardo Rossellino. ....	8
Εικόνα 8: Η Piazza del Popolo, 17 <sup>ος</sup> αιώνας.....	9
Εικόνα 9: Η Place de la Concorde, 18 <sup>ος</sup> αιώνας. ....	9
Εικόνα 10: Η πλατεία Trafalgar square στο Λονδίνο.....	9
Εικόνα 11: Η Piazza del campo στη Σιένα. ....	12
Εικόνα 12: Η πλατεία στη Brescia της Ιταλίας. ....	13
Εικόνα 13: Η Piazza della Signoria στη Φλωρεντία.....	13
Εικόνα 14: Η πλατεία του Αγίου Πέτρου.....	17
Εικόνα 15: Το Marsfeld στο Παρίσι.....	18
Εικόνα 16: Η πλατεία San Pietro στη Μάντοβα.....	21
Εικόνα 17: Η πλατεία Sony στο Βερολίνο 1992-2000.....	26
Εικόνα 18: Η Piazza della Signoria στη Φλωρεντία.....	28
Εικόνα 19: Η πλατεία Αγίου Μάρκου. ....	28
Εικόνα 20: Η Place des Terreaux στην αρχική της μορφή.....	39
Εικόνα 21: Η Place des Terreaux σήμερα. ....	39
Εικόνα 22: Η πλατεία χαρακτηρίζεται από την απλότητα του χώρου. ....	40
Εικόνα 23: Η πλατεία ως εκθεσιακός χώρος. ....	40
Εικόνα 24: Διαφορετικές δραστηριότητες στο χώρο της πλατείας. ....	40
Εικόνα 25: Η πλατεία θεάτρου στο Ρότερνταμ .....	42
Εικόνες 26-27: Τα κινούμενα φωτιστικά σώματα αλλάζουν την εικόνα της πλατείας.....	42
Εικόνα 28-29: Η πλατεία d' armes γεμάτη με κόσμο.....	44
Εικόνα 30-31: Η πλατεία χαρακτηρίζεται από την ανοιχτωσιά του χώρου που επιτρέπει διαφορετικές διατάξεις. ....	45
Εικόνα 32: Σταθμός και πλατεία Lehrter στο Βερολίνο.....	46
Εικόνα 33: Πανοραμική θέα προς το σταθμό.....	46
Εικόνα 34: Πλατεία Lehrter, φωτορεαλιστικό σχέδιο της πρότασης, .....	46



Εικόνα 35-36: Διαφορετικές όψεις της πλατείας Lehrter στο Βερολίνο.....	47
Εικόνα 37-38: Η πλατεία Συντάγματος σε παλαιότερες εποχές.....	56
Εικόνα 39: Η νέα εικόνα της πλατείας. ....	57
Εικόνα 40: Η πλατεία ως χώρος συγκέντρωσης.....	58
Εικόνα 41: Η σημερινή εικόνα της πλατείας.....	58
Εικόνα 42-43: Η νέα εικόνα της πλατείας Συντάγματος.....	60
Εικόνα 44: Η πλατεία Ομόνοιας παλαιότερα, με κυκλικό σχήμα και γεμάτη δέντρα .....	62
Εικόνα 45: Παλαιότερη εικόνα της πλατείας με το μεγάλο σιντριβάνι. ....	62
Εικόνα 46: Η πλατεία Ομόνοιας μετά την πρόσφατη ανάπλασή της.....	62
Εικόνα 47: Η πλατεία Ομόνοιας με τη σημερινή της μορφή .....	64

## **ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ**

ΑΚ: Αστικός Κώδικας

ΑΠΘ: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΓΟΚ: Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός

ΕΑΠ: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΕΑΧΑ ΑΕ: Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Ανώνυμη Εταιρεία

ΕΜΠ: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

ΠΜΣ: Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

ΤΕΕ: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας

ΥΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

WWF: World Wide Fund for nature

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να διερευνήσει την έννοια της πλατείας, το ρόλο της μέσα στην πόλη από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και στο να καταλήξει στην ανάδειξη των βασικότερων στοιχείων που συνθέτουν μια επιτυχημένη σχεδιαστικά, λειτουργικά, κοινωνικά, αισθητικά και αντιληπτικά πλατεία. Το θέμα επιλέχθηκε κατόπιν ώριμης σκέψης και συστηματικής έρευνας και η πρωτοτυπία του έγκειται στο ότι αποσκοπεί να αναδείξει τον κοινωνικό χαρακτήρα και την ιδιαίτερη συνεισφορά των πλατειών στη διαμόρφωση σχέσεων και συμπεριφορών των ανθρώπων, καθώς και να επαναπροσδιορίσει κάποιες βασικές αρχές που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε ένα σύγχρονο σχεδιασμό. Ωστόσο το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται στις καινοτομίες του σχεδιασμού μορφολογικά, αλλά στη σχέση των πλατειών με την πόλη, δηλαδή, στο πόσο η τελική μορφή των πλατειών επηρεάζει τον κοινωνικό τους ρόλο.

Η έρευνα αυτή δεν φιλοδοξεί να αποτελέσει μια ακόμα διαχρονική μελέτη με χαρακτηριστήρα ιστορικό. Στην πραγμάτευση του θέματος, ωστόσο, σημαντικό ρόλο παίζει μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν των πλατειών η οποία επιχειρείται στο πρώτο κεφάλαιο, ώστε να ανιχνευτούν οι διαφοροποιήσεις του ρόλου τους διαχρονικά και σε σχέση με τις συνθήκες της εκάστοτε εποχής. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών μιας πλατείας, προκειμένου να διασαφηνιστεί εκτενέστερα η έννοιά της, ενώ η σχεδιαστική προσέγγιση του τρίτου κεφαλαίου συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση του προβληματισμού που προηγείται κάθε προσπάθειας υλοποίησης μιας αποτελεσματικής επέμβασης. Ωστόσο, ο βασικός κορμός της συγκεκριμένης εργασίας θα επικεντρωθεί από το τέταρτο κεφάλαιο και μετά στην ελληνική πραγματικότητα και θα επιδιώξει να προσεγγίσει σχεδιαστικά, αλλά κυρίως κοινωνικά και λειτουργικά τη σημασία των πλατειών στην πόλη.

Πιο συγκεκριμένα, στο πέμπτο κεφάλαιο η πλατεία εξετάζεται ως στοιχείο της αστικής ανάλυσης και διερευνώνται τόσο η προσπελασιμότητα της πόλης μέσα από τις πλατείες της όσο και ο ρόλος του μάρκετινγκ στην αξιοποίηση των πλατειών κατά την προσπάθεια ανάδειξης της εικόνας της πόλης. Ακολουθεί το έκτο κεφάλαιο, όπου εντοπίζονται και καταγράφονται απόψεις σχετικά με τη διατήρηση ή τον ανασχεδιασμό των πλατειών, ενώ παράλληλα προβάλλονται προσωπικές θέσεις και συμπεράσματα πάνω στο επίμαχο δίλημμα.

Στο έβδομο κεφάλαιο, εξάλλου, γίνεται μια επιλεκτική παρουσίαση σύγχρονων ευρωπαϊκών πλατειών, με σκοπό την ανάδειξη του ρόλου τους στην ταυτότητα της πό-

λης και στη διαπίστωση τάσεων και επιδράσεων που έχουν οι σχεδιαστικές επιλογές τους στην Ελληνική πραγματικότητα. Η αναφορά όμως ευρωπαϊκών παραδειγμάτων δεν εξαντλείται εδώ. Όπου κρίνεται απαραίτητο επικαλούμαστε και πάλι την ευρωπαϊκή εμπειρία προκειμένου να προαγάγουμε την παρούσα μελέτη μέσα από συγκρίσεις και παραλληλισμούς. Η εργασία καταλήγει στην εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν στη σύγχρονη πραγματικότητα και στους προβληματισμούς για τη συντήρηση, τη διαχείριση και το σχεδιασμό των ελληνικών πλατειών· επιδιώκει ταυτόχρονα να ρίξει φως στις νέες προοπτικές για το μέλλον της πλατείας, υιοθετώντας μια αισιόδοξη οπτική των πραγμάτων.

Η σύγχρονη πόλη είναι το αποτέλεσμα του μεταπολεμικού εκμοντερνισμού των δεκαετιών του '50 και '60, είναι η πόλη της ανοικοδόμησης και της αστικοποίησης και παράλληλα πόλη της 'εσωστρεφούς' ανάπτυξης (Πατέστος, 1993: 27). Πρόκειται για τη διαδικασία συγκρότησης της νέας πόλης μέσα στην πόλη, η οποία δημιουργείται από συγκεκριμένα τμήματα: κεντρικοί χώροι, που για διάφορους λόγους έχουν παραμείνει ως σήμερα ασαφείς, και περιοχές στην ιστορική περιφέρεια του αστικού οργανισμού, που στο πλαίσιο του εγχειρήματος αποβιομηχανοποίησης της πόλης απελευθερώθηκαν, μετά τις συνεχείς αλλαγές χρήσης των διάφορων παραγωγικών τομέων. Στη διαδικασία σχεδιασμού της νέας αυτής πόλης, ο χώρος των συλλογικών δραστηριοτήτων, τα αστικά κενά ή αστικές παύσεις αποκτούν θεμελιώδη σημασία και γίνονται πρωταρχικά στοιχεία των συνθετικών επεξεργασιών.

Ο δημόσιος χώρος στις σύγχρονες πόλεις συρρικνώνει τις παραδοσιακές ιδιότητές του ως χώρος αναπαράστασης της κοινωνικής ζωής και εκδίπλωσης της συλλογικής εμπειρίας. Σταδιακά ιδιωτικοποιείται, εσωτερικοποιείται, από-υλοποιείται, χάνει τη συμβολική και λειτουργική του δύναμη ως χώρος ανταλλαγής και κοινωνικής επαφής. Οι εναπομείναντες ελεύθεροι δημόσιοι χώροι στους ιστορικούς πυρήνες των πόλεων είτε μουσειοποιούνται και τουριστικοποιούνται είτε εγκαταλείπουν την ιδιόμορφη δυναμική τους, για να δώσουν τη θέση τους σε τόπους νέου τύπου (Καπετάνιος, 2010: 5). Ο ρόλος του δημόσιου χώρου, ως χώρος, όπου διαλύεται το ιδιωτικό και ξετυλίγεται η δημόσια σφαίρα της κοινωνίας, αποκτά σήμερα νέες διαστάσεις.

Συγκεκριμένα, η πλατεία έχοντας δημιουργήσει με το πέρασμα του χρόνου στενές σχέσεις αλληλεξάρτησης με την πόλη αποτελεί ένα αναντικατάστατο στοιχείο στην ανασυγκρότησή της. Τόπος ανταλλακτικών σχέσεων και έδρα της συλλογικής ζωής εμφανίζεται με την απαρχή της πόλης και, ως τη βιομηχανική επανάσταση γίνεται ο χώρος, όπου πραγματοποιούνται όλες εκείνες οι δραστηριότητες που θεωρούνται βασικές

για την ύπαρξη και λειτουργία της κοινωνίας (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 6). Ο πρωταγωνιστικός ρόλος που αποκτά η πλατεία κατά τη διάρκεια των αιώνων, ως αρχιτεκτονικά προσδιορισμένος χώρος, είναι καθοριστικός στην οργάνωση του αστικού οργανισμού, μέσα στον οποίο ανήκει.

Η ευρεία χρήση ορισμένων εννοιών καθιστά αναγκαία αρχικά την καταγραφή και επεξήγησή τους: ελεύθεροι ή συλλογικοί χώροι σε μια αστική περιοχή σύμφωνα με τον Lynch, είναι οι υπαίθριοι χώροι που διατίθενται στις ελεύθερα επιλεγμένες και αυθόρμητες δραστηριότητες, στις μετακινήσεις ή ακόμα στην οπτική εξερεύνηση για ένα σημαντικό αριθμό ατόμων της πόλης (Ανανιάδου-Τζημοπούλου, 1997: 11). Ως ελεύθερο χώρο χαρακτηρίζουμε τον μη χτισμένο χώρο, τον υπαίθριο χώρο, ο οποίος μπορεί να διατηρεί τη φυσική του μορφή ή να είναι τεχνητός. Οι ελεύθεροι φυσικοί χώροι μπορεί να είναι ιδιωτικοί ή δημόσιοι. Ο ελεύθερος και ο δημόσιος χώρος δεν είναι έννοιες ταυτόσημες, ούτε ανεξάρτητες, αλλά σχετίζονται μεταξύ τους έτσι, ώστε να προκαλούν ένα είδος σύγχυσης, λόγω της πολυπλοκότητάς τους (Μαντουβάλου, 1998: 10).

Η έννοια δημόσιος χώρος έχει δύο σημασίες: τη νομική, η οποία αναφέρεται στο καθεστώς ιδιοκτησίας του, και την πολιτικό-κοινωνική, που παραπέμπει στη δημόσια ζωή και τη λειτουργία του. Σύμφωνα με διάφορες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, σε μια κοινωνία με δημοκρατικό πολίτευμα ‘δημόσιος’ χαρακτηρίζεται ο χώρος στον οποίο διατυπώνονται δημόσια ιδέες, κριτική, αντιθέσεις και αντιπαραθέσεις για θέματα που προβληματίζουν τους πολίτες στην καθημερινότητά τους. Μάλιστα ο πολίτης με την ένταξη της παρουσίας του μέσα στο χώρο μεταφέρει και ανταλλάσσει μηνύματα με το περιβάλλον του, ενώ παράλληλα αποτελεί ο ίδιος τμήμα της δημόσιας σφαίρας της κοινωνίας.

Η πλατεία ετυμολογικά προέρχεται από την ‘πλατιά οδό’. Σημαίνει μια επίπεδη έκταση που μπορεί να είναι το κέντρο ενός οικισμού, τόπος εμπορίου και συναντήσεων (Οικονόμου, 2003: 308), αφορμή για πολυεπίπεδη κοινωνική δραστηριότητα. Αποτελεί τον πρώτο υπαίθριο αστικό χώρο συλλογικών δραστηριοτήτων και μαζί με τον εμπορικό δρόμο είναι το κορύφωμα της αστικής ζωής σε κάθε πόλη και τόπος έκφρασης κοινωνικών δράσεων και αντιδράσεων. Σύμφωνα με τον Michael Webb, η πλατεία είναι ‘ο χώρος που βρίσκεται συνήθως στο κέντρο μιας κατοικημένης περιοχής, ορίζεται από την ιδιωτική αρχιτεκτονική και έχει για οροφή τον ουρανό’ (1990: 9). Αν σε αυτόν συμπεριλάβουμε τους κήπους, τα πάρκα, τα προαύλια των εκκλησιών, τους δρόμους αλλά και τα κτίρια που τον περιβάλλουν, αποκτούμε την εικόνα που βιώνει ο πολίτης καθημερινά και που κλείνει μέσα του, όταν εγκαταλείπει την πόλη προσωρινά ή παντοτινά.



## 1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ

Η ιστορική επισκόπηση των πλατειών και γενικότερα των δημόσιων χώρων, περιορίζεται σε μια αποσπασματική προσέγγιση και σε μια ανθολογία παραδειγμάτων και αναφορών, που θα επιτρέψουν να τονιστούν και να σχολιαστούν οι πτυχές της αρχιτεκτονικής μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Αν και ο πολεοδομικός σχεδιασμός ως συνειδητή και ολοκληρωμένη πράξη εφαρμόζεται από πολύ παλιά (γύρω στο 3.000 π.Χ.), οι ανοικτοί δημόσιοι χώροι της πόλης ταυτίζονταν μέχρι το 300 π.Χ. με τους δρόμους και τους φυτεμένους ή μη υπαίθριους χώρους μπροστά από τους ναούς. Η ανάπτυξη και η κυριαρχία του συστήματος της πλατείας σε κάθε εποχή επιβάλλεται από τη σαφή και έκδηλη ανάγκη της ύπαρξης μέσα στην πόλη ενός διακεκριμένου χώρου αφιερωμένου στις συλλογικές δραστηριότητες, στις εμπορικές λειτουργίες και στις πολιτικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις (Δημητριάδης, 1995: 69).



Εικόνα 1: Η Αγορά της Αθήνας.  
(Πηγή: [zitoumeno.blogspot.com/.../blog\\_post\\_1897.html](http://zitoumeno.blogspot.com/.../blog_post_1897.html))



Εικόνα 2: Αναπαράσταση της αρχαίας Αγοράς της Αθήνας τον 2<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ.  
(Πηγή: [www.hellenica.de/.../ArchaiaAgoraTisAthinas.html](http://www.hellenica.de/.../ArchaiaAgoraTisAthinas.html))

Η πλατεία ως αρχέτυπη μορφή εμφανίζεται, σύμφωνα με πολλούς μελετητές, στην Αγορά της αρχαίας Ελλάδας, όπου αποτελεί αποφασιστικό στοιχείο οργάνωσης του κτισμένου χώρου. Ο Αριστοτέλης δίνει μια γλαφυρή περιγραφή της Αγοράς, όπου διαφαίνεται η πολιτική σύνθεση του χώρου, η οποία όμως δεν μπορεί να εκφράσει πλήρως σε κάτοψη τη διάκριση του ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Ο χώρος συμπληρώνεται σταδιακά και δεν διέπεται από ενιαία αντίληψη στη σύνθεση των κτιρίων (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 36). Παρόλη τη μεγάλη σημασία της Αγοράς, η έλλειψη

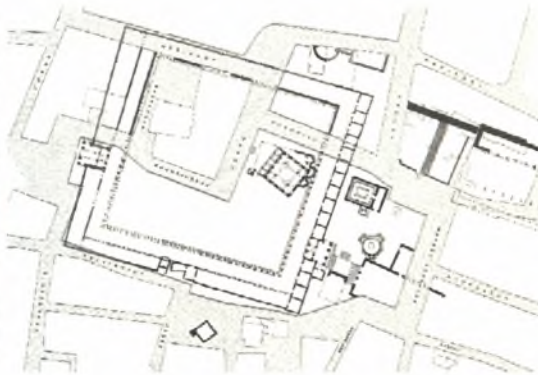
ενός αρχιτεκτονημένου χώρου και η ακανόνιστη μορφή της, δε μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τη δομή και τη μορφή της πλατείας (εικ.1-2 ).

Αντίθετα από την Αθήνα και τις άλλες πόλεις τις κεντρικής Ελλάδας οι οποίες αναπτύσσονται χωρίς σχέδιο, οι Ιωνικές πόλεις της Μικράς Ασίας και οι Ελληνικές αποικίες στη Νότια Ιταλία, οργανώνονται και αναπτύσσονται βάσει καθορισμένου ορθογωνικού σχεδίου, γνωστού ως Ιπποδάμειο Σύστημα. Κύρια χαρακτηριστικά του συστήματος αυτού είναι ο ορθογωνικός κάναβος και ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου (Webb, 1990: 12).

Με βάση ανάλογο σύστημα δρόμων και δημόσιων υπαίθριων χώρων αναπτύχθηκε και η Ρωμαϊκή πόλη. Κύρια χαρακτηριστικά των Ρωμαϊκών πόλεων είναι η αυστηρή συμμετρία, η έμφαση στους δρόμους παρά στις πλατείες και η χωροθέτηση των πλατειών στο σημείο τομής των δύο κύριων αξόνων. Το κεντρικό Forum στην τομή των δύο αξόνων αποτελούσε συνήθως το διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο της πόλης. Το σύστημα των πλατειών υποτάσσεται στο σύστημα των κύριων δρόμων, οι οποίοι λειτουργούν ως γραμμικά κέντρα (εικ. 3-4) και 'φέρουν' δημόσια κτίρια με στοές (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 41).



Εικόνα 3: Το Ρωμαϊκό Forum.  
(Πηγή: [www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter\\_more\\_5.aspx](http://www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter_more_5.aspx))



Εικόνα 4: Κάτοψη Ρωμαϊκού Forum.  
(Πηγή: [www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter\\_more\\_5.aspx](http://www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter_more_5.aspx))

Οι ποικίλες εμπορικές λειτουργίες οδήγησαν στο σχεδιασμό μικρότερων και ειδικευμένων πλατειών, διαχωρίζοντας το δημόσιο χώρο στη *fora civilia* – χώρος συγκέντρωσης, ανταλλαγής απόψεων και φιλοσοφίας – και στη *fora venalia* – χώρος για την πώληση κάθε είδους τροφής. Το Ρωμαϊκό Forum ανήκει στην κατηγορία της *fora civilia*, και χαρακτηρίζεται από τον κάναβο, την ορθογώνια οργάνωση και τη συγκρό-

τησή του από διάφορα δημόσια κτίρια μνημειακού χαρακτήρα, τα οποία εμφανίζουν σε μια τουλάχιστον πλευρά τους στοές (Webb, 1990: 29).

Κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα η πόλη οργανώνεται με τα απολύτως απαραίτητα, το περιμετρικό τείχος και τους ναούς. Η μεσαιωνική πλατεία, κτισμένη σε λόφους για αμυντικούς λόγους, ακολουθεί την τοπιογραφία του εδάφους και αποτελεί μορφή ανάσας στο δομημένο περιβάλλον, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη συνοχή και την πλήρη εκμετάλλευση του χώρου. Οι κύριοι δρόμοι ξεκινούν ακτινωτά από την κεντρική πλατεία μέχρι την πύλη του τείχους (εικ. 5). Στον όψιμο Μεσαίωνα η συνθέτη πλοκή από δαιδαλώδεις δρόμους και ακανόνιστες πλατείες που προέκυπταν ως προεξέχοντα κενά με ύφος πρωτόγονο, δημιούργησαν το πύκνωμα του δημόσιου χώρου, το οποίο αργότερα, στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις ονομάστηκε ιστορικό κέντρο.



Εικόνα 5: Η Piazza della Cisterna, γνωστή για τη μεσαιωνική της άνθιση.  
(Πηγή: [http://farm1.static.flickr.com/226/488085939\\_0d1fc11c3b.jpg&imgrefurl=](http://farm1.static.flickr.com/226/488085939_0d1fc11c3b.jpg&imgrefurl=))

Με την σημερινή μορφή της η αστική πλατεία ανάγεται στον δυτικό Μεσαίωνα. Ο Μεσαίωνας επινοεί την πλατεία που είναι οργανικά δεμένη με την πόλη, και υποδέχεται λειτουργίες που δεν προορίζονται για το εσωτερικό των κτιρίων και απευθύνονται σε ολόκληρη την κοινότητα. Στο χώρο της πλατείας, που άλλοτε προέκυπτε ως αποτέλεσμα σχεδιασμού και άλλοτε όχι, λειτουργούσαν οι ανοιχτές και οι μόνιμες αγορές, γίνονταν θρησκευτικές και πολιτικές τελετές, γιορτές και εκτελέσεις, αλλά και οι καθημερινές ανεπίσημες συναντήσεις των κατοίκων (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 5).

Με την αλλαγή της εποχής από το Μεσαίωνα στην Αναγέννηση, αλλάζουν οι κανόνες οργάνωσης του χώρου της πόλης στη Δύση. Η συγκέντρωση πολιτικής και εκκλησιαστικής εξουσίας σε ορισμένα κέντρα και η ανάγκη έκφρασης αυτής της δύναμης,

εκδηλώθηκε με τη διαμόρφωση νέων αστικών υπαίθριων χώρων που μελετούνται από επώνυμους αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες. Η νέα αντίληψη εκφράζεται σε συνολικά σχέδια για την ιδανική πόλη (π.χ. Palma Nova από τους Savorgnan και Scamozzi) [εικ. 6] και στην Πολεοδομική και Αρχιτεκτονική Θεωρία της εποχής (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 50).



Εικόνα 6: Σχέδιο Palma nova.  
(Πηγή: [www.spazioliberocoop.it/.../category/archivio](http://www.spazioliberocoop.it/.../category/archivio))

Οι πλατείες αποκτούν κοινωνικό χαρακτήρα και σχεδιάζονται σύμφωνα με τις Αναγεννησιακές αρχές της συμμετρίας, της αρμονίας και της προοπτικής. Δεν αποτελούν αυτοτελή σύνολα, αλλά στάσεις σε μια πορεία, όπου η έννοια της στάσης ενισχύεται με κάποιο στοιχείο τοποθετημένο κεντρικά (π.χ. οβελίσκος, γλυπτό). Η όψη των περιμετρικών κτιρίων δεν είναι πια η τελευταία και άρα φαινόμενη επιφάνεια που ορίζει την πλατεία, αλλά αποτελεί μια εντελώς ανεξάρτητη αρχιτεκτονική επιφάνεια, μια επικάλυψη που δημιουργεί την αρχιτεκτονική του δημόσιου χώρου (Πατέστος, 1993: 27). Η ιδέα της ελευθέρωσης ενός κεντρικού χώρου στην πόλη ανάγεται στο Forum και περιγράφεται από τον Βιτρούβιο στα *Δέκα Βιβλία* (1997: 54).

Την εποχή αυτή ολοκληρώνονται ορισμένες από τις πιο σημαντικές πλατείες. Η πρώτη σχεδιασμένη Αναγεννησιακή πλατεία είναι η Piazza Pio II στην Pienza της Τοσκάνης (εικ. 7), από τον Bernardo Rossellino. Το πιο αξιόλογο ίσως παράδειγμα της εποχής είναι η παρέμβαση του Μιχαήλ Άγγελου, το 1544, στο Καπιτώλιο της Ρώμης, με την κατασκευή μιας αρχιτεκτονικής πλατείας που διαχρονικά έχει παραμείνει τέλεια και αμετάβλητη. Επίσης, αξιοπρόσεκτο έργο της εποχής είναι η πλατεία του Αγίου Μάρκου στη Βενετία (Πατέστος, 1993: 27).

Κοινό χαρακτηριστικό στα παραπάνω παραδείγματα είναι ότι η πλατεία αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο οργάνωσης του αστικού χώρου. Τα στοιχεία της διαμόρφωσής



της, οι στοές, το εστιακό μνημείο, οι σκάλες που συνδέουν τα διάφορα επίπεδα και οι πλακοστρώσεις, τονίζουν τη σημασία της και τη συνέχειά της με το σύστημα των δρόμων και των υπόλοιπων αστικών χώρων της πόλης.



Εικόνα 7: Η Piazza Pio II από τον Bernardo Rossellino.

(Πηγή: [www.associazionepolisportivamonticchiello.it/...](http://www.associazionepolisportivamonticchiello.it/))

Στην περίοδο του Μπαρόκ ο σχεδιασμός έχει σκηνογραφικό χαρακτήρα. Οι νέες πλατείες αποτελούν αριστοκρατικούς χώρους που ορίζονται από τα δημόσια κτίρια, χρησιμοποιώντας ένα σύστημα οπτικών φυγών (Πατέστος, 1993: 28). Τυπολογικά κυριαρχούν οι πολυαξονικά συμμετρικές πλατείες, καθώς επίσης εισάγεται η καμπύλη ως κυρίαρχο στοιχείο και ανοίγει νέες προοπτικές και τύπους. Οι χρήσεις των παλαιών μεσαιωνικών πλατειών την εποχή αυτή είναι κυρίως εμπορικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές. Χαρακτηριστική πλατεία της εποχής του Μπαρόκ είναι η Piazza del Popolo στη Ρώμη (εικ. 8), η οποία αποτελεί από τον 17<sup>ο</sup> αιώνα χώρο στάσης για τους ταξιδιώτες και χώρο συνάντησης των κατοίκων της Ρώμης (Δημητριάδης, 1995: 267).

Στον Γαλλικό Κλασικισμό, και αργότερα στον πανευρωπαϊκό, υπήρξε μια πορεία μνημειακού εξωραϊσμού του δημόσιου χώρου και των μεγάλων πόλεων με την τάξη των κανονικών γεωμετρικών σχημάτων και την αρχιτεκτονική ενότητα των αστικών μορφών. Τα περισσότερα έργα είναι μεγάλων αρχιτεκτόνων, οι οποίοι σχεδιάζουν και δημιουργούν στο όνομα κάποιων ηγετών, που ελέγχουν το σχεδιασμό των πλατειών και έχουν ως κοινό γνώμονα τη συνολική συνοχή της αισθητικής τάξης (Πατέστος, 1993: 29). Το Παρίσι με την πλατεία της Αψίδας του θριάμβου και με την πλατεία Concorde (εικ. 9) και το Λονδίνο με την Trafalgar Square (εικ. 10), καθώς κι άλλα σπουδαία αριστουργήματα δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο του κλασικισμού, όπου οι έντονες πολιτικές ζυμώσεις έδωσαν ερεθίσματα και την έμπνευση για νέα μορφολογία.





Εικόνα 8: Η Piazza del Popolo, 17<sup>ος</sup> αιώνας.  
(Πηγή: [onthemovewithus.com/images/recensione-piazza-...](http://onthemovewithus.com/images/recensione-piazza-...))

Το πέρασμα από τον 18<sup>ο</sup> στον 19<sup>ο</sup> αιώνα ήταν ανατρεπτικό για όλη τη δομή και τη βίωση του δημόσιου χώρου. Υπάρχουν αλλαγές στις λειτουργίες, στις δραστηριότητες και στην τυπολογία των πλατειών και των κτιρίων που τις οριοθετούν. Μετά τη βιομηχανική επανάσταση, η άναρχη δόμηση στις μεγάλες αστικές πόλεις καθώς επίσης και η δημιουργία πλατειών στα ιστορικά κέντρα, με σκοπό να απελευθερωθούν και να προβληθούν τα Γοτθικά μνημεία, είχαν ως αποτέλεσμα την αποξένωση των ιστορικών μνημείων και την καταστροφή των αστικών ιστών. Η συνήθης μορφή επέκτασης ήταν η εφαρμογή ορθογωνικού συστήματος δρόμων και τετραγώνων, από το οποίο απουσιάζει κάθε πρόβλεψη για πλατείες (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 59).



Εικόνα 9: Η Place de la Concorde, 18<sup>ος</sup> αιώνας.  
(Πηγή: [commons.wikimedia.org/File:Place-de-la](http://commons.wikimedia.org/File:Place-de-la))



Εικόνα 10: Η πλατεία Trafalgar square στο Λονδίνο.  
(Πηγή: [photographersvterrorists.wordpress.com](http://photographersvterrorists.wordpress.com))

Στην αρχή του 20<sup>ου</sup> αιώνα, θέλοντας οι πολεοδόμοι να δώσουν λύση στα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την έκρηξη της κλίμακας των πόλεων, προτείνουν την απομάκρυνση από τα παλιά αστικά κέντρα και το σχεδιασμό νέων πόλεων στην περι-

φέρεια. Η ιδέα της κηπούπολης κυριαρχεί την περίοδο αυτή, που με αφετηρία την Αγγλία εξαπλώθηκε σε πολλές Ευρωπαϊκές πόλεις. Αυτές τις δυτικοευρωπαϊκές αναζητήσεις και ιδιαίτερα το μοντέλο της κηπούπολης το συναντούμε και στην Ελλάδα, κυρίως στην Αθήνα (Λάββας, 1996: 25).

Σημαντικό ρόλο κατέχουν την ίδια εποχή και οι θέσεις του Μοντέρνου Κινήματος. Η αρχιτεκτονική του δημόσιου χώρου δεν περιλαμβάνει πια πλατείες και δρόμους, αλλά ζώνες πράσινου, παιχνιδότοπους, αθλητικές εγκαταστάσεις και μοναχικές διαδρομές. Ο Le Corbusier, ως ο κύριος εκπρόσωπος του Μοντέρνου Κινήματος σχεδιάζει την ιδανική πόλη διαιρούμενη σε ζώνες. Οι νέες πλατείες υπέστησαν κριτική σχετικά με το μέγεθος και τη λειτουργία τους, καθώς ο Paul Zucker ισχυριζόταν ότι οι μοντέρνες πλατείες είναι απλά κενοί χώροι, τίποτα παραπάνω από άδειοι χώροι μέσα στο δίκτυο των δρόμων (Kostof, 1992: 137).

Ο δημόσιος χώρος της Χάρτας των Αθηνών είναι μια άρνηση και μια κατάργηση των τυπολογιών και των λειτουργιών του παρελθόντος. Για πρώτη φορά υπήρξε διαχωρισμός των εννοιών της αγοράς και του δημόσιου χώρου, όπου τα μικρά και αυτόνομα μαγαζιά αντικαθίστανται από τα μεγάλα εμπορικά κέντρα. Η πλατεία άρχισε σταδιακά να χάνει την αξία της, αφού από εκεί που σχεδιάζοταν με μεγαλοπρέπεια, κατέληξε να αποτελεί κυκλοφοριακό κόμβο και χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων. Η πλατεία της μοντέρνας πόλης γίνεται όλο και περισσότερο ο χώρος του αποξενωμένου ανθρώπου, ο χώρος που δεν ευνοεί τις ανθρώπινες σχέσεις (Τουρνικιώτης, 2003: 60).

Ο Μεταμοντερνισμός προσπαθώντας να γεφυρώσει το χάσμα που δημιούργησε το Μοντέρνο Κίνημα, οδήγησε σε μια σειρά μελετών και ερευνών, με στόχο την ανασυγκρότηση και ανάπλαση των πόλεων με κύριο γνώμονα τον άνθρωπο και την κατανώθηση. Ο σχεδιασμός παγιδεύεται στην ανάγκη αντιμετώπισης των προβλημάτων που προέκυψαν από την περιθωριοποίηση των δημόσιων χώρων και ιδιαίτερα των πλατειών. Τα πρότυπα της μεταμοντέρνας εποχής εκφράζουν έντονα την ανάγκη της διαφοροποίησης με κύρια κατεύθυνση τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και τη διαμόρφωση πόλων έλξης για οικονομικές δραστηριότητες.

Η επιδίωξη ενός νέου μοντέλου πλατείας, όπου ο καταναλωτισμός και το κέρδος θα αποτελούν τα κυρίαρχα στοιχεία, οδήγησε στη μετατόπιση των πλατειών στο εσωτερικό των ιδιωτικών κτιρίων, με αποτέλεσμα τη μετάλλαξη του ρόλου του δημόσιου χώρου και την αποκοπή του από το περιβάλλον και τις ανθρώπινες λειτουργίες. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η έντονη ανασφάλεια που διακατέχει τους πολίτες, δημιούργησαν μια νέα πραγματικότητα για το δημόσιο χώρο μέσα σε τεράστια κτιριακά συ-

γκροτήματα. Η τεχνητή προσομοίωση της πλατείας στο εσωτερικό των συγκροτημάτων συντελεί στο χαρακτηρισμό των χώρων αυτών ως δημόσιων και μετατρέπει την κοινότητα των πολιτών σε κοινότητα καταναλωτών (Παπανώτας, 2009: 4).

Στις μέρες μας, εξάλλου, παρατηρείται ένας γενικότερος υποβιβασμός των πλατειών, οι οποίες φαίνεται να έχουν χάσει το ρόλο τους και την αξία του παρελθόντος. Το γεγονός αυτό επιβάλλει συνετή προσέγγιση του φαινομένου, ώστε να εντοπιστούν τα αίτια και να βρεθούν τρόποι, για να ανακτήσουν οι πλατείες τη φθίνουσα λειτουργικότητά τους, να ξαναγίνουν ενεργά και ζωντανά σημεία των πόλεων, να αναπτύξουν λειτουργίες και δραστηριότητες, κοινωνικό ρόλο, καλλιτεχνική και αισθητική αξία, και γενικά, να διαθέτουν τα στοιχεία εκείνα που τις μεταμορφώνουν σε τοπόσημα, σε χώρους με δική τους ταυτότητα και ιδιαίτερη ποιότητα.

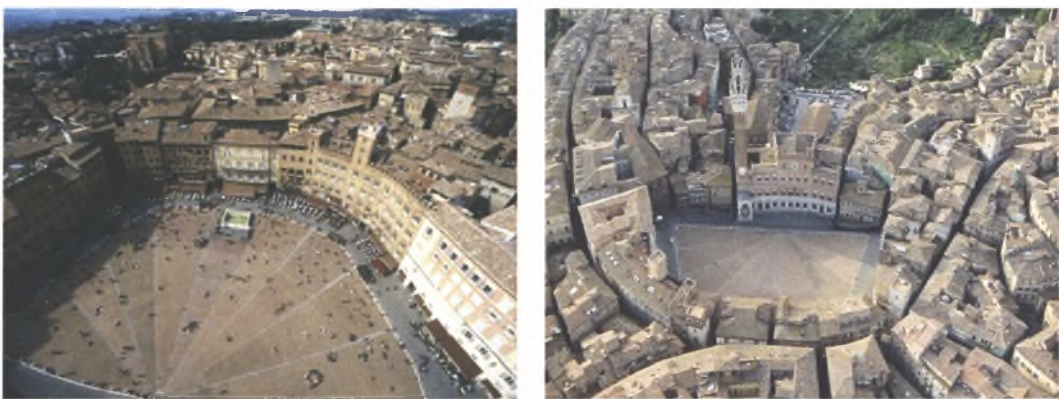
Έτσι, ο σχεδιασμός του αστικού υπαίθριου χώρου και της πλατείας είναι σημαντικός και ένα από τα κυριότερα θέματα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής.

## 2. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ

### 2.1 Ο ΠΕΡΙΚΛΕΙΣΤΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ

Κατά τον Sitte, η περικύλιση των πλατειών (εικ. 11) αποτελεί όρο *sine qua non* της έννοιάς του. Η απαίτηση αυτή ανταποκρίνεται στο χαρακτήρα της πλατείας ως χώρου όχι μόνο με τεχνικά, αλλά και καλλιτεχνικά χαρακτηριστικά. Έτσι μόνο μετασχηματίζεται ένας ελεύθερος χώρος στο εσωτερικό μιας πόλης σε πλατεία, ενώ ο ακάλυπτος, κενός χώρος που προκύπτει, όταν ένα οικόπεδο που περιβάλλεται από τέσσερις δρόμους πρέπει να μείνει άκτιστο, δεν πληρεί τις εννοιολογικές προϋποθέσεις της αστικής πλατείας (Sitte, 1889/1992: 41).

Ο Lynch, που θεωρεί σημαντική την ιδιαίτερη ταυτότητα και μοναδικότητα κάθε πλατείας, κρίνει πως αυτό επιτυγχάνεται καλύτερα, όταν η πλατεία περιβάλλεται από ένα κλειστό όριο, χωρίς να δίνει την αίσθηση της ρευστότητας και της αβεβαιότητας σε κάθε της πλευρά (Lynch, 1960: 102). Εξάλλου ο Krier ορίζει την πλατεία ως πρωταρχικό τύπο αστικού δημόσιου χώρου που δημιουργείται από την οργανωμένη ή ανοργάνωτη τοποθέτηση κτιρίων γύρω από έναν ελεύθερο χώρο (Krier, 1975: 7). Αναφέρει ωστόσο ότι οι χώροι πράσινου, τοπία, πάρκα, κήποι λειτουργούν στην αρχιτεκτονική όπως και τα κτίσματα μπορούν δηλαδή και αυτοί να οριοθετούν μια πλατεία (Krier, 1975: 31).



Εικόνα 11: Η Piazza del campo στη Σιένα.  
(Πηγή: [image30.webshots.com/.../232303317ZiwuMx\\_fs.jpg](https://image30.webshots.com/.../232303317ZiwuMx_fs.jpg)).

Η επίτευξη του περικλειστού της πλατείας επιτυγχάνεται με μια σειρά από παραδοσιακές μεθόδους. Η απλούστερη περίπτωση είναι εκείνη κατά την οποία, ένας χώρος απέναντι από ένα μνημειακό κτίριο ξεχωρίζει από τη μάζα των σπιτιών και συγχρόνως



ανταποκρίνεται κατά το δυνατό και στην πρόθεση της συνεχούς περικύκλωσης με κτίρια (Moughtin, 1992: 99). Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η μικρή πλατεία στη Brescia της Ιταλίας (εικ. 12), η πλατεία του Αγ. Πέτρου στη Μάντοβα, καθώς και η Piazza della Signoria στη Φλωρεντία (εικ. 13).



Εικόνα 12: Η πλατεία στη Brescia της Ιταλίας.  
(Πηγή: [en.comuni-italiani.it/052/032/foto/](http://en.comuni-italiani.it/052/032/foto/))



Εικόνα 13: Η Piazza della Signoria στη Φλωρεντία.  
(Πηγή: [en.comuni-italiani.it/053/034/foto/](http://en.comuni-italiani.it/053/034/foto/))

Ένα άλλο για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούμενο στοιχείο είναι η μεγάλου πλάτους τοξωτή πύλη, δομημένη από πάνω, με την οποία επιτυγχάνεται ένα άψογο τελείωμα στη θέα, ενώ οι ανάγκες της κυκλοφορίας αντιμετωπίζονται αναλόγως με τον αριθμό και το μέγεθος των ανοιγμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Portico degli Uffizi στη Φλωρεντία.

Σε αντίθεση με τις παλαιότερες μεθόδους, όπως έχουν αναφερθεί, σήμερα επιδιώκεται μια ελευθέρωση των πλατειών. Έτσι, κατά κανόνα οι επεμβάσεις (είτε με τη μορφή της ανάπλασης ή της διεύρυνσης) στις παλιές πλατείες συνοδεύονται συχνά από διακοπές στα τοιχώματα των ορίων τους. Εξάλλου σε κάθε γωνία της πλατείας αφήνονται να τμηθούν κάθετα δυο δρόμοι δημιουργώντας μεγάλο άνοιγμα στο σημείο αυτό, ακριβώς για να ελευθερωθεί η πλατεία και τα περιβάλλοντα οικοδομικά τετράγωνα.

## 2.2 ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ

Κατά την πρόοδο της ιστορίας τα μεγέθη των πλατειών ποικίλουν, ενώ οι αρχιτέκτονες και οι ιστορικοί αντιμετωπίζουν το μέγεθος των πλατειών τότε ως παράγοντα αυτοτελή και τότε ως συνάρτηση άλλων παραγόντων. Έτσι, το μέγεθος προσδιορίζεται σε σχέση με τον πληθυσμό της πόλης, την αισθητική, τις υπαγορεύσεις των μαθηματικών, τους



κανόνες υγείας και ασφάλειας στα περιβάλλοντα κτίρια, αλλά και σε σχέση με το μνημείο στο οποίο αναφέρεται. Πιο συγκεκριμένα:

Κατά τον Palladio η κύρια πλατεία πρέπει να έχει τέτοιο μέγεθος, ώστε σε περιπτώσεις αυξημένης επισκεψιμότητας να μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες άνετης χρήσης από τους πολίτες, ενώ σε αντίθετη περίπτωση να μην φαίνεται άδεια. Ο Alberti όμως υποστηρίζει ότι μια πλατεία οφείλει να έχει 'καλές αναλογίες' ανεξάρτητα από τη χρήση και τη χρησιμότητά της (Kostof, 1992: 136).

Ο Sitte πάλι, εξετάζει το μέγεθος μιας πλατείας ως αυτόνομο συντελεστή, αλλά και σε συνάρτηση με το κυρίαρχο σε αυτήν κτίριο. Θα ήταν καθαρή πλάνη, γράφει, αν πίστευε κανείς ότι ανάλογα με το πραγματικό μέγεθος μιας πλατείας αυξάνει και η εντύπωση του μεγέθους της στην αντίληψη του παρατηρητή. Ισχύει στην αντιληπτική ζωή ότι η αύξηση του αντιληπτικού αποτελέσματος δε συναρτάται σε αναλογική σχέση με την αύξηση του σχετικού μεγέθους. Όσον αφορά τις πλατείες, αρχικά μπορεί μια ασήμαντη διαπλάτυνση μόλις λίγων μέτρων να ενισχύει αισθητά την εντύπωση της πλατείας. Όταν όμως αυτή είναι ήδη πολύ μεγάλη, τότε η επέκτασή της δεν γίνεται καν αισθητή (Sitte, 1889/1992: 41).

Επομένως κανόνες για μια αρμονική σχέση πλάτους και μήκους μιας πλατείας είναι μηδαμινής αξίας, γιατί όλα εξαρτώνται από την προοπτική εντύπωση στη φύση και από τη θέση του παρατηρητή. Γεγονός είναι ότι το μέγεθος της πλατείας βασικά εξαρτάται από τις λειτουργίες τις οποίες καλείται να φιλοξενήσει και από τους ανθρώπους τους οποίους υπολογίζεται να εξυπηρετεί. Υπάρχουν βέβαια αναπόφευκτα διακυμάνσεις ανάλογα με το αν πρόκειται για κεντρική πλατεία μιας πόλης, για μικρότερη συνοικιακή, για πλατεία χωριού, ή για πλατεία η οποία λειτουργεί ως πέρασμα ή για στάση. Πάντως υποστηρίζεται ότι τα μικρά μεγέθη των πλατειών θεωρούνται ιδανικά (Sitte, 1889/1992: 42).

### 2.3 ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η παρατήρηση της τυπολογίας της πλατείας δεν εξαντλείται στην παρατήρηση των στοιχείων που συμπεριλαμβάνονται στον εννοιολογικό ορισμό. Είναι το συνηθέστερο στις πλατείες να τοποθετούνται αντικείμενα προς χρήση και εξυπηρέτηση των επισκεπτών, έργα τέχνης, διακοσμητικά αντικείμενα, μνημεία κ.ά. Η παρατήρηση αυτών των αντικειμένων και συγκεκριμένα της σχέσης αλληλεπίδρασης με τη ίδια την πλατεία βοηθά στην εξαγωγή συμπερασμάτων για την εξέλιξη της τυπολογίας της.

Τα μνημεία, τα έργα τέχνης, οι κρήνες και τα σιντριβάνια είναι σωστό να τοποθετούνται σε νεκρά σημεία της κυκλοφορίας. Η διατήρηση των ρευμάτων κυκλοφορίας ελεύθερων συνεπάγεται και τη διατήρηση του οπτικού άξονα ελεύθερου. Ακόμη, τα παραπάνω αντικείμενα δεν πρέπει να ανταγωνίζονται, και πολύ περισσότερο να εμποδίζουν τη θέα σημαντικών κτιρίων της πλατείας. Κατά κανόνα αυτά βρίσκουν εφαρμογή στην οργάνωση των πλατειών των αρχαίων χρόνων και του Μεσαίωνα (Sitte, 1889/1992: 28). Παράδειγμα αποτελεί η κρήνη στην πλατεία της αγοράς στη Νυρεμβέργη. Στις πιο σύγχρονες πλατείες δε λείπει το φαινόμενο της τοποθέτησης των μνημείων στο κέντρο της πλατείας, ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων συνθηκών. Ωστόσο, αυτή η πρακτική δεν αποτελεί και τον κανόνα.

Ανάλογα ισχύουν και για τις εκκλησίες. Στην αρχαία Ελλάδα οι ναοί ανεγείρονται σε κάποιο άκρο ή γωνία του οικοπέδου τους, ενώ στην αναγεννησιακή Ρώμη προσοικοδομούνται στις πλευρές υφιστάμενων κτισμάτων και μόνο οι καθεδρικοί ναοί χτίζονταν στις παρυφές των οικοπέδων τους. Η ελεύθερη τοποθέτηση του οικοδομήματος στο μέσον του οικοπέδου είναι η πλέον ακατάλληλη, γιατί έτσι η εντύπωση διασπάται ολόγυρά του και δεν επικεντρώνεται πουθενά. Έτσι, αποκλείεται εκ των προτέρων μια οργανική και σύγχρονη με το περιβάλλον του ανάπτυξη και εμποδίζεται μια επιτυχής πρόκληση προοπτικών εντυπώσεων, για την οποία είναι απαραίτητος ένας χώρος παρατήρησης (Sitte, 1889/1992: 33).

### 3. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΙΑΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ

Ο σχεδιασμός ενός δημόσιου χώρου και συγκεκριμένα μιας πλατείας αποτελεί αντικείμενο μεγάλης σημασίας και προσοχής. Η ζωή του ανθρώπου σε μια πόλη χωρίζεται σε ιδιωτική και δημόσια. Στους δημόσιους χώρους, εκεί που εκτυλίσσεται η δημόσια δράση και ζωή χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, καθώς πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η συνύπαρξη πολλών διαφορετικών ατόμων, με διαφορετικές αξίες, συνήθειες και προτιμήσεις. Ο σχεδιασμός έχει τη δυνατότητα να ρυθμίζει τις ανθρώπινες επαφές. Για το λόγο αυτό πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των ανθρώπων οι οποίες είναι διαχρονικά σταθερές. Συγχρόνως όμως κατά το σχεδιασμό μιας πλατείας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλα στοιχεία τα οποία καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως τα ένστικτα, οι ορμές, τα κίνητρα, οι διαθέσεις, οι ανάγκες, οι επιθυμίες κ.ά. (Μάζης, 2002: 4).

Γενικά είναι δύσκολο να τεθούν συγκεκριμένοι κανόνες στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση μιας πλατείας, αφού δεν είναι μόνο το σχήμα ενός χώρου, ούτε τα λειτουργικά ή αισθητικά στοιχεία που τον συνθέτουν, που δίνουν ζωή σε μια πλατεία, αλλά ένας επιτυχής συνδυασμός στοιχείων και πολύπλοκων σχέσεων που δύσκολα υποτάσσει κανείς σε κανόνες. Μπορούμε ωστόσο, να επιχειρήσουμε να αναφέρουμε μερικά βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία καλό είναι να λαμβάνονται υπόψη κατά το σχεδιασμό.

#### 3.1 ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Η καλύτερη ίσως τοποθεσία για μια πλατεία είναι ένα καίριο και ζωτικό σημείο της πόλης, το οποίο φιλοξενεί μεγάλο αριθμό δραστηριοτήτων και επομένως προσελκύει πλήθος χρηστών. Έτσι η οργάνωση μιας πλατείας μπροστά από μια εκκλησία, από κάποιο μνημείο, αλλά και στο κέντρο της πόλης ή σε σημείο όπου υπάρχει έντονη εμπορική, επικοινωνιακή και πολιτιστική δραστηριότητα, εξασφαλίζει την καλύτερη λειτουργία και χρήση της. Επιπλέον, η επιλογή μιας τοποθεσίας η οποία έχει συμβολικό και σημασιολογικό περιεχόμενο είναι ιδιαίτερα επιθυμητή. Για αυτό από το παρελθόν οι πλατείες αναπτύσσονταν σε σημαντικά σημεία των πόλεων, όπως στα κέντρα τους, στις εισόδους, κοντά στο λιμάνι, αφού ίδια η έννοια της πλατείας σε βάθος προϋποθέτει και συγχρόνως δημιουργεί έναν ιδιαίτερο 'τόπο' σε μια πόλη.

### 3.2 ΚΛΙΜΑΚΑ ΠΛΑΤΕΙΩΝ

Αναντίρρητα οι μετρικές σχέσεις οι οποίες επικρατούν σε μια δημόσια πλατεία, αποτελούν έναν βασικό παράγοντα, ο οποίος διαμορφώνει την εικόνα της. Οι μετρικές αυτές σχέσεις αφορούν στις διαστάσεις της πλατείας, στις σχέσεις μήκους και πλάτους της, στις σχέσεις των διαστάσεων της πλατείας με εκείνες των περιβαλλόντων κτιρίων, καθώς και στις διαστάσεις του εξοπλισμού της (γλυπτά, παγκάκια, σιντριβάνια, περίπτερα, παρτέρια, φωτισμός κ.ά.).

Οι σημερινές πλατείες οπωσδήποτε διαφέρουν σε σχέση με τις ανάγκες τις οποίες πρέπει να καλύψουν από εκείνες του παρελθόντος. Για παράδειγμα οι Μεσαιωνικές πλατείες ήταν στην πλειοψηφία τους μικρές και περικλειστές για λόγους ασφάλειας σε περιόδους επιθέσεων, ενώ στη σύγχρονη εποχή μια πλατεία, ίσως χρειαστεί να γίνει τόπος συγκέντρωσης σε περίπτωση σεισμού ή να φιλοξενήσει κάποιες πολυπληθείς συγκεντρώσεις, όπως προεκλογικές διαδηλώσεις, πανηγυρισμούς αθλητικών και άλλων επιτυχιών, εορτασμούς κτλ. (Webb, 1990: 65). Γενικά η κλίμακα θα ήταν καλό να μην ξεφεύγει και να μην δημιουργούνται αχανείς και άδειοι χώροι, οι οποίοι κάθε άλλο παρά πλατείες μπορούν να αποκαλούνται και να ακολουθείται ενιαία κλίμακα αναλογιών, έτσι ώστε το συνολικό αποτέλεσμα να είναι μια σύνθεση με αισθητική και μέτρο (Sitte, 1889/1992: 56).



Εικόνα 14: Η πλατεία του Αγίου Πέτρου.  
(Πηγή: [www.hotelspringhouse.com/vaticano-eng.php](http://www.hotelspringhouse.com/vaticano-eng.php))

Σημαντικός παράγοντας στην εντύπωση μεγέθους της πλατείας, αλλά και στην αρμονική εικόνα της πόλης είναι το πλάτος των εκβαλλόντων δρόμων. Τα στενά σοκά-

κια των παλιών πόλεων επέτρεπαν μικρές πλατείες, ενώ σήμερα μόνο για να υπερβούμε τα μεγάλα πλάτη των δρόμων είναι απαραίτητοι γιγαντιαίοι χώροι.

Εξάλλου, μια πολύ μικρή πλατεία δεν επιτρέπει στα μνημειακά οικοδομήματα να ασκήσουν όλη την αισθητική τους επίδραση. Αντίθετα, μια πολύ μεγάλη πλατεία εξουδετερώνει κάθε κτίσμα στο οποίο αναφέρεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πλατεία και η εκκλησία του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη (εικ. 14). Το τεράστιο μέγεθος διαλύει την αμοιβαία σχέση ανάμεσα σε μια πλατεία και στα προσκείμενά της κτίρια. Γιγαντιαίες πλατείες χάνουν την αίσθηση της αστικής πλατείας, καθώς τα κτίρια στην περιφέρειά τους δε βρίσκονται σε κανενός είδους συγκρίσιμη σχέση με τις διαστάσεις της πλατείας.

Παραδείγματα αποτελούν το Marsfeld στο Παρίσι, (εικ. 15) το Campo di Marte στη Βενετία και η Piazza d' Armi στην Τεργέστη και στο Τορίνο (Sitte, 1889/1992: 42). Παρατηρεί κανείς ότι σε αστικές πλατείες, όπως οι πλατείες δημαρχείων, συρρικνώνονται και τα πιο μεγάλα οικοδομήματα σε φαινομενικά φυσιολογικό μέγεθος, καθώς τελικά στην τέχνη του χώρου όλα εξαρτώνται από τις αμοιβαίες σχέσεις και ελάχιστα από το απόλυτο μέγεθος.



Εικόνα 15: Το Marsfeld στο Παρίσι.  
(Πηγή: [www.spazioliberocoop.it/.../category/archivio](http://www.spazioliberocoop.it/.../category/archivio))

### 3.3 ΣΧΗΜΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ

Χαρακτηριστικό των σημερινών συνθέσεων είναι η αυστηρή γεωμετρική κανονικότητα, η άσκοπη συμμετρία και η μονοτονία. Για κάποιο λόγο πιστεύεται ότι μια τέλεια και αυστηρώς σχεδιασμένη πλατεία θα έχει το καλύτερο αποτέλεσμα. Αξιοσημείωτο είναι



όμως ότι οι ακανόνιστου σχήματος πλατείες παλιών πόλεων δεν υστερούν αισθητικά και ότι οι 'ατέλειες' αυτές δεν είναι ορατές με το μάτι, παρά μόνο γίνονται αντιληπτές στα τεχνικά σχέδια της πλατείας. Ο σχεδιαστής λοιπόν πρέπει να γνωρίζει καλά το χώρο που αναλαμβάνει να σχεδιάσει και να μπορεί να αντιληφθεί οπτικά, κοινωνικά και άλλα αποτελέσματα που θα έχει η σχεδιαστική του πρόταση στην υλοποίησή της (Καυκούλα, 2000: 48).

Καλό είναι να αποφεύγεται η προσπάθεια σχεδιασμού αυστηρών γεωμετρικά σχημάτων για πλατείες, αποκλειστικά με ορθές γωνίες και ευθείες γραμμές και να επιχειρείται η σχεδίαση σχημάτων και μορφών, οι οποίες στην πραγματικότητα θα δημιουργούν ευχάριστους και ελκυστικούς, τόσο οπτικά όσο και χρηστικά χώρους. Σε αυτούς τους χώρους είναι επιθυμητό να επιτυγχάνεται μια συνολική αίσθηση εσωτερικότητας, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τα κατάλληλα γεωμετρικά χαρακτηριστικά, με την εγκατάλειψη του φαινομένου της περικύκλωσης από μεγάλους δρόμους κυκλοφορίας και της διάσπασης του κτιριακού όγκου, με τη χρήση ενός βασικού και ενιαίου αρχιτεκτονικού στυλ στα γύρω κτίρια και την επιλογή κατάλληλου ύψους για αυτά (Καυκούλα, 2000: 49).

Γενικά χρειάζεται μια ολοκληρωμένη αντίληψη του χώρου της πλατείας, η οποία πρέπει να διέπει κάθε μέρος και μια επιλογή σχημάτων, τα οποία να εντάσσονται οργανικά μέσα στο πλέγμα του αστικού ιστού, χωρίς να το διακόπτουν βίαια ή να προκύπτουν ως εναπομείναντα στοιχεία αυτού, δηλαδή ως κενά του κτισμένου περιβάλλοντος που προέκυψαν τυχαία.

### 3.4 ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Μια πλατεία θεωρείται επιτυχημένη, όταν προσελκύει και ενθαρρύνει τον κόσμο να την επισκεφτεί και να μείνει σε αυτήν. Μια πλατεία που είναι γεμάτη κόσμο και ζωή όχι μόνο κάποιες συγκεκριμένες ώρες της ημέρας, αλλά καθ' όλη τη διάρκειά της θεωρείται ότι εκπληρώνει επιτυχώς το σκοπό της.

Για να επιτευχθεί το επιθυμητό αυτό αποτέλεσμα, είναι καλό τόσο στα γύρω κτίρια, όσο και στην ίδια την πλατεία να φιλοξενούνται διάφορες δραστηριότητες και χρήσεις οι οποίες προκαλούν και προσκαλούν κόσμο. Μια πλατεία λοιπόν μέσα σε ένα γεμάτο δραστηριότητα αστικό περιβάλλον, μπορεί να αποτελεί τόπο συνάντησης, επικοινωνίας, διέλευσης, στάσης, ανάπαυσης και εκτόνωσης από την εμπορική, οικονομική και πολιτιστική δραστηριότητα που την περιβάλλει. Πρέπει να είναι ένας χώρος ζωντα-

νός για όλους, σε όλη τη διάρκεια της ημέρας, αλλά και της νύκτας και να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή της πόλης (Gatje, 2010: 8).

Δυο βασικά μοντέλα διαχείρισης του χώρου των πλατειών που πρέπει εδώ να αναφερθούν είναι οι ‘πολυλειτουργικές’ και οι ‘μονολειτουργικές’. Οι πρώτες, συνδέονται πολλαπλά με τον περίγυρό τους και επιτρέπουν το παιχνίδι των παιδιών, την ανάπαυλα, τις συζητήσεις, την αναγγελία κοινωνικό-πολιτικών γεγονότων ή και την πραγματώσή τους, και ακόμα εισφέρουν σε πράσινο και λειτουργούν κατευναστικά στο μικροκλίμα της πόλης. Αντίθετα από την άλλη μεριά έχουμε τις μονολειτουργικές, τις διακοσμητικές πλατείες, οι οποίες είναι μόνο ένα αισθητικό αντικείμενο. Εδώ οι διερχόμενοι και πιθανοί χρήστες δεν έχουν προσπελασιμότητα στην πλατεία, με αποτέλεσμα ο χώρος να μεταμορφώνεται σε ένα ντεκόρ ορατό, κυρίως από τους αυτοκινητιστές (Σχίζας, 2008: 2).

### 3.5 ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ

Έχει παρατηρηθεί ότι οι πλατείες που μαζεύουν περισσότερο κόσμο είναι εκείνες που παρουσιάζουν πολυπλοκότητα τόσο στη μορφή όσο και στη γενικότερη οργάνωση και διαμόρφωση του χώρου τους. Οι εναλλαγές επιπέδων, η χρήση πολλών υλικών και χρωμάτων στον εξοπλισμό και στα δάπεδα, η ύπαρξη φύτευσης, τα διάφορα αστικά στοιχεία όπως σιντριβάνια, κρήνες, αγάλματα κ.ά., κατάλληλα χωροθετημένα και διαμορφωμένα και με βάση πάντα κάποιους αισθητικούς ή καλλιτεχνικούς κανόνες, προσθέτουν ποικιλία και προκαλούν το ενδιαφέρον των χρηστών (Gatje, 2010: 9), ώστε να αντιλαμβάνονται ότι κάτι συμβαίνει στο χώρο αυτό, το οποίο πρέπει να εξερευνηθούν, να γίνουν πολλές φορές και αυτοί συμμετέχοντες στη δράση.

### 3.6 ΓΛΥΠΤΙΚΟΣ ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ

Ένα από τα στοιχεία τα οποία καθιστούν ιδιαίτερα επιτυχημένες και καλλιτεχνικά αξιόλογες τις πλατείες του παρελθόντος είναι ο γλυπτικός διάκοσμός τους, ο οποίος απουσιάζει συνήθως από τις σημερινές ‘άδειες’ πλατείες. (εικ. 16) Η χρήση αγαλμάτων ή άλλων γλυπτών και έργων τέχνης, αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την καλλιτεχνική αναβάθμιση μιας πλατείας. Η αισθητική και καλλιτεχνική εκπαίδευση του πληθυσμού μιας πόλης είναι απαραίτητη και πρέπει να γίνεται σε κάθε χώρο και με κάθε ευκαιρία, πολύ περισσότερο μάλιστα σε δημόσιους χώρους και πλατείες, όπου η πρόσβαση είναι

ελεύθερη στον καθένα (Σπίνου, 2009: 3). Τέλος, όμως προσοχή πρέπει να δίνεται την κλίμακα των γλυπτών, έτσι ώστε να υπάρχει μια αρμονία και αναλογία με εκείνη της πλατείας στη οποία είναι τοποθετημένα.

Ολοκληρώνοντας τη σχεδιαστική προσέγγιση, πρέπει να προσθέσουμε ότι τελικά η αξία και η συνολική εντύπωση της πλατείας έγκειται στη μοναδικότητά της, τη διαφορετικότητά της, στο να καταφέρνει να είναι ένας ξεχωριστός τόπος. Προϋπόθεση αυτών είναι η ξεχωριστή ταυτότητα που οφείλεται στα όρια, στο σχήμα, στη μορφή, στις γύρω όψεις, στο σαφή προσανατολισμό, στην ποιότητα των υλικών, του φωτισμού, της λεπτομέρειας, της βλάστησης και του ορίζοντα (Lynch, 1960: 102).



Εικόνα16: Η πλατεία San Pietro στη Μάντοβα. Ο χώρος είναι τελείως άδειος.  
(Πηγή:[www.ciaoadriano.com/.../A\\_Tour\\_2007\\_6.htm](http://www.ciaoadriano.com/.../A_Tour_2007_6.htm))

#### 4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η σπουδαιότητα των πλατειών σε μια πόλη είναι αναμφισβήτητη. Ο Πausanias αναφέρει ότι: Δε θα μπορούσε κανείς να ονομάσει πόλη, κάτι στο οποίο δεν υπάρχουν δημόσια κτίρια και πλατείες (Sitte, 1889/1992: 15). Ο ρόλος τους όσον αφορά και την 'υγιεινή' της πόλης είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς συντελούν στον καλύτερο αερισμό, στη μείωση του θορύβου, στο φωτισμό και ηλιασμό των κτιρίων, καθώς και στην καλύτερη ανάδειξη των αρχιτεκτονικών στοιχείων. Η υψηλή κτιριακή πυκνότητα δυσκολεύει την εξουδετέρωση των αποβλήτων, την κίνηση του αέρα, τον ηλιασμό και γενικά σε μια πυκνοκατοικημένη και ανοργάνωτη πόλη, οι αναλογίες των στοιχείων που αποτελούν τον ατμοσφαιρικό αέρα αλλοιώνονται (Τζώρτζη και Σαρίκου, 2006: 3). Για το λόγο αυτό η ύπαρξη πλατειών και γενικά ελεύθερων χώρων και χώρων πράσινου είναι αναγκαία, ώστε να δημιουργείται ένα υγιεινό μικροπεριβάλλον.

Όσον αναφορά το σχεδιασμό και τη μορφή της πόλης, οι ακάλυπτοι χώροι, και οι πλατείες πιο συγκεκριμένα, συμβάλλουν στην αισθητική ποιότητα και στην καλύτερη οργάνωση αυτής. Οπτικά και μόνο, ένα συμπαγές και αδιάσπαστο κτιριακό περιβάλλον καταντά μονότονο και απωθητικό, τόσο για τους μόνιμους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες. Οι πλατείες, με την κατάλληλη διαμόρφωση και το σωστό σχεδιασμό συμβάλλουν στην αισθητική βελτίωση της εικόνας της πόλης.

Αλλά ο κυριότερος και σημαντικότερος ίσως ρόλος της πλατείας μέσα στην πόλη είναι ο κοινωνικός της ρόλος. Οι δραστηριότητες μιας πόλης λαμβάνουν χώρα σε δημόσιες και ιδιωτικές σφαίρες. Αυτές οι δημόσιες δραστηριότητες χωροθετούνται στους κοινόχρηστους χώρους και ειδικότερα στις πλατείες. Η σχέση δημόσιου και ιδιωτικού στο χώρο της πόλης εκφράζεται σε κάθε ιστορική στιγμή και με συγκεκριμένο τρόπο, ενώ η κυριαρχία του ενός ή του άλλου δηλώνει το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει. Ο δημόσιος χώρος είναι αυτός στον οποίο διαλύεται το ιδιωτικό και λειτουργεί ως το υπόβαθρο όλων των κοινωνικών γεγονότων της πόλης. Όμως στις μέρες μας τα ιδιωτικά συμφέροντα αναπτύσσονται σε μεγάλο βαθμό και επισκιάζουν το δημόσιο συμφέρον σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα. Το ιδιωτικό γίνεται δημόσιο και το δημόσιο ιδιωτικό μέσα από μια αδιάκοπη ανταλλαγή τους (Αίσωπος, 2003: 142).

Η σύγχρονη ελληνική πόλη, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα: διαμορφωμένη από την αδιάκοπη επανάληψη της πολυκατοικίας, μπορεί να θεωρηθεί ως μια κατεξοχήν 'ιδιωτική πόλη' στην παραγωγική της δομή, ενώ στο επίπεδο των δραστηριοτή-

των που την ενεργοποιούν έχει δημόσιο χαρακτήρα. Στο εννοιολογικό πλαίσιο της ‘ιδιωτικής πόλης’ και της ‘δημόσιας ζωής’ και στον ατομικιστικό χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας οφείλεται η αντιμετώπιση της πλατείας ως υπόλειμμα του ιδιωτικού, ως ένας χώρος που προκύπτει και δε σχεδιάζεται. Η απαξιωμένη κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής και του δημόσιου χώρου οδήγησε στην αλλοίωση του σχεδιασμού και στην αντίληψη της πλατείας όχι ως πρωτογενούς, αλλά ως δευτερογενούς χώρου, υπόλοιπου του κτισμένου. Έτσι στη σύγχρονη πολεοδομία, η σχέση μεταξύ κτισμένης και ελεύθερης επιφάνειας αντιστρέφεται και, ενώ παλαιότερα η πλατεία ήταν ένα κλειστό σύνολο με μορφή υπολογισμένη, σήμερα καταλαμβάνει τον εναπομείναντα χώρο ανάμεσα στα κανονικά κλειστά σχήματα των οικοπέδων (Sitte, 1889/1992: 92).

Φυσική εξέλιξη των παραπάνω είναι η σταδιακή μετατροπή της πλατείας σε χώρο κίνησης, όπου η σημασία του ενδιάμεσου χώρου εξαφανίζεται, μεταφέροντας όλο το βάρος στα σημεία της αρχής και του τέλους μιας διαδρομής χωρίς να δημιουργείται σημείο συνάντησης και συνύπαρξης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, όπως συμβαίνει σε μητροπολιτικές πλατείες του παρελθόντος.

Στην τυπική ελληνική πόλη η πλατεία πήρε δύο μορφές: κυκλοφοριακός κόμβος - πέρασμα και στάση – απομόνωση, όπου κάθε φορά κυριαρχούσε ο ένας ή ο άλλος χαρακτήρας. Υπάρχει μια πληθώρα απόψεων για τις αιτίες απόρριψης των σύγχρονων πλατειών και κατ’ επέκταση των σύγχρονων συνόλων. Μια αιτία της σημερινής τυπολογίας της πλατείας είναι η υπερβολικά σχολαστική ευθυγράμμιση των προσόψεων των κτιρίων. Οι πόλεις που έχουν χαραχθεί με ακρίβεια διαβήτη και χαρακτηρίζονται από την ορθή γωνία και την ευθεία γραμμή, δεν προκαλούν κανένα θετικό ερεθισμό. Η υπερίσχυση του ορθογωνικού συστήματος χάραξης με κύριο σκοπό τη ρύθμιση του οδικού δικτύου κατάφερε να εξαλείψει οποιαδήποτε μορφή καλλιτεχνικότητας. Οι συνέπειες του σχεδιασμού στην κυκλοφορία είναι η αλλοίωση της πλατείας και ο συσχετισμός της με οδικό κόμβο (Sitte, 1889/1992: 101).

Χαρακτηριστικά της σύγχρονης ελληνικής πλατείας είναι η απρογραμμάτιστη δομή και η απουσία τάξης. Οι σχεδιαστικές προτάσεις για τη διαμόρφωση πλατειών εμπεριέχουν βαθμούς τάξης, που λειτουργούν ως μέσα χαλιναγώγησης της αταξίας, του χάους και της χαλαρότητας. Έχοντας αντιληφθεί κανείς τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού δημόσιου χώρου, δεν μπορεί να στοχεύει σε έναν σχεδιασμό τάξης που θα οδηγήσει σε προγραμματικούς καθορισμούς και μονοσήμαντες χρήσεις. Βέβαια κάποιοι βαθμοί τάξης παραμένουν άυλοι, βασισμένοι στην ανάγκη συνύπαρξης, διευθέτησης και καταμερισμού του χώρου (Παπανώτας, 2009: 3).



Παράλληλα εξαφανίζονται σταδιακά τα περιβάλλοντα κτίρια που αποτελούσαν αναπόσπαστα στοιχεία της πλατείας και αντικαθίστανται από αδιάφορα μορφολογικά κτίρια γραφείων, τα οποία εκτός από τη διάλυση της ενότητας της νεοκλασικής αισθητικής, ισοπεδώνουν και κάθε έννοια αναλογιών του χώρου (Παπανώτας, 2009: 3).

Η προγραμματική πολλαπλότητα και η ασχεδιάστη εκδοχή της πλατείας επιτρέπει την ταυτόχρονη χρήση του χώρου χωρίς εκ των προτέρων προσδιορισμούς. Η πλατεία διαφοροποιείται από έναν χώρο - αποτέλεσμα συστηματικής αρχιτεκτονικής επεξεργασίας που εξυπηρετούσε συγκεκριμένες χωρικές εκφράσεις, σε χώρο, όπου μπορούν να λάβουν μέρος δραστηριότητες ποικίλων ομάδων χρηστών σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα. Συνυπάρχουν η κίνηση και η στάση, το πράσινο, το εμπόριο και η αναψυχή αλληλοσχετιζόμενα, με απρόβλεπτες αναλογίες και ασταθή ισορροπία μεταξύ τους, δίνοντας κυρίως σημασία στην προγραμματική πυκνότητα παρά στο σχεδιασμό. Δεν υπάρχουν συνολικά σχέδια με μια μοναδική λύση και μεθοδολογία, αλλά μετασχηματισμοί, προσαρμογές και πολλαπλές μικρές επεμβάσεις (Αίσωπος, 2003: 145).

Τα στοιχεία που ορίζουν την οργάνωση της πλατείας, δηλαδή το οριοθετημένο κενό, η αστική κλίμακα και η σαφήνεια τείνουν να εκλείψουν. Το κενό στις πλατείες είναι βασική προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη μη-αλληλοαναιρούμενων δραστηριοτήτων (Παπανώτας, 2009: 5). Εκεί μπορούν να δημιουργηθούν συνθήκες δυναμικής ηρεμίας, ώστε να συνυπάρξουν χώροι που ενθαρρύνουν τη συνεύρεση και την απομόνωση, την ένταση και τη χαλάρωση.

Στους ανοικτούς χώρους το οπτικό πεδίο διευρύνεται, το βλέμμα είναι ελεύθερο να απλωθεί και η κλίμακα της κιναισθητικής εμπειρίας μεγαλώνει. Ταυτόχρονα η λιτότητα και η καθαρότητα στην οργάνωση του ελεύθερου χώρου δημιουργούν προϋποθέσεις για να προσανατολιστεί κανείς στο χώρο και να προσδιορίσει τη σχέση του με αυτόν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα λιτότητας και καθαρότητας έχουμε στις σύγχρονες δυτικοευρωπαϊκές πλατείες, όπου τίποτα δε γίνεται τυχαία, αλλά όλα προκύπτουν ύστερα από αυστηρό προγραμματισμό και σχεδιασμό δράσεων. Εκεί κυριαρχεί το κενό: ανοικτό σε ποικιλία χρήσεων και διάφορους τρόπους οικειοποίησης, διαμορφωμένο με σαφή γεωμετρία και υλικά. Τα ελεύθερα στοιχεία μικρής κλίμακας είναι οργανωμένα ως σύνολο και αποτελούν σημεία αναφοράς χωρίς να εμποδίζουν τη ροή της κίνησης (Κρίκου, 2008: 4).

Στο αστικό τοπίο της σύγχρονης Ελλάδας είναι εμφανής μια νοοτροπία για την πλατεία που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αντί-αστική. Το κύριο χαρακτηριστικό της

είναι ο σφετερισμός της πλατείας για ιδιωτική χρήση, με συνέπεια την ακύρωση της δημόσιας λειτουργίας της.

Η κυριαρχία του ιδιωτικού πάνω στο δημόσιο έχει ποικίλες, αλλά τυποποιημένες εκφάνσεις, με πιο καθοριστική τη χρήση των οχημάτων και την κατάληψη του ελεύθερου χώρου από χρήσεις αναψυχής, καφέ και μικροκατασκευές περιπτέρων και καταστημάτων. Επαναλαμβάνοντας τον H. Lefebvre θα πούμε ότι 'η πλατεία επιβιώνει στη σύγχρονη ελληνική πόλη με μορφή εντελώς ακρωτηριασμένη και αποδυναμωμένη σε σύγκριση με αυτό που υπήρξε, ήτοι χώρος επικοινωνίας, επαφής με τους άλλους, προνομιακός κοινωνικός χώρος' (Lefebvre, 1992: 22). Αυτό που μένει, δεν είναι παρά ένας προνομιακός χώρος για τις κυρίαρχες λειτουργίες της σημερινής ελληνικής κοινωνίας: την κατανάλωση και την κυκλοφορία (Χρονάκη, 2008: 11).

Ο μετασχηματισμός της παραδοσιακής πλατείας οδήγησε στη σταδιακή αντικατάστασή της από ένα νέο δημόσιο χώρο με κύρια στοιχεία την κατανάλωση και την ψυχαγωγία. Ο M. Sorkin στο βιβλίο του *'Variations on a Theme Park'* καταγράφει τα χαρακτηριστικά του νέου τύπου δημόσιου χώρου. Το πρώτο είναι η απάλειψη όλων των σταθερών δεσμών με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, το δεύτερο αφορά την εμμονή για την ασφάλεια, τον αυξημένο βαθμό χειραγώγησης και επιτήρησης των πολιτών, καθώς και την πρόθεση διαχωρισμού τους σε κοινωνικές ομάδες. Το τρίτο και τελευταίο χαρακτηριστικό αναφέρεται στην κυριαρχία μιας καθαρά εικονογραφικής αρχιτεκτονικής έκφρασης, η οποία δανείζεται αυθαίρετα μορφές από την ιστορία, αγνοώντας τις ιδιαίτερες συνθήκες δημιουργίας τους (Sorkin, 1992: 39-46).

Η αντικατάσταση των κοινωνιών της πειθαρχίας από τις κοινωνίες του ελέγχου και η εξάπλωση των συστημάτων επιτήρησης στις σύγχρονες πόλεις, οδήγησε στη συρρίκνωση της πλατείας και κατ' επέκταση του δημόσιου χώρου, και στη μεταφορά τους μέσα σε ιδιωτικά κτίρια πολυεθνικών εταιριών (εικ. 17).

Πρόκειται ουσιαστικά για μεγάλα εμπορικά κέντρα, πολυσυγκροτήματα κινηματογράφων ή πάρκα αναψυχής που συνδυάζουν εμπόριο, θέαμα και αναψυχή και που θα μπορούσαν να περιγραφούν ως 'ελεγχόμενοι δημόσιοι χώροι'. Τα κτίρια αυτά ενσωματώνουν και αναπαράγουν στο εσωτερικό τους την αίσθηση του δημόσιου χώρου κίνησης ή στάσης, όπου το αίσθημα της ασφάλειας καλύπτεται από τη συνεχή επιτήρηση και την ηλεκτρονική παρακολούθηση.

Η πλατεία μετασχηματίζεται από έναν ελεύθερο χώρο συλλογικότητας σε έναν ορισμένο χώρο συνεύρεσης με κύρια στοιχεία τον καταναλωτισμό και το κέρδος. Στους

χώρους αυτούς είναι άξιο παρατήρησης ότι η κατανάλωση προηγείται του δημόσιου χώρου και αποτελεί προϋπόθεση ύπαρξής του (Ρηγόπουλος, 2008: 2).



Εικόνα 17: Η πλατεία Sony στο Βερολίνο.  
(Πηγή: [www.cityscouter.com/.../berlin/Sony](http://www.cityscouter.com/.../berlin/Sony))  
(Πηγή: [scholarwill.livejournal.com/](http://scholarwill.livejournal.com/)):

Ως αντίδραση στην παρακμιακή μορφή της πλατείας αναπτύσσεται μια εμμονή για κοινωνική και χωρική διαφοροποίηση και απομόνωση. Η προσπάθεια διαφοροποίησης της κυρίαρχης μεσαίας τάξης εκφράζεται μέσω της δημιουργίας αμυντικά απομονωμένων χώρων, μη προσβάσιμων για ανεπιθύμητες κοινωνικές ομάδες. Πρόκειται για φαινόμενο τόνωσης της οικοκεντρικότητας, συνέπεια της αυξημένης ιδιωτικότητας των εμπειριών και της κατανάλωσης (Ρηγόπουλος, 2008: 2).

Ο σχεδιασμός σύμφωνα με το μοντέλο 'πρόληψη εγκληματικότητας μέσω του σχεδιασμού περιβάλλοντος' κατακρίθηκε από πολλούς, λόγω της εσωστρέφειας και της σχετικής απομόνωσης του διαφοροποιημένου δημόσιου χώρου και λόγω της εμπορικής εκμετάλλευσης και της αρχιτεκτονικής αστυνόμευσης των κοινωνικών συνόρων. Η έλλειψη κριτικής συζήτησης για τα προβλήματα του σχεδιασμού και ανασχεδιασμού της πλατείας συμβάλλει στην παθολογία του ελληνικού αστικού δημόσιου χώρου και στη διαμόρφωση μιας γκρίζας κατάστασης, την οποία όλοι καταλαβαίνουν, όλοι την ανέχονται και για την οποία κανείς δε διαμαρτύρεται, ώστε να ανατραπεί.

## 5. Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

### 5.1 Η ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ

Οι ποιότητες που διαθέτουν τα επί μέρους συστατικά στοιχεία της πόλης είναι αυτά που καθορίζουν την ποιότητα της ίδιας και προσδιορίζουν το χαρακτήρα του τόπου και του τρόπου ζωής των κατοίκων της. Με βάση αυτό το σκεπτικό, η προσπελασιμότητα της πλατείας είναι μία έννοια που επηρεάζεται άμεσα από την αμφίδρομη σχέση πόλης-πλατείας, ενώ, ταυτόχρονα, εξετάζεται και στο επίπεδο του σχεδιασμού του χώρου, όπου η πλατεία αποτελεί ένα ιδιαίτερο αστικό τοπίο με ατομικά φυσικά χαρακτηριστικά και 'πνεύμα' αυτό της εποχής, στην οποία ανήκει (Κρίκου, 2008: 5).

Η βασική ιδέα στο σχεδιασμό του χώρου της πλατείας από τη γένεσή της είναι η δημιουργία ενός ελεύθερου χώρου μέσα στην πόλη, σε αντίθεση με τους 'περιορισμένους', εσωτερικούς χώρους των κτιρίων. Η ανεμπόδιστη κυκλοφορία του πεζού, στον οποίο απευθύνεται η αστική πλατεία είτε ως διερχόμενου είτε ως επισκέπτη-περιπατητή, αποτελεί την κύρια επιδίωξή της, τόσο σε κινητικό, όσο και σε οπτικό επίπεδο, ώστε ταυτόχρονα να εξασφαλίζεται και η δυνατότητα προσανατολισμού μέσα στον ιστό της πόλης.

Ο χώρος της πλατείας, ακολουθώντας την εξελικτική πορεία της πόλης, εμπλουτίστηκε με λειτουργίες, γεγονότα και αξίες, που της απέδωσαν ένα ιδιαίτερο νόημα, ένα χαρακτήρα και μία ταυτότητα. Έτσι, συναντάμε την πλατεία της εκκλησίας, της αγοράς, του δημαρχείου, που αποτέλεσαν τον 'επίσημο χώρο' της πόλης ή του οικισμού. Ο χαρακτηρισμός της, δεν προκύπτει απλά από την ύπαρξη του δημόσιου κτιρίου στο άμεσο περιβάλλον της, όσο από τον τρόπο που η λειτουργία του αποτυπώθηκε στην πλατεία και βιώθηκε από τους κατοίκους της.

Η πλατεία ως χώρος ταυτίζεται τόσο λόγω της λειτουργίας του όσο και λόγω της μορφής του με την έννοια του κέντρου στην πόλη. Η κεντρικότητα, αποτελεί χαρακτηριστικό της αστικής δομής, η οποία εκφράζεται στο χώρο της πλατείας, από τις πρώτες της μορφές, κυρίως λόγω του σχήματός της, που υποβάλλει τον διερχόμενο, στην αναφορά του, σωματική και ψυχολογική, σε ένα σημείο. Το κέντρο ταυτίζεται στο επίπεδο της κοινωνικής οργάνωσης της πόλης, με το ζωτικότερο σημείο της, όπου λαμβάνουν χώρα σημαντικά γεγονότα, συναντήσεις, συναλλαγές και πολιτικές εξελίξεις.



Η καθημερινή κίνηση του ανθρώπου μέσα στην πόλη είναι άμεσα συνδεδεμένη με εναλλαγές και διαδοχές φυσικών εμπειριών και τοπίων που συνιστούν το αστικό περιβάλλον, ενώ καθορίζεται άμεσα από την προσωπική του διάθεση: σε κατάσταση βιασύνης αναζητά τον πιο σύντομο δρόμο διασύνδεσης της θέσης του με τον προορισμό του, άλλοτε πάλι, μετατρέπει αυτή την κίνηση σε περίπατο, εκτρέπεται από την σύντομη πορεία και ακολουθεί κινήσεις με στόχο την ‘περιπλάνηση’ στην πόλη και την οπτική και κινητική του επαφή με το αστικό τοπίο. (εικ. 18) Η μετάβαση από την πόλη στο χώρο της πλατείας και αντίστροφα, αποτελεί μια τέτοια σωματική και ψυχολογική εναλλαγή. Ο τρόπος, με τον οποίο δομείται ο χώρος της πόλης, ως ‘προθάλαμος’ του χώρου της πλατείας, καθορίζει την αίσθηση που προκαλεί η μετάβαση σε αυτόν (Κρίκου, 2008: 3).

Τα στοιχεία, λοιπόν, του χώρου και ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται αποτελούν μέρος του αστικού τοπίου, της εικόνας της πόλης, που προσλαμβάνεται και ερμηνεύεται από τον καθένα, όχι αντικειμενικά, αλλά σε σχέση με τα προσωπικά του βιώματα και την αντίληψη που διαθέτει για την πόλη και τη ζωή του σ’ αυτή για τον τόπο του (Παπανώτας, 2009: 7).



Εικόνα 18: Η Piazza della Signoria στη Φλωρεντία.  
(Πηγή: [www.spazioliberocoop.it/.../category/archivio](http://www.spazioliberocoop.it/.../category/archivio))



Εικόνα 19: Η πλατεία Αγίου Μάρκου.  
(Πηγή: [www.veneziarsi.it/en/excursions-lido-venice/by](http://www.veneziarsi.it/en/excursions-lido-venice/by))

Η επιτυχία των αστικών πλατειών εντοπίζεται στην ευχέρεια να μεταφέρουν τον επισκέπτη-περιπατητή ‘μέσα’ στην πόλη και την ουσία της, ώστε συχνά η περιήγησή τους να είναι αρκετή, για να μιλήσει κανείς για τη Ρώμη, τη Βενετία ή το Παρίσι, μη έχοντας επισκεφθεί κανένα άλλο σημείο τους (εικ. 19). Σε αυτό το επίπεδο, οι αστικές



πλατείες, καθορίζουν στον απόλυτο βαθμό την προσπελασιμότητά της πόλης, σε σχέση με την αρχική παραδοχή για αυτή την ποιότητα ως επίπεδο κινητικής, οπτικής και βιωματικής εμπειρίας που προσφέρει το αστικό περιβάλλον.

Βασικό χαρακτηριστικό του χώρου της σύγχρονης πλατείας, είναι η έμφαση που δίνεται στο σχεδιασμό του, ώστε να αποτελεί ένα ιδιαίτερο και ενδιαφέρον 'αστικό' τοπίο, που χαρακτηρίζεται όμως συχνά, από αντάρκεια και εσωστρέφεια. Κύριος στόχος του σχεδιασμού, είναι η επιβολή της πλατείας μέσω της εικόνας με τη χρήση εντυπωσιακών, συνθετικών στοιχείων. Η πλατεία-έργο τέχνης ή η πλατεία μουσείο, όμως, στην προσπάθειά να προβάλλει τον εαυτό της, συχνά χαρακτηρίζεται από δυσλειτουργία σε πρακτικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα, ως προς τις δυνατότητες κίνησης που προσφέρει στον πεζό που διέρχεται από αυτή (Τζιμογιάννη, 2007: 33).

Σε γενικές γραμμές, παρατηρούμε μέσα από σύγχρονα παραδείγματα ότι τα 'παραδοσιακά' στοιχεία του χώρου, όπως η φύτευση, το νερό ή τα έργα τέχνης δεν πλαισιώνουν τις σύγχρονες πλατείες, όπως τις Αναγεννησιακές, αλλά τοποθετούνται σε κεντρικά σημεία τους, έτσι ώστε να αυτοπροβάλλονται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον κατακερματισμό του χώρου σε επί μέρους τμήματα. Η επαφή κατά την κίνηση, με διαφορετικής ποιότητας σκηνικά καταλύει τη συνοχή και την ενότητα. Σε κινητικό επίπεδο, η κατάργηση αξιών, όπως η εξασφάλιση διακεκριμένων αξόνων κυκλοφορίας και η διασπορά τους μέσα στο χώρο, συχνά προκαλεί σύγχυση (Κρίκου, 2008: 5). Τα επί μέρους στοιχεία τοποθετούνται αδιακρίτως, εμποδίζοντας την κινητική αλλά και οπτική προσπελασιμότητα στα σημεία εισόδου και εξόδου και γενικότερα στο σύνολο του χώρου.

## 5.2 ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ

Από όσα αναφέρθηκαν στην προσπελασιμότητα, είναι αυταπόδεικτο ότι η αισθητική και η αρχιτεκτονική σε μια πόλη αποτελεί βασικό παράγοντα που επηρεάζει κατ' εξοχήν την οικονομική ζωή μιας πόλης και κατ' επέκταση ολόκληρο το επίπεδο ζωής σε αυτήν. Το city marketing αποτελεί μια σύγχρονη πολιτική για την ανάπτυξη μιας πόλης και την ανάδειξη, μέσω της εικόνας, των επιμέρους στοιχείων της, αφού όλες οι πόλεις έχουν μια εικόνα ή μάλλον θα ήταν πιο ρεαλιστικό να πούμε ότι όλες οι πόλεις έχουν έναν αριθμό εικόνων.

Η εικόνα ενός οποιουδήποτε τόπου είναι η απλοποιημένη, γενικευμένη και συχνά στερεότυπη εντύπωση που έχουν τα άτομα για έναν τόπο ή μια περιοχή, για μια πόλη, μια πλατεία, ένα μνημείο ή ένα τοπόσημο. Και επειδή δεν μπορεί να γνωρίζει κανείς τις

πόλεις στο σύνολό τους, για να αποκτήσουν νόημα όσα μας περιβάλλουν, περιορίζουμε την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας σε ορισμένες επιλεκτικές εντυπώσεις και με τον τρόπο αυτόν αναπαράγουμε την εικόνα ενός τόπου.

Οι εικόνες των τόπων συνήθως μεγενθύνουν ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να είναι φυσικά, πολιτιστικά, κοινωνικά, οικονομικά ή και συνδυασμός αυτών, ενώ παράλληλα υποτιμούν ή αποκλείουν κάποια άλλα. Στον κόσμο των αισθήσεων η εικόνα είναι πιο σημαντική από την πραγματικότητα, γεγονός το οποίο μπορεί να θεωρηθεί είτε πλεονέκτημα είτε μειονέκτημα για τις πόλεις.

Αυτό σημαίνει ότι οι ειδικοί σε θέματα μάρκετινγκ των πόλεων μπορούν να διαχειριστούν και να αλλάξουν με έξυπνο τρόπο την αστική εικόνα εκμεταλλευόμενοι και προβάλλοντας την εικόνα μιας αξιόλογης πλατείας και παραβλέποντας τυχόν αρνητικές όψεις των πόλεων αυτών (Hall, 1998/2005: 165).

Σύμφωνα με τον Λαμπριανίδη η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι στην αναβάθμιση των πόλεων έχουν παίξει σημαντικό ρόλο έργα - σύμβολα, όπως για παράδειγμα ο πύργος του Άιφελ στο Παρίσι ή το μουσείο μοντέρνας τέχνης Guggenheim στο Μπιλμπάο της Ισπανίας. Η συλλογιστική αυτής της πρακτικής βασίζεται στο ότι μόνο του μεν ένα κατασκεύασμα δεν μπορεί να μεταβάλλει το πολιτιστικό επίπεδο της ζωής μιας πόλης, αλλά αποτελεί ίσως μια βασική προϋπόθεση για το σκοπό αυτό και η δημιουργία του μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο (2001: 62).

Πολύ περισσότερο λοιπόν η διατήρηση και ανάδειξη μιας ήδη υπάρχουσας πλατείας ή ο σχεδιασμός μιας νέας, πέρα από το αισθητικό αποτέλεσμα που επιφέρει, επιτελεί και μια υπέρτατη κοινωνική λειτουργία: είναι ελκυστικότερη για το σύνολο των πολιτών που φιλοξενεί και ταυτόχρονα αποτελεί πόλο έλξης και τουριστικής προβολής μέσα από την αναβάθμιση της εικόνας της πόλης.

Εξάλλου είναι σημαντικός ακόμα και ο μονοσήμαντος διακοσμητικός ρόλος μιας πλατείας, αφού, σε κάθε περίπτωση οι σύγχρονες πλατείες με τον πρωτοποριακό σχεδιασμό τους και τη νεοτερικότητα των υλικών τους, έστω και αν στερούνται του βασικού ρόλου της, αυτού της πολυλειτουργικότητας ή της εύκολης προσπέλασής τους από πολλούς, προκαλούν εντύπωση, μένουν στη μνήμη, συζητιούνται και τελικά γίνονται σημεία αναφοράς για την πόλη τόσο των ίδιων των κατοίκων της, όσο και των επισκεπτών της.

## 6. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ Ή ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

‘Μια παλαιότερη πλατεία που είναι οργανικό κομμάτι της κοινωνίας της συνήθως εξυπηρετεί τις σύγχρονες ανάγκες καλύτερα από έναν καινούργιο χώρο που διαμορφώθηκε από έναν αρχιτέκτονα ή σχεδιαστή’ (Webb, 1990: 7).

Έχουμε δύο κατηγορίες πλατειών: την ‘παλιά’ που ζει παράλληλα με την πόλη και τη ‘νέα’ που επιδεικνύει την υπογραφή κάποιου αρχιτέκτονα, καλλιτέχνη ή designer. Οι παλιές πλατείες ιστορικών πόλεων συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται. Αρκετές άλλαξαν δραστικά, ώστε να αποκτήσουν ζωντάνια εναρμονισμένη με τις σύγχρονες ευαισθησίες. Οι διαδοχικές μορφοποιήσεις μέσα στο χρόνο και οι τρόποι με τους οποίους μεταλλάχθηκε η πλατεία πάνω στον ίδιο της το χώρο κεντρίζουν το ενδιαφέρον, καθώς υποδηλώνουν την ιστορική εξέλιξη της πόλης. Η αξία αυτών των πλατειών που άντεξαν στο χρόνο είναι αναμφισβήτητη.

Ωστόσο στον 20<sup>ο</sup> αιώνα γίνονται προσπάθειες, όχι πάντα επιτυχημένες, εκσυγχρονισμού της έννοιας της πλατείας. Παράλληλα, μια εντυπωσιακή σειρά νέων πλατειών εμφανίζεται σε όλη την ήπειρο. Πλατείες που σχεδιάζονται σε νέες πόλεις, στις επεκτάσεις των πόλεων ή στο κενό αστικών ανασχεδιασμών που συχνά προσπαθούν να αναπαραστήσουν τον πλούτο και την αυθεντικότητα των ιστορικών πλατειών του Παλιού Κόσμου υιοθετώντας δύο στρατηγικές (Kostof, 1992: 181). Επίσης δημιουργούνται πλατείες του design που αρνούνται το ρόλο του ουδέτερου χώρου προς όφελος της δεξιοτεχνικής επίδειξης αρχιτεκτονικής, αστικών μνημείων και ανθρώπων. Σήμερα ο ίδιος χώρος απαιτεί να ερμηνευθεί, να θαυμαστεί, να τον απολαύσουν ως κάποιο θεματικό πάρκο (Σαρηγιάννης, 1999: 46).

Οι δύο διαφορετικές αυτές τάσεις απασχόλησαν τους θεωρητικούς, εφαρμόστηκαν από σχεδιαστές, επικρίθηκαν ή βραβεύτηκαν από τους χρήστες. Γενικότερα η αντίθεση ανάμεσα στη διατήρηση και στο νεωτερισμό είναι επίκαιρη, εφόσον στις μεγάλες πόλεις έχει σταματήσει η απεριόριστη επέκταση. Ο Fernard Braudel έλεγε ότι ‘η σύγχρονη πόλη εργάζεται πάνω στα όρια, στις παρυφές της’. Σήμερα εργαζόμαστε εντός αυτών των ορίων, σε μια κατάσταση, όπου υπάρχουν διαφορετικές παραδόσεις, τάσεις, κανόνες, μορφολογίες και τυπολογίες (Braudel, 1973/1990: 47). Τα επιχειρήματα είναι πολλά και για τις δύο τάσεις.

## 6.1 ΑΠΟΨΕΙΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Το κυριότερο επιχείρημα της άποψης αυτής είναι η στενή επαφή με το παρελθόν, ο σεβασμός στην ιστορία. Και αυτό, γιατί οι ιστορικοί πόροι είναι εξίσου περιορισμένοι με τους φυσικούς πόρους. Η ιστορική κληρονομιά των πόλεων και των κοινωνιών καθώς είναι επίσης περιορισμένη, καθιστά πολύ σημαντικές – όσο και επικίνδυνες – τις όποιες επεμβάσεις σε αυτές, όπως και στη φύση. Για αυτό και ο Carlo Olmo ως σύγχρονος ιστορικός, θα έλεγε στους αρχιτέκτονες να προσέξουν, γιατί οι επεμβάσεις που δε βρίσκονται μέσα σε κανόνες, που δε σέβονται τον πλουραλισμό των παραδόσεων, να δώσουν αφορμή, να δημιουργήσουν μια κατάσταση, έτσι ώστε κανείς στη συνέχεια να μην μπορεί να ερμηνεύσει το παρελθόν, και συνεχίζει δηλώνοντας πως το αξιοθαύμαστο της ιστορικής πόλης είναι ότι έχει υποστεί διαδοχικούς μετασχηματισμούς μέχρι τα όριά της, δίχως οι νέες επεμβάσεις να ακυρώνουν ποτέ τη δυνατότητα νέας ερμηνείας (Olmo, 1990: 39).

Περισσότερο από τη στείρα διχοτομία μεταξύ συνέχειας και αποσπασματικότητας (μεταξύ διατήρησης και ανανέωσης), το νέο σύνορο της μνήμης που ανοίγει είναι αυτό της αμφισημίας. Η αρχιτεκτονική μελέτη πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρει μια ερμηνεία (της ιστορικής πόλης, όπως και του εμπορικού κέντρου) που δε θα καθιστά μάταιη τη δυνατότητα μιας νέας ερμηνευτικής και δε θα καταναλώνει τους ήδη περιορισμένους πόρους στον πλανήτη (Olmo, 1990: 39).

Άλλωστε ένα από τα πιο σημαντικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η αστική έρευνα της ‘Σχολής της Βενετίας’ στη δεκαετία του ’60 ήταν ότι δεν είναι δυνατή η ύπαρξη μιας νέας εναλλακτικής πόλης σε αντίθεση με την ιστορικά συγκροτημένη πόλη. Η οικοδόμηση της ‘νέας’ πόλης θα πραγματοποιηθεί σε άμεση σχέση με την υπάρχουσα και επικαλούμενη το σχέδιο και τη μορφολογία της θα είναι μια ‘ανάλογη πόλη’ (Πατέστος, 1993: 27). Κατ’ επέκταση μια νέα πλατεία ακολουθεί συνήθως το σχέδιο και τη μορφολογία των ήδη υφιστάμενων πλατειών είναι μια ‘ανάλογη πλατεία’.

Επίσης σύμφωνα με τον Bonelli (1985) η ‘αρετή’ βρίσκεται ακριβώς από την πλευρά αυτών που αποφεύγουν τις ‘μεγάλες επεμβάσεις’. Εξάλλου οι ωραιότερες πλατείες στην ιστορία της πολεοδομίας δεν είναι έργα ενός αρχιτέκτονα, αλλά πολλών, στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χρόνους (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2001: 11).

Αλλά και στον ελληνικό χώρο, αρκετοί θεωρητικοί και αρχιτέκτονες της πράξης έχουν επίσης εκφράσει τις απόψεις τους υπέρ της διατήρησης, ενδυναμώνοντας ακόμα

περισσότερο τη θέση. Ο Μ. Νομικός επισημαίνει το πρόβλημα της απουσίας διατήρησης του οικιστικού αποθέματος των ιστορικών οικιστικών συνόλων στην Ελλάδα, το οποίο βάζει σε κίνδυνο το περιβάλλον εκείνο, στο οποίο για πολλές γενιές η επέμβαση του ανθρώπου συσσώρευσε κοινωνικές και οικονομικές αξίες και η σημερινή κρίση των πόλεων είναι στην πραγματικότητα κρίση ολόκληρου του ανθρώπινου περιβάλλοντος. Η πολιτική διατήρησης πηγάζει από την επιθυμία να αποσαφηνίσει το ρόλο, τα μέσα και τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στη διαδικασία του σχεδιασμού, περισσότερο με όρους διάρκειας, παρά με όρους διαρκούς μετασχηματισμού πολιτική προστασίας και διατήρησης. Είναι ένα εργαλείο επεξεργασίας και διαχείρισης ενός κτισμένου περιβάλλοντος ισορροπημένου ανάμεσα στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον και προσαρμοσμένου στις σύγχρονες ανάγκες της εποχής μας (Νομικός, 1997: 2-3).

Ο Χ. Κουλουκούρης υποστηρίζει επίσης πως ο τονισμός της παρουσίας των μνημείων, συμπεριλαμβανομένης και της πλατείας στον ιστό της πόλης συντελεί στη διαμόρφωση μιας φιλοσοφίας διαφύλαξης που θα συμφιλιώνει την καθημερινή ζωή των κατοίκων με τη μνήμη του παρελθόντος. Η μνήμη αυτή όπως αποτυπώνεται στο μνημειακό πλούτο μιας πόλης είναι το νήμα που διαπερνάει όλη την πολύπλοκη δομή της και ενώνει το παρελθόν με το μέλλον (Κουλουκούρης, 1997: 12).

Απόλυτος στις απόψεις του είναι ο Γ. Σαρηγιάννης, δηλώνοντας ότι η πλατεία πρέπει και οφείλει να είναι ένας χώρος κοινωνικής συνάθροισης και συλλογικής δραστηριότητας και όχι να είναι χώρος πρωτοποριακών αρχιτεκτονικών διαμορφώσεων. Θεωρεί ότι ο στόχος του αρχιτέκτονα είναι η εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών και όχι η προβολή του ίδιου μέσω του έργου του (Σαρηγιάννης, 1999: 25).

Οι παραπάνω απόψεις στηρίζονται συνοπτικά στα εξής επιχειρήματα:

- α) Η ιστορική κληρονομιά είναι περιορισμένη για να διακινδυνεύσουμε τη γνησιότητα της με πρωτοποριακές επεμβάσεις αμφιβόλου αποτελέσματος.
- β) Ο σεβασμός στην παράδοση και στην ιστορία πρέπει να αποτελεί μια από τις βασικές αρχές του σχεδιασμού. Οι παλιές πλατείες είναι περήφανα απομεινάρια μιας κοινής ιστορίας. Γενικά έχει εγκαταλειφθεί η έννοια της κοινής μοίρας και οι δημόσιοι χώροι το αποδεικνύουν. Ό,τι έχει απομείνει μπορεί να μην είναι πολύ, αλλά είναι κρίσιμο και βασικό.
- γ) Ο ρόλος του αρχιτέκτονα θα πρέπει να είναι διακριτικός και όχι επιδεικτικός.



Τελικά, όπως τονίζει και ο Δημήτρης Φατούρος ‘μια πόλη πρέπει να είναι ένα πλέγμα από ιστορικά ερεθίσματα· εάν δεν είναι, τότε δεν έχει ψυχή, είναι τόπος ανίας και χωρίς την προοπτική του μέλλοντος’ (Φατούρος, 1997: 10).

## 6.2 ΑΠΟΨΕΙΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΑΝΑΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Τα παραπάνω επιχειρήματα αντικρούονται από αυτά της δεύτερης τάσης που φέρεται υπέρ του ανασχεδιασμού στο όνομα της προόδου και του εκσυγχρονισμού του αστικού τοπίου και δη της πλατείας.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Kostof, η τάση συντήρησης ορισμένων πόλεων, κτιρίων, πλατειών και δρόμων μέσα σε αυτές, έχει σχέση με το ένστικτο να διατηρήσουμε οικογενειακά αρχεία, με τη βούληση να προστατεύσουμε ένα έργο τέχνης. Συνεχίζει παρατηρώντας ότι οι πόλεις είναι ζωντανά μεταβαλλόμενα πράγματα και όχι ψυχρά χειροτεχνήματα που έχουν ανάγκη βελτιστοποίησης και προγραμματισμένης ανασυγκρότησης. Οι πόλεις, και κατ’ επέκταση οι πλατείες, δεν είναι ποτέ στάσιμες, αντιστέκονται στις προσπάθειες εξαγωγής καθαρών ερμηνειών από αυτές. Θεωρεί ότι το πιο αξιόπιστο χαρακτηριστικό της αστικής συμπεριφοράς στη διάρκεια της ιστορίας είναι το απρόβλεπτο (Kostof, 1992: 298). Ακόμα κι αν είναι τέλεια η αρχική μορφή της, η πλατεία θα ακολουθήσει τους δικούς της κανόνες. Ανάμεσα στη διατήρηση και στην εξέλιξη, η εξέλιξη πρέπει να έχει τον τελευταίο λόγο, γιατί τελικά η αστική αλήθεια βρίσκεται στην πορεία (Kostof, 1992: 305). Πρέπει να αποδεχτούμε το γεγονός ότι ο κοινωνικός κόσμος των πόλεων που εξωτερικεύτηκε στις παλιές πλατείες έχει παρέλθει και δεν πρόκειται να τον επαναφέρουμε σχεδιάζοντας απομιμήσεις της πλατείας του Αγίου Μάρκου. Η αργή κατάρρευση ξεκίνησε πριν περίπου έναν αιώνα. Καθώς εξαπλώθηκε η πρόοδος, η πλατεία πέθανε (Kostof, 1992: 181).

Αλλά και ο Kevin Lynch, υποστηρίζει την άποψη του ανασχεδιασμού, εφόσον καταλήγει ότι όσο επιθυμητό είναι, ένα περιβάλλον να προκαλεί πλούσιες, ζωντανές εικόνες, άλλο τόσο επιθυμητό είναι αυτές οι εικόνες να επικοινωνούν και να προσαρμόζονται στις εναλλασσόμενες πρακτικές ανάγκες και να αναπτύσσονται σε αυτό το περιβάλλον νέες ομαδοποιήσεις, καινούργια νοήματα, καινούργια ποίηση (Lynch, 1960: 94).

Επίσης ο Manfredo Tafuri, τάσσεται και αυτός κατά της απομίμησης του παρελθόντος και υπέρ του ελευθέρου σχεδιασμού. Θεωρεί ότι είναι πολύ δύσκολο να αποδεχτούμε μια ιστορική θεώρηση του παλιού αν δε μάθουμε να ζούμε στο παρόν και να

εκτιμούμε εκείνα τα ανανεωτικά εγχειρήματα που έχουν αξία. Επιπλέον, πολύ δύσκολα μπορεί κανείς να αξιολογήσει τη σημασία του παλιού, αν οι πόλεις δεν είναι σύγχρονες (Tafuri, 1990: 42).

Για το ρόλο του αρχιτέκτονα, ο Klaus Zillich, πιστεύει πως δε νοείται ως ανοικοδομητής της ιστορίας, αλλά ως δημιουργός, που καλείται να παίζει ενεργό ρόλο σε αυτήν. Αποστολή του να καταγράψει τη μετεξέλιξη της πόλης και την ενυπάρχουσα σε αυτήν ‘συλλογική ιδέα’, μια ιδέα που στηρίζεται στη συγκατάθεση της κοινωνίας. Η αποστολή αυτή απαιτεί ύψιστο σεβασμό απέναντι στην ιστορία του σώματος της πόλης και τη συνοχή της κοινωνίας της, όμως ταυτόχρονα απαιτεί και μια ριζοσπαστική αντιμετώπιση του παρόντος με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον: το να ζει η πόλη στο παρόν δεν είναι αρκετό – πρέπει να της δοθούν όλα τα εφόδια ώστε να επιζήσει και στο μέλλον. Αναγνωρίζοντας την αλλαγμένη εικόνα της ευρωπαϊκής πόλης αποτρέπει τον αρχιτέκτονα από το να επιδοθεί στην επίπονη και αμφιβόλου αποτελέσματος διατήρηση της εικόνας και παραπέμπει στο φιλόσοφο V. Flusser, ο οποίος συνιστά να αναρωτηθεί ο αρχιτέκτονας κατά πόσον η εικόνα της διατήρησης είναι κατάλληλη να περιγράψει το παρόν και κυρίως το μέλλον του οικιστικού συστήματος που λέγεται πόλη (Zillich, 1990: 43).

Ένα αντίστοιχο ‘καλό’ παράδειγμα παραθέτει και ο αρχιτέκτονας Nils Carlson: τη μεταστροφή της βιομηχανικής κοινωνίας της Λίλλης στη Γαλλία σε κοινωνία επικοινωνιών και πληροφοριών. Ο πολεοδόμος του έργου Rem Koolhaas δεν προσάρμοσε το νέο στο υπάρχον, αλλά χρησιμοποίησε τον αστικό σχεδιασμό ως εργαλείο για να απαλλαγεί από τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά πρότυπα. Έτσι η Λίλλη είναι ένα παράδειγμα παράλληλης λύσης της παραδοσιακής πόλης και της νέας πόλης. Και τα δύο τμήματα αλληλοενισχύονται (Carlson 1999: 60). Πιστεύει ότι μια πόλη ή το αστικό περιβάλλον μέσα σε μια πόλη είναι αδύνατο να σχεδιαστεί μια για πάντα. Για αυτό πρέπει να ασχοληθούμε πολύ περισσότερο με τον αστικό σχεδιασμό – δηλαδή στο αστικό περιβάλλον, στην πόλη, στην καλλιεργημένη πόλη που επιτρέπει στους ανθρώπους να συναντώνται εύκολα και ανεπίσημα. Παραπέμπει στα λόγια του Δανού καθηγητή Jan Gehl ύστερα από πολυετή επιστημονική μελέτη της συμπεριφοράς των ανθρώπων στις πόλεις: ‘οι άνθρωποι ζητούν ελκυστικούς δημόσιους χώρους με πολλές λειτουργίες και ποικιλία. Ζητούν λιγότερα αυτοκίνητα και περισσότερου ανθρώπους. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται πάνω από όλα για άλλους ανθρώπους, περισσότερο από όσο ενδιαφέρονται για τα καινούργια άσχημα κτίρια’ (Carlson, 1999: 64).

Ο Franco Purini επισημαίνει ότι τη στιγμή που η Ευρώπη ενοποιεί δομές ενόψει μιας νέας πολιτισμικής και πολιτικής σύνθεσης, η ενδυνάμωση της ταυτότητας των πιο σημαντικών πόλεων της γης γίνεται θεμελιώδες ζήτημα. Είναι απαραίτητο όλες οι θρυλικές της πόλεις να κομίσουν μια ταυτότητα η οποία όμως δεν μπορεί να είναι εκείνη που όλοι γνωρίζουν μέχρι σήμερα. Πρέπει να ανασχεδιαστεί σε αντιπαραβολή με μια ταυτότητα εξωτερική και διαφορετική (Purini, 1999: 46). Έτσι η ταυτότητα αυτή δεν μπορεί να είναι αμετάβλητη, καθώς αλλάζει σύμφωνα με τους μετασχηματισμούς που η πόλη υφίσταται (Purini, 1997: 166).

Ο Bernard Reichen επιβεβαιώνει το ευμετάβλητο της πόλης υποστηρίζοντας ότι ολόκληρη η ιστορία των πόλεων είναι καμωμένη από αλλαγές, προσαρμογές, επάλληλες εναποθέσεις, ανταλλαγή εξουσιών και μορφών. Οι ισχυρές εξουσίες που διαδεχτήκαν η μια την άλλη στον ίδιο τόπο διαμόρφωσαν τις πιο πλούσιες και πολλαπλές ιστορικές πόλεις. Οι αλλαγές αυτές που έγιναν καμιά φορά γρήγορα και απότομα, συντέλεσαν στο να συγκεντρωθούν σε ένα ίδιο τόπο διάφοροι πολιτισμοί, αλλά και στο να εκμοντερνίσουν την πόλη και να τη διατηρήσουν σύγχρονη. Όσον αφορά στις επεμβάσεις θεωρεί ότι τώρα που η παλιά πόλη βρίσκεται κάτω από υψηλή εποπτεία δεν πρέπει να γίνονται παρά μόνο μέσα σε ένα πλαίσιο συνειδητό και καλλιεργημένο, πρέπει δε να έχουν ως πρωταρχικό σκοπό τη διατήρηση της ζωής ή την αναδημιουργία της και να εναντιώνονται στη μουσειοποίηση. Αναγνωρίζει ότι η Ευρώπη είναι πλούσια, μάλιστα πολλές φορές υπερβολικά πλούσια σε πολιτισμική κληρονομιά. Έχει ανάγκη από μια δράση συνεχούς αναζωογόνησης (Reichen, 1990: 50).

Συνοψίζοντας, βαρύτητα δίνεται στη σημασία του ρόλου του αρχιτέκτονα και παροτρύνεται ο ελεύθερος σχεδιασμός ως απαραίτητο στοιχείο έκφρασης των σύγχρονων τάσεων. Θεωρείται ότι ο μόνος τρόπος για να εκτιμηθεί το παλιό είναι να ζει κανείς στο παρόν. Έτσι αντιτίθενται σε κάθε είδους απομίμηση ή μουσειοποίηση και προτείνουν τη συνεχή αναζωογόνηση του αστικού τοπίου. Αυτό πρέπει να γίνει, ως απόρροια του ευμετάβλητου της πόλης. Η πόλη και τα στοιχεία που τη συνθέτουν αποτελούν έναν ζωντανό οργανισμό που δεν μπορεί να σχεδιαστεί μια για πάντα.

### 6.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Διανύουμε μια ιστορική περίοδο, έναν εκλεκτικισμό δίχως ξεκάθαρες τάσεις και σχολές και αυτό κάνει δύσκολη κάθε σύγκριση και αναμέτρηση. Στην πραγματικότητα εφαρμόζονται δύο αντίθετοι τρόποι συλλογισμού: από τη μια μεριά ο σκοπός του ανασχε-

διασμού της πόλης, και από την άλλη η ιδέα ότι πρέπει να γίνει αποδεκτή η ασυνέχεια της ‘κομματιασμένης’ - αποσπασματικής πόλης (Pinon, 1992: 91). Κατ’ επέκταση και για την πλατεία, η οποία, όπως προκύπτει από την ιστορική εξέλιξη, αποτελεί αναπόσπαστο και οργανικό κομμάτι της πόλης, επικρατούν αυτές οι δύο αντίθετες τάσεις, δηλαδή η αιώνια μάχη ανάμεσα στη συντήρηση και στο νεωτερισμό, στο παλιό και στο νέο.

Στην ουσία, τα αντικρουόμενα επιχειρήματα που αναπτύσσονται με σαφήνεια και πειστικότητα και από τις δυο πλευρές είναι: ο σεβασμός στην ιστορία σε συνάρτηση με την επιρροή που ασκεί στο σχεδιασμό, και από την άλλη η ανάδειξη του σύγχρονου, συνεχώς μεταβαλλόμενου προσώπου της πόλης.

Η αλήθεια μάλλον βρίσκεται κάπου στη μέση. Είναι αναγκαία η παράλληλη λύση του παλιού και του νέου, ο συνδυασμός της παράδοσης με την εξέλιξη. Μια πλατεία για να παραμείνει ζωντανή και να αντικατοπτρίζει το παρόν και την πρόοδο πρέπει και οφείλει να ανανεώνεται συνεχώς, χωρίς όμως να χάνει τα βασικά χαρακτηριστικά της.

Πρέπει να γίνει κατανοητό εξαρχής, πως κάθε είδους παρεμβάσεις σε μια πλατεία διαγράφουν ένα μέλλον ίσως πιο μακροχρόνιο απ’ ότι φαντάζεται κανείς. Η τροποποίηση ενός δημόσιου χώρου δεν αφορά μόνο στην απάντηση σε ένα άμεσο πρόβλημα (πεζοδρομήσεις, εξυγιάνσεις, εξοπλισμός κλπ.), στη δημιουργία μιας νέας εικόνας, στην υπαγόρευση νέων πρακτικών, αλλά στην παρεμβάλλεται στη μοίρα του.

Συμπερασματικά, ο δημιουργός – σχεδιαστής ενός δημόσιου χώρου και ιδιαίτερα μιας πλατείας, πρέπει να χειριστεί το χώρο αλλά και τον χρόνο (παρελθόν, παρόν και μέλλον), προνοώντας την απαραίτητη εξέλιξή του, επιτρέποντας στις επόμενες γενιές την εκ νέου ανάγνωση του χώρου, γιατί άλλωστε κανείς δεν μπορεί να ερμηνεύσει το παρόν δίχως τη γνώση του παρελθόντος.

## 7. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ

### 7.1 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Τα παραδείγματα της συγκεκριμένης ενότητας επιλέχθηκαν με πολλαπλά κριτήρια. Όλες οι πλατείες αποτελούν σύγχρονες ευρωπαϊκές προτάσεις σχεδιασμού νέων αρχιτεκτόνων από διαφορετικές χρονικές περιόδους τα τελευταία 15 χρόνια. Οι σχεδιαστικές προσεγγίσεις παρουσιάζουν ομοιότητες αλλά και διαφορές, όμως όλα τα παραδείγματα έχουν κοινό το ότι αποτελούν επιτυχημένες επεμβάσεις, αφού όλες, η καθεμία με τον τρόπο της, προσφέρουν στην πόλη και έχουν εκτιμηθεί από τον ντόπιο πληθυσμό αλλά και τους ξένους επισκέπτες.

Στη συγκεκριμένη επιλογή παραδειγμάτων δεν ενδιαφέρουν τόσο οι λόγοι σχεδιασμού της κάθε πλατείας, αλλά γίνεται προσπάθεια να καταφανούν τα στοιχεία που τις κάνουν επιτυχημένες. Εφαρμόζουν την εμπειρία των ιστορικών πλατειών ή ακολουθούν νέες κατευθύνσεις; επηρεάζει το νεαρό της ηλικίας των αρχιτεκτόνων, το μέγεθος της πλατείας, η χρήση της ή η χωροθέτησή της; με αυτά τα ερωτήματα ξεκινά η παρουσίαση των σύγχρονων ευρωπαϊκών παραδειγμάτων.

#### 7.1.1 Η PLACE DES TERREAUX ΣΤΗ ΛΥΩΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Επιφάνεια: 8.000τμ

Αρχιτέκτονες: Christian Drevet και Daniel Buren

Κατασκευή: 1995

Η Place des Terreaux αποτελεί ένα σημείο αναφοράς για το κέντρο της Λυών. Βρίσκεται ανάμεσα στους δύο ποταμούς της πόλης αλλά και ανάμεσα σε δύο χαρακτηριστικές συνοικίες διαφορετικής κοινωνικής και οικονομικής τάξης (εικ. 20). Ο χώρος της πλατείας περιβάλλεται από το Δημαρχείο, το Palais St-Pierre, το οποίο ανήκει στην Εκκλησία, μια αστική κατοικία του 19<sup>ου</sup> αιώνα και μια σειρά απλών πολυώροφων κτισμάτων. Με τον τρόπο αυτό στην πλατεία συγκεντρώνονται, αλλά και αντιπαρατίθενται οι τέσσερις κοινωνικές συνιστώσες της πόλης: η δημοτική αρχή, η εκκλησιαστική αρχή, η αστική τάξη και ο λαός. Ανάμεσά τους βρίσκεται ένα διάσημο γλυπτό – σιντριβάνι του Bartholdi, η τέχνη (Δραγώνας, 2003: 78).



Η κατασκευή ενός υπόγειου χώρου στάθμευσης κάτω από την πλατεία προσέφερε τη δυνατότητα μεταφοράς του σιντριβανιού προς τη μεριά των ουδέτερων κτισμάτων. Με αυτόν τον τρόπο αναδείχθηκε η όψη της αστικής κατοικίας του 19<sup>ου</sup> αιώνα, την οποία έκρυβε στο παρελθόν το σιντριβάνι (εικ. 21). Τα τρία κτίσματα, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, σχηματίζουν έτσι ένα σύνολο που αντιπαράθεται στο μέτωπο των απέναντι ‘λαϊκών κτισμάτων’ (Δραγώνας, 2003: 78-81). Για την πλακόστρωση της συνολικής επιφάνειας της πλατείας χρησιμοποιήθηκε γρανίτης σε διαφορετικά χρώματα ακολουθώντας τον κάναβο του Palais St-Pierre (Δραγώνας, 2003: 78).



Εικόνα 20: Η Place des Terreaux σήμερα.  
(Πηγή: [www.cybevasion.fr/photos2/place-des-terreaux-](http://www.cybevasion.fr/photos2/place-des-terreaux-))



Εικόνα 21: Η Place des Terreaux στην αρχική της μορφή.  
(Πηγή: [www.lyonphotos.com/diaporama/moyenne\\_1418.htm](http://www.lyonphotos.com/diaporama/moyenne_1418.htm))

Η επιβλητική παρουσία του σιντριβανιού, αλλά και η ιδιαίτερη σημασία που έχουν τα δυο ποτάμια για τη Λυών έδωσαν την αφορμή για τη διαμόρφωση ενός παιχνιδιού με το νερό στο εσωτερικό της πλατείας. Στο κέντρο κάθε κανάβου τοποθετήθηκε ένα μικρό σιντριβάνι με μικρή λεκάνη από μαύρο γρανίτη βάθους μόλις 4 εκ. Τα σιντριβάνια αυτά μπορούν είτε να δημιουργήσουν κατακόρυφους πίδακες, είτε να σχηματίσουν μικρές ανακλαστικές επιφάνειες, είτε να απενεργοποιηθούν, έτσι ώστε η συνολική επιφάνεια της πλατείας να αποδοθεί σε άλλες δραστηριότητες. Τοποθετήθηκαν συνολικά 69 σιντριβάνια με τρόπο τέτοιο, ώστε να μην παρεμποδίζονται οι άξονες κυκλοφορίας και οι ζώνες τραπεζιών των γύρω καφέ. Η κεντρική περιοχή της πλατείας, όπου τοποθετήθηκαν τα μικρά σιντριβάνια σηματοδοτείται από δύο σειρές χαμηλών κύβων, ενώ η διαμόρφωση έχει συμπληρωθεί με μια σειρά στύλων πίσω από το σιντριβάνι. Δημιουργήθηκε έτσι ένα φόντο για το σιντριβάνι, ενώ ταυτόχρονα οροθετήθηκε και ο χώρος κίνησης των πεζών (Δραγώνας, 2003: 79).



Εικόνα 22: Η πλατεία χαρακτηρίζεται από την απλότητα του χώρου.  
(Πηγή: [www.en.lyon-france.com/home/p-1047/my-lyon.ph...](http://www.en.lyon-france.com/home/p-1047/my-lyon.ph...))



Εικόνα 23: Η πλατεία ως εκθεσιακός χώρος.  
(Πηγή: [www.3.bp.blogspot.com/\\_ICj93S3-JqE/Sc9yhjRjYNI/AA](http://www.3.bp.blogspot.com/_ICj93S3-JqE/Sc9yhjRjYNI/AA))



Εικόνα 24: Διάφορες δραστηριότητες στο χώρο της πλατείας.  
(Πηγή: [www.lyon-photos.com/diaporama/moyenne\\_1418.htm](http://www.lyon-photos.com/diaporama/moyenne_1418.htm))

Με σαφή τη γεωμετρία της η πλατεία περικλείεται στις τέσσερις πλευρές της από τα γύρω κτίσματα, ενώ προσεγγίζεται με δρόμους στις τέσσερις γωνίες της. Αποτελεί ένα κοινό σύνορο διαφορετικών χρήσεων της πόλης και η θέση και κυρίως η μορφολογία της είναι τέτοια, που ενοποιεί τα στοιχεία του περιβάλλοντος, τα τέσσερα κτίρια που την περιβάλλουν με τις χρήσεις που εσωκλείουν και τις πολιτειακές αναφορές στις οποίες παραπέμπουν. Το γλυπτό σιντριβάνι και η τέχνη ως πεδίο αποτύπωσης, έκφρασης και αντιπαράθεσης βρίσκει τη θέση της στην πλευρά της πλατείας 'έκθετη' σε συμβολικές ερμηνείες. Το υγρό στοιχείο, το σιντριβάνι και οι πίδακες, κυριαρχεί στην πλατεία συμβάλλοντας αποφασιστικά στην αίσθηση γαλήνης και ενότητας που αποπνέει. Χαρακτηριστική είναι η απουσία καθιστικών, ενώ έχει ενσωματωθεί στην πλατεία η

εμπορική δραστηριότητα των γύρω καφέ. Η πλατεία αποτελεί ένα ανακουφιστικό κενό, ελεύθερο χώρο μέσα στην πυκνοκατοικημένη πόλη και τόπο περιπλάνησης των περαστικών (εικ. 22-24).

### 7.1.2 Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΤΟ ΡΟΤΕΡΝΤΑΜ

Επιφάνεια: 12.250 τ.μ.

Αρχιτέκτονες: West B.

Μελέτη: 1992

Κατασκευή: 1997

Βρίσκεται στην καρδιά του Ρότερνταμ και περιβάλλεται από εμπορικά καταστήματα, το Δημοτικό Θέατρο και τη Φιλαρμονική. Εκεί βρίσκεται και το σύγχρονο κινηματογραφικό κέντρο της πόλης. Από τη θέση της πλατείας ανοίγεται μια πανοραμική θέα προς την κορυφογραμμή των σύγχρονων κτισμάτων της πόλης. Για αυτόν το λόγο αποφασίστηκε να διατηρηθεί ο χώρος της πλατείας κενός. Η επιφάνειά της έχει υπερυψωθεί 35 εκατοστά πάνω από το δρόμο και η διαμόρφωσή της είναι τέτοια, ώστε κανείς δεν περνά απαρατήρητος. Ο επισκέπτης γίνεται είτε θεατής είτε θέαμα και η χρήση της πλατείας αποτελεί συνειδητή ενέργεια.

Το δάπεδο της πλατείας είναι μωσαϊκό από διαφορετικά υλικά. Η κεντρική περιοχή της πλατείας έχει καλυφθεί από διάτρητα μεταλλικά φύλλα και μια ζώνη από ξύλινες σανίδες, ενώ κάτω από τα διάτρητα φύλλα έχουν τοποθετηθεί λευκοί, πράσινοι και μαύροι λαμπτήρες φθορισμού. Η δυτική πλευρά της έχει καλυφθεί από χυτό υλικό σκούρου χρώματος με ενθέσεις ασημένιων φύλλων, ενώ στην ανατολική πλευρά έχει επιστρωθεί λάστιχο και σανίδες ξύλου. Τα διαφορετικά υλικά υποδηλώνουν και διαφορετικές δραστηριότητες. Παιχνίδια με μπάλα, skaters, μικρά παιδιά και μουσικοί του δρόμου βρίσκουν τη θέση τους, το χώρο τους, στην πλατεία (Δραγώνας, 2003: 97).

Στο δάπεδο έχει προβλεφθεί η δυνατότητα σύνδεσης με τα δίκτυα ηλεκτρισμού και νερού, καθώς επίσης και η κατάλληλη υποδομή για το στήσιμο τεντών ή άλλων εφήμερων κατασκευών. Σε όλο το μήκος της ανατολικής πλευράς τρέχει ένας καθιστικός ξύλινος πάγκος, ενώ περιμετρικά της πλατείας και κάτω από το υπερυψωμένο τμήμα της έχουν τοποθετηθεί γραμμικά φωτιστικά, ύψους 35 μ., τα οποία φαίνεται να αναφέρονται στους γεραμούς του λιμανιού. Η επιφάνεια της πλατείας είναι εντελώς επίπεδη και τα μόνα στοιχεία που ξεχωρίζουν είναι τα κόκκινα φωτιστικά, οι γυάλινες είσοδοι



στον υπόγειο χώρο στάθμευσης και ο καθιστικός πάγκος συνολικού μήκους 70μ.(εικ. 25-27). Στο ανατολικό άκρο έχουν κατασκευαστεί τρεις πύργοι που χρησιμεύουν για τον εξαερισμό του υπόγειου χώρου στάθμευσης των αυτοκινήτων, στον καθένα από τους οποίους όμως έχει τοποθετηθεί από μια οθόνη υγρών κρυστάλλων, ώστε όλες μαζί να σχηματίζουν ένα ψηφιακό ρολόι (Δραγώνας, 2003: 97).



Εικόνα 25: Η πλατεία θεάτρου στο Ρότερνταμ  
(Πηγή: [picasaweb.google.com/.../x51gtO9wMcZwv2j1I0CX9w](https://picasaweb.google.com/.../x51gtO9wMcZwv2j1I0CX9w))



Εικόνες 26-27: Τα κινούμενα φωτιστικά σώματα αλλάζουν την εικόνα της πλατείας.  
(Πηγή: [zwang11.wordpress.com/2008/02/](http://zwang11.wordpress.com/2008/02/)):

Η πλατεία θεάτρου στο Ρότερνταμ διαμορφώθηκε ως χώρος ποικίλης δραστηριότητας. Προορίζεται να φιλοξενήσει περισσότερες ομάδες ανθρώπων παρέχοντάς τους ερεθίσματα προς δράση. Ταυτόχρονα μένει ανοικτή στην πρωτοβουλία των επισκεπτών δεκτική με τις κατάλληλες υποδομές στα ερεθίσματα που αυτοί παρέχουν. Αισθητή είναι η παρουσία του ενιαίου επιμήκους καθιστικού στοιχείου για την ανάπαυση ή τη θέαση των δρώμενων στη 'σκηνή' της πλατείας. Η θέση των γιγαντιαίων φωτιστικών σωμάτων μπροστά από τον καθιστικό πάγκο δεν είναι τυχαία, αλλά η επιλογή των στοι-

χείων καθεαυτών, η οργάνωση και η μεταξύ τους σχέση δημιουργούν τη ‘σκηνική’ ατμόσφαιρα που διακρίνει την πλατεία. Σημαντική είναι η χρήση των υλικών με τρόπο που να δημιουργούν και να οριοθετούν τους τόπους διαφορετικών δραστηριοτήτων. Εξάλλου η πρόβλεψη εγκατάστασης εφήμερων κατασκευών επιτρέπει την προσαρμογή του χώρου στις εκάστοτε συνθήκες και απαιτήσεις και του προσφέρει το προνόμιο της αόριστης διάρκειας.

### 7.1.3 Η ΠΛΑΤΕΙΑ D’ ARMES ΣΤΗ ΝΑΜΟΥΡ, ΣΤΟ ΒΕΛΓΙΟ

Επιφάνεια: 12.000 τ.μ., ξύλινη εξέδρα: 1.800 τ.μ.

Αρχιτέκτονες: Atelier 4D

Διαγωνισμός: 1996

Κατασκευή: 1998-2000

Η επιλογή της πόλης Ναμούρ της Βαλλωνίας το 1986 αποτέλεσε την αφορμή για μια μεγάλης κλίμακας πολεοδομική παρέμβαση. Στην κατεύθυνση αυτή το 1995 προκηρύχθηκε διαγωνισμός με αντικείμενο τη μελέτη των δημόσιων χώρων του ιστορικού κέντρου της πόλης. Πρόθεση της μελέτης ήταν η ενσωμάτωση όλων των δημόσιων χώρων κατά μήκος του κύριου άξονα και η ανάδειξη των σημαντικότερων χώρων που εκτείνονται σε αυτόν, όπως η πλατεία d’ armes. Η φιλοσοφία της παρέμβασης στηρίζεται σε μια νέα κατανομή – και όχι χωρισμό – των δημόσιων χώρων με στόχο την αρμονική συνύπαρξη – και όχι τη σύγκρουση – των διαφόρων χρηστών τους. Προτεραιότητα δίνεται άλλοτε στους πεζούς, άλλοτε στους οδηγούς των οχημάτων και άλλοτε στα δημόσια συγκοινωνιακά μέσα. Οι επιλογές αυτές καθορίζονται από το σχέδιο, τα υλικά και τις αναλογίες του χώρου (Δραγώνας, 2003: 86).

Οι αρχιτέκτονες επέλεξαν μια παρέμβαση χαμηλών τόνων. Οι δημόσιοι χώροι απαλλάχθηκαν από τον περιττό εξοπλισμό, όπου αυτό ήταν δυνατό. Στόχος ήταν μια ουδέτερη παρέμβαση, ικανή να λάβει διαφορετικές ερμηνείες, αλλά και να ενθαρρύνει την ανάγνωση του δημόσιου χώρου ως τόπου περιπλάνησης (εικ. 28-29). Ο σχεδιασμός των δημόσιων χώρων δεν έδωσε έμφαση τόσο στις ανάγκες του οδικού δικτύου, όσο στην εξασφάλιση αρμονίας με τα γειτονικά κτίρια<sup>1</sup>. Η πρώτη φάση επέμβασης περι-

<sup>1</sup> Αυτή είναι άλλωστε και η σωστή και αναγκαία αντιμετώπιση της αστικής πλατείας κατά τον Sitte, ο οποίος ακριβώς αυτή την έμφαση στο οδικό δίκτυο καταγράφει ως μια από τις αιτίες παρακμής της σύγχρονης πλατείας (Sitte, 1992: 48).



λάμβανε τους δυο κύριους δημόσιους χώρους της πόλης: την πλατεία d' armes και τη γειτονική πλατεία Θεάτρου.



Εικόνα 28-29: Η πλατεία d' armes γεμάτη με κόσμο.  
(Πηγή: [www.mexicocentres.be/fr/namur/organiser/compl...](http://www.mexicocentres.be/fr/namur/organiser/compl...))

Η πλατεία d' armes μεταμορφώθηκε από καθημερινός χώρος στάθμευσης σε μια ελαφρά υπερυψωμένη μεγάλη ξύλινη εξέδρα και η πλατεία έτσι πολύ σύντομα γέμισε από πεζούς. Ο χώρος αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευέλικτος στο να φιλοξενεί εφήμερες δραστηριότητες, όπως εκθέσεις, υπαίθριες αγορές, αθλητικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Η προσέλευση μάλιστα του κόσμου είναι τέτοια, ώστε να παρομοιάζεται με 'αστική παραλία', η οποία γεμίζει μόλις κάνει την εμφάνισή του ο ήλιος. Τα μόνα στοιχεία που τοποθετήθηκαν στο ξύλινο δάπεδο είναι η στεγασμένη είσοδος στον υπόγειο χώρο στάθμευσης, καθώς επίσης και η ενότητα καθιστικών η οποία περιλαμβάνει τρεις ξύλινους πάγκους και τρία σιντριβάνια κατασκευασμένα από κόκκινο μάρμαρο. Ανάλογες αρχές ακολούθησε και ο σχεδιασμός της γειτονικής πλατείας Θεάτρου, ενώ για να επιτευχθεί η σύνδεση των δύο δημόσιων χώρων διαμορφώθηκε στο σημείο αυτό μια υπόγεια διάβαση οχημάτων (Δραγώνας, 2003: 86).

Η πλατεία d' armes στη Namour έχει διακριτική παρουσία στο περιβάλλον της και οριοθετείται σαφώς με την ελαφρά υπερύψωσή της από τους γύρω δρόμους και πεζόδρομους (εικ. 30). Η επιφάνειά της, που παραμένει κενή, με μόνη εξαίρεση μια ομάδα καθιστικών πάγκων και σιντριβανιών, επιδέχεται περισσότερες ερμηνείες και χρήσεις, ενώ το υλικό δαπεδόστρωσης, το ξύλο, ως ένα υλικό ζεστό και οικείο, θεωρείται ένας από τους καθοριστικούς λόγους της επιτυχίας του έργου (εικ. 31).



Εικόνα 30-31: Η πλατεία χαρακτηρίζεται από την ανοιχτωσιά του χώρου που επιτρέπει περιοδικά διαφορετικές διαμορφώσεις και χρήσεις.

(Πηγή: [www.cybevasion.fr/photos2/place-des-terreaux-...](http://www.cybevasion.fr/photos2/place-des-terreaux-...))

(Πηγή: [www.mrw.wallonie.be/.../Ville\\_durable/index.asp](http://www.mrw.wallonie.be/.../Ville_durable/index.asp))

#### 7.1.4 Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ LEHRTER ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ

Αρχιτέκτονες: Martha Schwartz και Buro Kiefer

Διαγωνισμός: 1999

Κατασκευή: 2004

Αντικείμενο του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ήταν ο σχεδιασμός της πλατείας μπροστά από το νέο σιδηροδρομικό σταθμό του Βερολίνου. Ο σταθμός Lehrter θα αποτελέσει καθοριστικής σημασίας κόμβο του σύγχρονου δικτύου κυκλοφορίας της πόλης. Η συγκεκριμένη περιοχή είναι ένα σημείο σύγκλισης διαφορετικών μεταφορικών συστημάτων, συνοικιών και αστικών κλιμάκων, έτσι ώστε να δημιουργείται ένα πολυσύνθετο περιβάλλον με ανταγωνιστικούς διεκδικητές. Ταυτόχρονα ο σιδηροδρομικός σταθμός αποτελεί σύμβολο μιας κοινωνίας με μοναδική σκέψη την ταχύτητα και τη μετακίνηση.

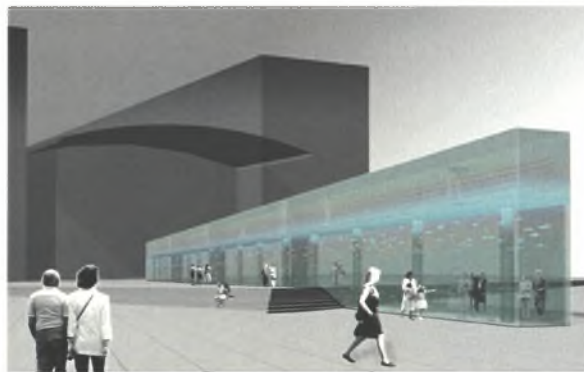
Στόχος του σχεδιασμού ήταν η σύνδεση των δύο κυρίαρχων στοιχείων του αστικού χώρου: του ποταμού Spree, που κυλά σε ένα κανάλι από σκυρόδεμα, και των υπερυψωμένων σιδηροτροχιών. Η πλατεία αποτελεί επίσης μια μετάβαση ανάμεσα στο ανοιχτό τοπίο του πάρκου Tiergarten στο νότο και την πυκνοδομημένη πόλη (εικ. 32-33). Η πρόταση μπορεί να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις του χώρου και τις πιθανές μεταβολές του, ενώ ταυτόχρονα φιλοδοξεί να διαμορφώσει ένα νέο τοπόσημο με ιδιαίτερη πολιτισμική αξία για το Βερολίνο (Δραγώνας, 2003: 92).



Εικόνα 32: Σταθμός και πλατεία Lehrter στο Βερολίνο.  
(Πηγή: [oswald-walser.heimat.eu/Berlin.htm](http://oswald-walser.heimat.eu/Berlin.htm))



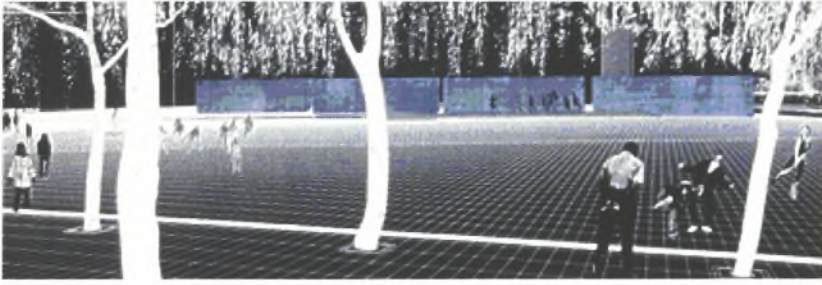
Εικόνα 33: Πανοραμική θέα προς το σταθμό.  
(Πηγή: [forum.skyscraperpage.com/showthread.php?page=...](http://forum.skyscraperpage.com/showthread.php?page=...))



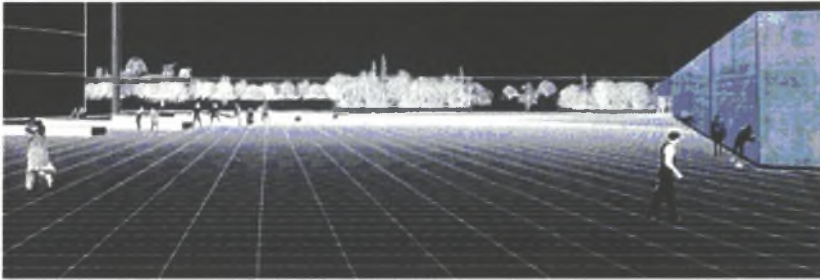
Εικόνα 34: Πλατεία Lehrter, φωτορεαλιστικό σχέδιο της πρότασης.  
(Πηγή: <http://www.marthaschwartz.com/competitions.html>)

Η πλατεία διαμορφώθηκε ως ένας κενός ανοιχτός χώρος, στον οποίο τοποθετήθηκαν ελάχιστα αντικείμενα. Στο κέντρο της όμως εισάχθηκε μια εικόνα ικανή να δημιουργήσει συνειρμούς. Η καρδιά του δημόσιου χώρου καταλαμβάνεται από ένα γραμμικό ενυδρείο, το οποίο περιέχει ψάρια από τον ποταμό Spree (εικ. 34). Το ενυδρείο αυτό, που έχει μήκος 80 μ. και πλάτος 5 μ. ξεκινάει από το κτίριο του σταθμού και εκβάλλει στον ποταμό. Τα ψάρια που κολυμπούν στο ενυδρείο πλουτίζουν την πλατεία με μια ενδιαφέρουσα ειρωνεία: ακόμα και όταν η πλατεία είναι άδεια υπάρχει ζωή. Στο τέλος του ενυδρείου, από τη μεριά του Spree, υπάρχει ένας πίνακας μηνυμάτων, ο οποίος παρέχει μεταξύ άλλων και πληροφορίες για την κατάσταση των υδάτων του ποταμού. Το ποτάμι, το οποίο είχε πάψει για πολύ καιρό να αποτελεί μέρος της συνείδησης της πόλης, αποκτά με τον τρόπο αυτό νέα αξία, ως χαρακτηριστικό στοιχείο του κέντρου του Βερολίνου (Δραγώνας, 2003: 93).





Εικόνα 35



Εικόνα 35-36: Διαφορετικές όψεις της πλατείας Lehrter στο Βερολίνο.  
(Πηγή: <http://www.marthaschwartz.com/competitions.html>)

Τα υπόλοιπα στοιχεία διαμόρφωσης του χώρου είναι τα δέντρα, οι πάγκοι και οι σκάλες. Στη δυτική πλευρά της πλατείας φυτεύτηκε μια συμπαγής τριπλή δεντροστοιχία, η οποία συνδέει τις φυτεύσεις των οδών στα οικοδομικά τετράγωνα δυτικά της πλατείας με αυτές της όχθης του ποταμού, και κάτω από τα φυλλώματα των δέντρων τοποθετήθηκαν παγκάκια. Στην ανατολική πλευρά της πλατείας τοποθετήθηκαν ξύλινοι πάγκοι ως στοιχεία ανάμνησης των ξύλινων δοκίδων σύνδεσης των σιδηροτροχιών. Στα νότια και δυτικά μεγάλου πλάτους κλίμακες συνδέουν την πλατεία με τους γύρω δρόμους, ενώ, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην αλλαγή της τοπογραφίας της περιοχής, η επιφάνεια της πλατείας από το σταθμό έως το ποτάμι είναι ελαφρώς υπερυψωμένη. Στο νοτιοδυτικό άκρο της η υψομετρική διαφορά από το δρόμο είναι τέτοια, ώστε να προσφέρει θέα προς χαρακτηριστικά σημεία της πόλης (εικ. 35-36).

## 7.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα παραδείγματα που εξετάστηκαν παρουσιάζονται διαφορετικές προσεγγίσεις και τάσεις στο σχεδιασμό των σύγχρονων πλατειών. Έχουμε χώρους λιτούς και ενιαίους, μικρότερους ή μεγαλύτερους, περισσότερο ή λιγότερο σχεδιασμένους με ή χωρίς στοιχεία και πρόθεση εντυπωσιασμού, εξολοκλήρου νέες πλατείες σε υποβαθμισμένες περιοχές ή ανάπλαση παλαιότερων σε ιστορικά κέντρα.

Αποδεικνύεται τελικά ότι η επιτυχία ενός χώρου δεν έγκειται στο να ακολουθούνται πιστά πάντα κάποιοι κανόνες, αλλά πως είναι δυνατή η προσαρμογή των κανόνων που έθεσαν οι ιστορικές πλατείες για το σχεδιασμό του χώρου τους και την εξασφάλιση της προσπελασιμότητάς του στο σύγχρονο αστικό σχεδιασμό με τη νεωτερικτική αντιμετώπιση παραδοσιακών στοιχείων, αρκεί να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις της προσέγγισης του χώρου από το βασικό αποδέκτη, τον άνθρωπο.

Η δημιουργία επιτυχημένης πλατείας είναι αποτέλεσμα ενός συνδυασμού πραγμάτων όπως η θέση της, η ιδιαιτερότητα του τοπίου, τα περιβάλλοντα κτίρια, ή ακόμα και τα ενδιαφέροντα ή ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία και οι λεπτομέρειες της. Όλα αυτά, και πάντα βέβαια η ικανότητα, το ταλέντο και οι γνώσεις του σχεδιαστή, αλλά και η βούληση από τη μεριά της πολιτείας να πιστέψει στο έργο, να το υποστηρίξει και να αφήσει στον αρχιτέκτονα την πρωτοβουλία και την ευθύνη της ολοκλήρωσής του είναι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχία. Τελικά αυτό που μετράει είναι η συνολική ποιότητα του χώρου, ενός χώρου που θα κάνει τους επισκέπτες να αισθανθούν οικεία και ευχάριστα, να νιώσουν ασφαλείς, να ξεφύγουν από την ένταση, θα προκαλέσει το θαυμασμό, θα καλύψει τις ανάγκες τους και τελικά θα τους κερδίσει.

Επιλογικά, σημασία δεν έχει ποια σχεδιαστική τάση ακολουθεί ο αρχιτέκτονας, αν προτείνει λύσεις χαμηλών τόνων ή τολμηρές που προκαλούν και εντυπωσιάζουν, αλλά ο σκοπός που σχεδιάζεται η πλατεία. Όταν στόχος είναι η συνεισφορά της πλατείας ως δημόσιου χώρου στην πόλη, οι πολίτες και το συμφέρον τους και όχι η αυτοπροβολή της πλατείας και κατά συνέπεια του αρχιτέκτονα, τότε, και εφόσον ισχύουν και όλα τα παραπάνω, η πλατεία πέτυχε το σκοπό της και έχει λόγο να υπάρχει.



## 8. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

### 8.1 ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ο 19<sup>ος</sup> αιώνας επέφερε πολύ σημαντικές αλλαγές στη μορφή των ελληνικών πόλεων οι οποίες αποκτούν μια σύγχρονη ταυτότητα, υπογραμμίζοντας την αντιπαράθεση με το άμεσο οθωμανικό παρελθόν και τονίζοντας τους δεσμούς με το δυτικό κόσμο, ενώ παράλληλα παραπέμπουν στην ανασύνθεση με την Κλασική εποχή<sup>2</sup>. Τελικά η ελληνική πόλη απέκτησε τη σύγχρονη αστική ταυτότητά της και η σχεδιασμένη πόλη αντικατέστησε τις αυθόρμητες ιστορικές εγκαταστάσεις.

Αν και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κυρίως οι μεγάλες ελληνικές πόλεις, όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, αναπτύχθηκαν βιαστικά και πυκνά, με αποτέλεσμα την ελλιπή οργάνωση των δημόσιων και ελεύθερων χώρων, δε λείπουν παραδείγματα ελληνικών πλατειών που μέχρι και σήμερα αποτελούν οργανικά τμήματα της ελληνικής πόλης.

Αναμφίβολα η νεοελληνική πόλη πάσχει από την έλλειψη και το σωστό σχεδιασμό πλατειών. Οι δημόσιοι χώροι είναι διαφορετικοί από αυτούς που συναντά κανείς σε άλλες μητροπόλεις της Δυτικής Ευρώπης. Ενώ στην Ευρώπη η αναβάθμιση του δημόσιου χώρου αποτελεί μείζον πολιτικό θέμα, στη χώρα μας η παράδοση σε ό,τι αφορά στις μεγάλες επεμβάσεις ή στους ανασχεδιασμούς πλατειών είναι μάλλον υποτονική. Αυτό συμβαίνει, γιατί η Ελληνική κοινωνία εμμένει περισσότερο στον ιδιωτικό παρά στο συλλογικό χώρο. Δεν είναι τυχαίο ότι δίνεται περισσότερη σημασία στον οικιακό και κατ' επέκταση ιδιωτικό χώρο, παρά στην εικόνα των πόλεων. Για την ποιότητα του περιβάλλοντος και του αστικού τοπίου ασχολούνται περισσότερο οι πολιτιστικοί σύλλογοι και οι περιβαλλοντικές ενώσεις (Καυκούλα, 2002: 46). Από την άλλη πλευρά και οι τοπικές αρχές δεν είναι εξοικειωμένες με τη μελέτη του δημόσιου χώρου, με αποτέλεσμα να μην αντιλαμβάνονται τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει. Ο ελεύθερος χώρος δεν ενέχει θέση του δομικού στοιχείου, όπως στις ευρωπαϊκές πόλεις και, όταν δεν προορίζεται για κάποια συγκεκριμένη χρήση (αθλητικές εγκαταστάσεις, νεκροταφεία, κ.τ.λ.), παραμελείται, δηλαδή επανέρχεται στην πρωτόγονη κατάσταση της φύσης. Λειτουργεί ως κενός χώρος με την πρωταρχική έννοια του όρου: τελεί δηλαδή εν αναμονή κατάληψης (Smets, 1997: 45).

<sup>2</sup> Για παράδειγμα η Ιπποδάμεια ρυμοτομία.

Παρόλα τα προβλήματα, ο κοινωνικός και δημόσιος χώρος παίζει κυρίαρχο ρόλο στην καθημερινή πρακτική των κατοίκων όλων των ελληνικών πόλεων, ανεξαρτήτως μεγέθους. Ο πολίτης αισθάνεται πάντα μια βαθιά ανάγκη να υπάρχει στην πόλη του και να αναγνωρίζεται από τους άλλους. Η ανάγκη για διαβίωση έξω από τον ιδιωτικό χώρο γίνεται αισθητή. Η πραγματική ζωή εκτυλίσσεται έξω από τον στενό ιδιωτικό χώρο, στον ελεύθερο δημόσιο χώρο, τον κατ' εξοχήν χώρο συλλογικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, όπου λαμβάνει χώρα κάθε έκφραση συναισθημάτων, κάθε δραστηριότητα. Η ζωή είναι εντελώς ανοικτή γύρω από τις δημόσιες πλατείες, στα μικρά δρομάκια όλες τις ώρες της ημέρας και περισσότερο σε κάθε ευκαιρία για γιορτή και πανηγύρι. Οι κάτοικοι ξέρουν να οικειοποιούνται κάθε ελεύθερο χώρο, τα πεζοδρομια τις γωνιές των δρόμων, ακόμα και τις σκάλες και τα κεφαλόσκαλα των κτιρίων. Η ιδιαιτερότητα αυτή που συναντούμε σε όλες τις ελληνικές πόλεις είναι το χαρακτηριστικό της ελληνικής πραγματικότητας (Καραβασίλη, 1997: 117-119).

Στο ξεκίνημα του 21<sup>ου</sup> αιώνα, οι πόλεις και τα αστικά τοπία μετασχηματίζονται, για να απαντήσουν στην πρόκληση των συνθηκών της οικονομικής και πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης, να αντιμετωπίσουν τον εντεινόμενο ανταγωνισμό μεταξύ των πόλεων και να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των μεταμοντέρνων κοινωνιών (Γοσποδίνη, 2006: 8). Οι αλλαγές αυτές επηρεάζουν και σταδιακά επιφέρουν αλλαγές στη χρήση της πλατείας.

Η αλλοτινή αστική πλατεία αποτελούσε πεδίο δραστηριοποίησης του ανθρώπου, αποτελούσε θα λέγαμε πεδίο ενέργειας, μέρος στο οποίο «ασκούσαν» ως ον κοινωνικό και πολιτικό. Ήταν σημείο αναφοράς, ήταν αφετηρία, πορεία και τέρμα ενεργειών, κέντρο-εστία της κοινωνικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής του. Οι συγκεντρώσεις στις πλατείες, οι πολιτικές συζητήσεις, οι συναντήσεις, οι συνεχείς επισκέψεις από τους περιπατητές, δεν αποτελούσαν τίποτε περισσότερο από εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής, που ικανοποιούσαν βασικές ανάγκες: της συναναστροφής, της συλλογικότητας, της επικοινωνίας, της επαφής, της γειτονίας. Είχε, συνεπώς, βαθύτερο λόγο η ανθρώπινη παρουσία στις πλατείες, δεν τις γέμιζε απλώς, τις έδινε ζωή. Εκεί, στο κενό της πόλης, στο άνοιγμά της, μπορούσε κανείς να ανασαίνει και να αισθάνεται ελεύθερος να επικοινωνεί, να εκφράζεται, να δρα. Αυτή ήταν η χρήση, αυτός κι ο ρόλος της πλατείας παλιά, ένας ρόλος ουσιαστικός, τον οποίο η ελληνική κοινωνία είχε πολύ εκτιμήσει.

Αντίθετα, η σημερινή αστική πλατεία, λίγο 'ανασαίνει', λίγο 'μιλά'. Την καταλαμβάνουν λίγοι μόνο άνθρωποι, συχνά οικονομικοί μετανάστες, ενώ η πλειοψηφία των περαστικών την προσπερνά βιαστικά. Το σκηνικό αποτελείται πια από αναψυκτή-

ρια, εστιατόρια, καφέ-μπαρ κ.ά., στα οποία οι άνθρωποι δεν επικοινωνούν ουσιαστικά, αλλά συνυπάρχουν σε έναν χώρο που απλώς αποδέχονται (Καπετάνιος, 2010: 2).

Η απουσία επικοινωνίας, ο μη διάλογος - αφενός του ανθρώπου με τα γύρω του, αφετέρου μεταξύ των στοιχείων που συνθέτουν το χώρο - διαμορφώνουν μια αδιάφορη κατάσταση, στην οποία κυριαρχούν η έλλειψη επικοινωνίας, η έλλειψη συναισθημάτων, η έλλειψη δράσεων κ.ά. Η κενότητα γεμίζει το χώρο και τον χαρακτηρίζει (Καπετάνιος, 2010: 2).

Οι σημερινές αστικές πλατείες, όπως και άλλες μορφές κοινοχρήστων αστικών χώρων, μετατρέπονται σε πεδία άσκησης επιχειρηματικών κι εμπορικών δραστηριοτήτων, με την κατασκευή - τεράστιων διαστάσεων συνήθως για τη μικρή χωρική κλίμακα του ανοικτού πεδίου- αναψυκτηρίων, εμπορικών κέντρων, εγκαταστάσεων που μόνον κατ' όνομα εξυπηρετούν τον αθλητισμό ή τον πολιτισμό κ.ά., με αποτέλεσμα - εμμέσως πλην σαφώς- να χάνεται η πρωταρχική-ουσιαστική χρήση τους και ο προορισμός τους. Αυτό οδηγεί σε ιδιότυπη ιδιοποίηση του κοινόχρηστου χώρου, με παράλληλη αμφισβήτησή του ως δημόσιου αγαθού, αφού η ανταλλακτική αξία που του αποδίδεται, τον καθιστά πεδίο δραστηριοτήτων ιδιωτικοοικονομικής φύσης. Η ευρύτατη και μη συνειδητοποιημένη ανατροπή που επιφέρεται, έχει να κάνει με τη φύση των σχέσεων που αναπτύσσονται στον κοινόχρηστο χώρο, αφού ο δέκτης-κοινωνός άνθρωπος μετατρέπεται σε πελάτη-καταναλωτή και περιβάλλεται με τα κριτήρια της ιδιωτικότητας και του κέρδους. Έτσι, το δικαίωμα να δρα κανείς ως πολίτης, ασκώντας τα πολιτικά του δικαιώματα στο δημόσιο χώρο, αντικαθίσταται από το δικαίωμα του να γίνει πελάτης, με αντικείμενο το εμπορικό-υλικό αγαθό, κάτι που λειτουργεί καταχρηστικά στη λειτουργία του κοινοχρήστου χώρου ως δημόσιου αγαθού και στην απόλαυσή του ως τέτοιου.

Είναι χαρακτηριστικό, ως μια πιο ελαφρά εκδοχή της πλάνης της σύγχρονης αστικής πλατείας το γεγονός που παρατηρείται, ότι πολλές - συνοικιακές κυρίως - πλατείες μετατρέπονται σε παιδότοπους, σε γήπεδα ποδοσφαίρου, σε αλάνες κατά μία έννοια (λόγω έλλειψης, προφανώς, αθλητικών χώρων στη γειτονική αστική περιοχή), και γίνονται έτσι, αποκλειστικά πεδία διοχέτευσης της καταπιεσμένης ενέργειας των παιδιών, και όχι πεδία παραγωγής, όχι πεδία παιδείας και κοινωνικής επαφής, όχι πεδία αναψυχής. Έτσι η αστική πλατεία παύει να είναι πολυλειτουργική, παύει να είναι πολλαπλώς χρηστική, αφού μία χρήση της (αυτή του παιχνιδιού) γίνεται κυρίαρχη σε βάρος των άλλων (Αίσωπος, 2003: 144).

Ο αντίθετος ισχυρισμός θα υποστήριζε ότι η πόλη άνοιξε, χώρεσε τα πάντα μέσα της, τα ενέταξε, χωρίς να απαιτείται η διακριτή χρήση των κενών, για να εκφραστεί. Η

συλλογικότητα, η επικοινωνία, η επαφή απαιτούν πλέον τη χρήση μέσων (ηλεκτρονικών ή μηχανικών) για να εκφραστούν, αφού τα χαρακτηρίζει η ευρύτητα, η απόσταση, η διάχυση, η συνεχής αναζήτηση. Ο στενός ορίζοντας του δημόσιου χώρου φαντάζει εξαιρετικά μικρός και περιοριστικός για τα τόσα που πρέπει να ειπωθούν και να εκφραστούν. Ο Γ. Σημαιοφορίδης, υποστηρίζει ότι ‘η πόλη πρέπει να “χυθεί”, να απλωθεί, να φύγει μπροστά, χωρίς τείχη και φραγμούς. Πρέπει να πάψει να φυγομαχεί με τα όριά της, πρέπει να αφεθεί’. Το νέο δεν πρέπει να εγκλωβιστεί στο παλιό, η δημιουργία πρέπει να αναδειχθεί με διαφορετικούς βαθμούς και τρόπους συγκρότησης (Σημαιοφορίδης, 2005: 12).

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα αναδιοργάνωσης και επιδίωξης του νέου και του ποιοτικού η παρουσία της φύσης, συνδυασμένη με την ενδιαφέρουσα τοπογραφική και γεωγραφική ιδιαιτερότητα του ελληνικού αστικού τοπίου μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο και διαρθρωτικό ρόλο. Σήμερα βλέπουμε τις πλατείες να φυτεύονται, και τη βλάστηση να προβάλλει ως κυρίαρχο στοιχείο στο χώρο, προκειμένου να πληρωθεί το κενό που αφήνει η ανθρώπινη απουσία. Μια πλακοστρωμένη πλατεία, από ένα σημείο και ύστερα μπορεί να μην είναι ελκυστική, τη στιγμή που η παρουσία φυτών, με την κατάλληλη σύνθεση και διάταξη, συνεισφέρει οικολογικά, κλιματικά, αισθητικά, ενώ δεν πρέπει να αγνοείται και η παιδευτική τους σημασία, μέσω της καλλιέργειας ποιοτήτων (συναισθηματικών, ψυχικών, αισθητικών, οικολογικών), που πρέπει να χαρακτηρίζουν τον αστό και να αντικατοπτρίζονται στην πόλη του.

Οι υπέρμαχοι της αντίθετης άποψης θα μπορούσαν ίσως να υποστηρίξουν ότι η παρουσία ενός πεδίου (της πλατείας), ενός ανοίγματος από το οποίο απουσιάζει η βλάστηση είναι αρμοστή, ενδεδειγμένη κι αποδεκτή. Απαιτείται βέβαια να υπάρχει, για τον αερισμό, για τον καθαρισμό και την αποσυμφόρηση της πόλης -πέραν της εξυπηρέτησης κοινωνικών κι άλλων λόγων που προαναφέρθηκαν, όμως η φύτευση των πλατειών στους σημερινούς ‘άπνοους’ καιρούς, κάποτε επιβάλλεται. Η πόλη, ανασαίνει στις πλατείες, εφόσον όμως λειτουργεί ορθώς οικοσυστηματικά, γεγονός που σημαίνει ότι το πράσινό της θα πρέπει να είναι επαρκές και σωστά κατανομημένο. Διαφορετικά, ο οικολογικός ρόλος των πλατειών δεν εκπληρώνεται (Καπετάνιος, 2010: 3).

Αυτό γίνεται εμφανές στις σημερινές αστικές πλατείες της Αθήνας, από τις οποίες οι μικρές (μέχρι 1 στρέμμα) υπερθερμαίνονται κατά τη διάρκεια της ημέρας, ενώ κατά τη διάρκεια της νύχτας η θερμοκρασία τους μειώνεται ελάχιστα, με αποτέλεσμα να μην διαφοροποιούνται από το γύρω δομημένο χώρο (η θερμική νησίδα στους συγκεκριμένους χώρους συντηρείται, λόγω των συνθηκών που διαμορφώνονται). Από την άλλη, οι

μεγαλύτερες (των 5 έως 10 στρεμμάτων) εμφανίζουν ιδιαίτερα αισθητή μείωση της θερμοκρασίας κατά τη διάρκεια της νύχτας στο κέντρο τους, ενώ με την απομάκρυνση προς την περιφέρειά τους, η αίσθηση της θερμοκρασιακής μείωσης εξαφανίζεται, χωρίς βέβαια η παρουσία τους να επιδρά στο γύρω δομημένο περιβάλλον.

Το αντίθετο συμβαίνει, όταν ο ελεύθερος χώρος είναι φυτεμένος και ιδιαίτερα, όταν αποτελεί πάρκο ή άλσος (η ύπαρξη ξηροφυτικής βλάστησης σε πόλεις όπως η Αθήνα, είναι πολύ σημαντική, διότι δημιουργεί συνθήκες μειωμένης θερμοκρασίας και αυξημένης υγρασίας, ιδιαίτερα κατά τη θερμή περίοδο του έτους). Στις περιπτώσεις αυτές παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση των θερμοϋγρομετρικών συνθηκών από τον γύρω δομημένο χώρο, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται θετικά και αυτός, καθώς οι μεγάλες θερμοκρασίες του θέρους αμβλύνονται στο δομημένο γύρω χώρο, λόγω της θετικής επίδρασης της βλάστησης (Καπετάνιος, 2010: 5).

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός της (διακριτικής συνήθως) φύτευσης της πλατείας μπορεί να το δούμε ως προσπάθεια αυτοπροβολής της, η οποία, για να προκαλέσει αισθήματα και εντυπώσεις, επιχειρεί με την εγκατεστημένη (φυτική) ζωή να παρακινήσει τον άνθρωπο να την επισκεφτεί.

Με τη φύτευση των πλατειών όμως, επέρχεται ουσιαστική μεταβολή στο χώρο. Το ανοικτό πεδίο κλείνει, τα φυτά το γεμίζουν και το μεταλλάσσουν σε χώρο κοινοχρήστου πράσινου. Η πλατεία έτσι αποκτά τη μορφή πάρκου, άλσους ή κήπου και αλλάζει ο προορισμός της, μεταπίπτοντας (από ελεύθερο χώρο) σε αστικό πράσινο. Οι πλατείες, για να παραμένουν πλατείες, θα πρέπει η βλάστηση σε αυτές να μην κλείνει το πεδίο, το πλάτος τους να μην περιορίζεται, αφού η ευρύτητα και η ανοιχτοσιά κρίνεται αναγκαία για να τις ζει ο πολίτης, να παράγει και να ασκείται κοινωνικά σε αυτές (Καπετάνιος, 2010: 5).

Το ποιος προορισμός, της πλατείας ή του αστικού πράσινου, είναι ωφελιμότερος για την πόλη, είναι σχετικό. Η πόλη, για λόγους οικολογικούς και κοινωνικούς, έχει ανάγκη το πράσινο, έχει όμως ανάγκη και τους ανοικτούς χώρους. Μολαταύτα, όταν οι ανοικτοί χώροι δεν επιτελούν το ρόλο τους και λειτουργούν ως έρημοι (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) στην πόλη, ενώ, από την άλλη πλευρά, το αστικό πράσινο παραμένει απελπιστικά λιγιστό, τότε ωφελιμότερο είναι οι πλατείες να φυτεύονται και να γίνονται πάρκα ή άλση (Καπετάνιος, 2010: 7).

Παράλληλα η παρουσία της φύσης, συνδυασμένη με την ενδιαφέρουσα τοπογραφική και γεωγραφική ιδιαιτερότητα του ελληνικού αστικού τοπίου, μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο και διαρθρωτικό ρόλο. Σημαντική είναι η ανεύρεση μιας πολεοδομι-



κής και αρχιτεκτονικής διαδικασίας που να ρυθμίζει τη συνύπαρξη στη σύγχρονη πόλη της πυκνότητας (της μάζας του πολεοδομικού ιστού) και του κενού (του τοπίου, των δημόσιων χώρων). Είναι σαφές ότι αυτή η σχέση, η συνύπαρξη του πλήρους και του κενού αποτελεί την ικανή και αναγκαία συνθήκη για την αναβάθμιση των συνοικιών στις ελληνικές πόλεις: ακριβώς, ως σχεδιαστική και πολιτική διαχείριση της σχέσης ανάμεσα σε οικοδομημένη επιφάνεια και δομημένο χώρο, που αποτελεί την πρόκληση για τη δημιουργία δημόσιων κοινωνικών χώρων στη σύγχρονη πόλη (Σημαιοφορίδης, 1997: 27).

Διαγωνισμοί ιδεών, στο πλαίσιο της αναβάθμισης του ελληνικού αστικού τοπίου οργανώνονται για χώρους και περιοχές με σημαντικά προβλήματα στον πολεοδομικό ιστό. Στόχος τους είναι μια ευρύτερη θεώρηση της πόλης και η δημιουργία σχεδιασμένων δημόσιων χώρων. Ενώ διακρίνονται αξιόλογες προτάσεις, δυστυχώς κατά κανόνα δεν υλοποιούνται. Και βέβαια δεν αρκεί μόνο η προσέγγιση των προβλημάτων μέσω των διαγωνισμών, αλλά θα πρέπει να γίνει και το επόμενο βήμα.

Τις τελευταίες δεκαετίες ο παγκόσμιος προβληματισμός για τους δημόσιους χώρους αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος και συζήτησης εκ μέρους των πόλεων που είναι ευαισθητοποιημένες ως προς την εικόνα τους σε ένα ανταγωνιστικό οικονομικό πλαίσιο και έχουν συνειδητοποιήσει τη σημασία της επιβεβαίωσής τους μέσω της κοινωνικής συνοχής. Παρόλα αυτά δυστυχώς στην Ελλάδα φαίνεται πως δεν έχουμε αντιληφθεί ακόμα πόσο σημαντική είναι η αναβάθμιση του δημόσιου χώρου.

Όμως στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και η Ελλάδα όντας μέλος αυτού του 'παγκόσμιου χωριού' οφείλει να συμμετέχει σε διεθνείς διαγωνισμούς ιδεών με θέμα την αξιοποίηση σύγχρονων κοινόχρηστων χώρων, όπως οι πλατείες. Παγκόσμια αναγνωρισμένοι ιστορικοί, πολεοδόμοι, αρχιτέκτονες και γενικότερα ευαισθητοποιημένοι επιστήμονες έχουν εκφράσει τις απόψεις τους για το μείζον αυτό ζήτημα της αναβάθμισης της πλατείας. Το δίλημμα που προκύπτει βρίσκεται ανάμεσα στη διατήρηση υφιστάμενων κοινόχρηστων χώρων ή τη δημιουργία νέων.

## 8.2 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ

### 8.2.1 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ

Κατά την επιλογή παραδειγμάτων από τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα επιλέχθηκαν οι δύο σημαντικότερες πλατείες της Αθήνας, η πλατεία Συντάγματος και η πλατεία Ομόνοιας, επειδή και οι δύο αποτελούν ιστορικές πλατείες με ξεχωριστή θέση στον ιστό της πόλης, με ιδιαίτερο και διαφορετικό καθεμιά χαρακτήρα και ρόλο και επιπλέον υπέστησαν διαχρονικά μια σειρά από αλλαγές και αναμορφώσεις.

Εξάλλου, και οι δύο έχουν αναπλαστεί πρόσφατα και σχεδόν ταυτόχρονα, είναι αποτέλεσμα βραβευμένων προτάσεων νέων αρχιτεκτόνων που αντιμετώπισαν το δίλημμα της διατήρησης του ιστορικού χαρακτήρα ή τον εκ νέου ανασχεδιασμό και αποτελούν παραδείγματα επιτυχημένων ή λιγότερο επιτυχών προσεγγίσεων.

Σκοπός της παρουσίασης και ανάλυσης είναι να αναδειχτεί σε τι τελικά συνίσταται η επιτυχία μιας πλατείας, καθώς και αν υπάρχουν ομοιότητες χειρισμών με τις προσεγγίσεις των ευρωπαϊκών παραδειγμάτων. Τέλος, λόγω της θέσης και των δυο πλατειών στην καρδιά του ιστορικού και πολύ επιβαρυσμένου περιβαλλοντικά κέντρου, εξετάζεται και κατά πόσο οι προτάσεις ανάπλασης έλαβαν υπόψη τους την περιβαλλοντική συνεισφορά των νέων πλατειών.

### 8.2.2 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

Το 1998 προκηρύχθηκαν αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί με σκοπό την εξυγίανση, ανάπλαση και διαμόρφωση των πλατειών Συντάγματος και Ομόνοιας, λόγω της καταστροφής τους από τα έργα του μετρό. Οι διαγωνισμοί συμπεριελάμβαναν και τα μέτωπα των κτιρίων που τις περιβάλλουν, ενώ η αναμόρφωση των πλατειών εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα αναβάθμισης του ιστορικού κέντρου, που προωθήθηκε από την Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Ανώνυμη Εταιρεία 'ΕΑΧΑ ΑΕ'.

Οι στόχοι των διαγωνισμών ήταν:

- α. η λειτουργικότητα του υπαίθριου και δομημένου χώρου, ως προς τη ροή της κυκλοφορίας και την κίνηση των πεζών και
- β. η αισθητική αντίληψη του χώρου σε σχέση με τη σημαντική θέση που καταλαμβάνουν οι πλατείες στο κέντρο της πρωτεύουσας (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 7).

## 8.2.2.1 ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

*Ιστορικά στοιχεία*

Η δημιουργία της πλατείας Συντάγματος συνδέεται στενά με την ιστορία του νέου σχεδιασμού της Αθήνας, μετά τον ορισμό της ως πρωτεύουσας της Ελλάδας το 1834, καθώς και με την απόφαση για τη χωροθέτηση του βασιλικού παλατιού στην νοτιοανατολική παρειά της. Πράγματι, όλα τα σχέδια που προτάθηκαν μεταξύ 1833 και 1836 (των Σ. Κλεάνθη, του L. Von Klentze και του F. von Gaertner) αρθρώθηκαν γύρω από τρεις πλατείες (από τις οποίες η μια τελικά δεν πραγματοποιήθηκε) με διαφορετική μορφή και λειτουργία, οι οποίες βρίσκονταν στις κορυφές ενός τριγώνου απέναντι από την Ακρόπολη, επιτρέποντας έτσι στη νέα πόλη να αναπτυχθεί δίπλα στον ιστορικό της πυρήνα (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 54).



Εικόνα 37-38: Η πλατεία Συντάγματος σε παλαιότερες εποχές.

(Πηγή: [kouklinos.blogspot.com/2009\\_06\\_21\\_archive.html](http://kouklinos.blogspot.com/2009_06_21_archive.html))

(Πηγή: [www.kotsopoulos.gr/grhome.html](http://www.kotsopoulos.gr/grhome.html))

Η έντονη συζήτηση για το σχέδιο της νέας Αθήνας και οι τροποποιήσεις του σχεδίου μεταξύ 1834 και 1836 στηρίχθηκαν στη συνδυασμένη λειτουργία των τριών αυτών πλατειών, η παρουσία ή η απουσία των οποίων επηρέασε την εξέλιξη της πόλης τροποποιώντας τα αρχικά δεδομένα. Η μεγάλη ορθογωνική πλατεία (διαστάσεων 240x150 μ.) που χωροθετήθηκε στην ανατολική κορυφή του τριγώνου, διαμορφώνεται τελικά για να υποδεχθεί το βασιλικό παλάτι, τη σημερινή Βουλή των Ελλήνων. Η πλατεία χωρίζεται σε τρία τμήματα: Το νοτιοανατολικό, μπροστά στην Βουλή, το βορειοδυτικό, που εξυπηρετεί την κυκλοφορία και το κεντρικό, που είναι διαμορφωμένο ως δημόσιος κήπος (Σκαλτσά, 1983: 206).

Ο αρχικός σχεδιασμός της πλατείας και των ανακτόρων συνέβαλε στην γρήγορη ανοικοδόμηση της περιοχής με κτίρια που υιοθέτησαν το νεοκλασικό στυλ, δημιουργώντας ad hoc ένα σύνολο με ιδιαίτερο χαρακτήρα (εικ. 37-38). Η πλατεία υπέστη σημαντικές αλλαγές από την περίοδο του μεσοπολέμου. Στο παλάτι εγκαταστάθηκε το Κοινοβούλιο, και μπροστά του, στην πλατεία, σε ένα χαμηλότερο επίπεδο, τοποθετήθηκε βάθρο με το μνημείο του *Άγνωστου Στρατιώτη*. Μεταπολεμικά, στα όρια της πλατείας, σύγχρονα πολυώροφα κτίρια γραφείων αντικατέστησαν σταδιακά τα νεοκλασικά κτίρια και η πλατεία πλαισιώθηκε από τράπεζες, ασφαλιστικές και αεροπορικές εταιρίες, υπηρεσίες υπουργείων και γέμισε ασφυκτικά με κυκλοφοριακό φόρτο και τουριστικές εγκαταστάσεις (ξενοδοχεία, καφετέριες, εστιατόρια κ.ά.) [Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 55].



Εικόνα 39: Η σημερινή εικόνα της πλατείας.  
(Πηγή: [www.athensinfo.com/.../pages/001\\_jpg.htm](http://www.athensinfo.com/.../pages/001_jpg.htm))

Στις παραμονές των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, η αναδιαμόρφωση της πλατείας εντάχθηκε στο ευρύτερο σχέδιο αναβάθμισης του ιστορικού κέντρου της πρωτεύουσας (εικ. 39). Το Γραφείο για την Ενοποίηση των Αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας προκήρυξε διαγωνισμούς για τον επανασχεδιασμό των σημαντικότερων πλατειών στο κέντρο της πόλης. Υποβλήθηκαν 53 μελέτες όπου η κριτική επιτροπή διέκρινε ανάμεσα στις επικρατέστερες δυο βασικές κατηγορίες διαφορετικών προσεγγίσεων: Τις μελέτες που βασίστηκαν στον εξορθολογισμό των ιστορικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών του χώρου και σε προτάσεις για την ανασύνθεση του και τις μελέτες που πρότειναν μια ισχυρή νέα ιδέα οργάνωσης του χώρου καταλαμβάνοντας κατά κανόνα το σύνολο της πλατείας (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 65).



Η επιτροπή αποφάσισε ομόφωνα την απονομή Α' βραβείου στη μελέτη που στόχευε στην ενοποίηση των τριών τμημάτων της πλατείας μα απλά και κομψά αρχιτεκτονικά υλικά και στοιχεία (νικητήρια πρόταση Δ. Μανίκας, Λ. Γεωργιάδης, Θ. Παπαδημητρίου).

#### Στόχοι και κύρια στοιχεία της πρότασης

Ο ιστορικά σηματοδοτημένος χώρος της Πλατείας Συντάγματος παραμένει ένα από τα υβριδικά αστικά τοπία της πόλης. Ο χαρακτήρας του καθορίζεται από την πυκνότητα και την πολυσυλλεκτικότητα των λειτουργιών, των κοινωνικών δομών και των μορφολογικών επιλογών. Η πρόταση στηρίχθηκε στην υπάρχουσα τοπογραφία και διάρθρωση της πλατείας και διερευνήθηκε η σχέση της με τον περιβάλλοντα χώρο, αλλά και τη υπόγεια κατασκευή του μετρό (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 71).



Εικόνα 40: Η πλατεία ως χώρος συγκέντρωσης.

(Πηγή: [www.easypedia.gr/el/articles/π/λ/α/](http://www.easypedia.gr/el/articles/π/λ/α/))



Εικόνα 41: η Σημερινή εικόνα της πλατείας.

(Πηγή: [www.7spk.wordpress.com/2008/04/29/24paperliveblogging/](http://www.7spk.wordpress.com/2008/04/29/24paperliveblogging/))

Στόχος της μελέτης ήταν η διατήρηση του συμβολικού και λιτού μνημειακού χαρακτήρα της πλατείας και του νεοκλασικού παρελθόντος της, η αξονική, συμμετρική χάραξη και η διατήρηση σημαντικών στοιχείων του αρχικού σχεδιασμού, όπως η Πλατεία των μουσών, η μαρμάρινη σκάλα και το σιντριβάνι (εικ. 40-41). Η αυστηρότητα και η λιτότητα του σχεδιασμού ακολουθήθηκε και στην αρχιτεκτονική σύνθεση, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκε ένα παιχνίδι αντιθέσεων ανάμεσα στον κενό – ανοικτό και πλήρη – κλειστό χώρο, ανάμεσα στην αυτονομία και την ενσωμάτωση στον περιβάλλοντα χώρο, ανάμεσα στην εξωστρέφεια και την εσωστρέφεια. Κεντρικό στοιχείο της πλατείας αποτελεί ένα ελεγχόμενο σύστημα υδατοπιδάκων μεταβλητής διάταξης που



συνοδεύεται από ανάλογα φωτιστικά και ηχητικά συστήματα, προσφέροντας αισθητικά ερεθίσματα στους επισκέπτες της πλατείας.

Σημαντικό στοιχείο της πρότασης αποτελεί η επιδίωξη της συνέχειας με την υπάρχουσα εικόνα του χώρου, όπου η διατήρηση αυτούσιων στοιχείων συντελεί στη διατήρηση της ιστορικότητας, ενώ δίπλα τους εισάγονται νέες κατασκευές. Το ρόλο της συνδετικής βάσης αναλαμβάνει η πλακόστρωση που λειτουργεί ως πλέγμα άρθρωσης του παλιού με το νέο (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 72).

Η πλατεία αποτελεί μια από τις τρεις βασικές πύλες εισόδου στο ιστορικό τμήμα της πόλης και ο σκοπός της επέμβασης ήταν να αποτελέσει έναν τόπο συνάντησης και επικοινωνίας, διέλευσης – στάσης – ανάπαυσης – εκτόνωσης από την έντονη εμπορική και οικονομική δραστηριότητα που την περιβάλλει. Ο νέος σχεδιασμός περιλαμβάνει τις πιο κάτω σαφείς ζώνες:

- α) Ιστορική ζώνη
- β) Ζώνη κυκλοφορίας – επικοινωνίας – πληροφόρησης
- γ) Ζώνη στάσης – αναψυχής
- δ) Ζώνη πολλαπλών εκδηλώσεων
- ε) Ζώνη εκτόνωσης της εμπορικής και οικονομικής δραστηριότητας.

### *Κριτική της πρότασης*

Ο ρόλος της πλατείας Συντάγματος ως ιστορικός δημόσιος χώρος μέσα στον νεοκλασικό ιστό καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη αντίρροπων χαρακτηριστικών, όπως επαύξηση της κλίμακας, υποβιβασμό της πυκνότητας και σαφή ορισμό των χρήσεων. Έτσι, ο σχεδιασμός της νέας διαμόρφωσης χρησιμοποιεί συνθετικές αρχές αντίρροπες προς αυτές που δημιούργησαν τη σημερινή μονομερή ανάπτυξη του αστικού περιβάλλοντος και αφετέρου αξιοποιώντας μια κριτική ανάγνωση των παραμέτρων του τόπου και της ιστορίας.

Αν και κατά την εφαρμογή του σχεδίου οι προτάσεις της μελέτης για τη ρύθμιση της κυκλοφορίας, την αστική επίπλωση και τις φυτεύσεις αγνοήθηκαν, το πνεύμα και ο χαρακτήρας της προηγούμενης νεοκλασικής πλατείας διατηρήθηκαν και παράλληλα προσαρμόστηκαν στη νέα πραγματικότητα: είσοδοι μετρό, στάσεις τραμ, ενσωμάτωση των αρχαιολογικών χώρων που ανακαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της κατασκευής των υπόγειων σηράγγων, κ.ά.

Η πρόταση ανάπλασης δεν αποσκοπούσε στην αυτοπροβολή του σχεδιασμού με τη δημιουργία εντυπωσιακών εικόνων, κάτι που θα δημιουργούσε ανταγωνιστικές σχέσεις με το γύρω περιβάλλον. Στην προτεινόμενη διαμόρφωση οι χώροι οργανώνονται με ιεραρχική δομή, η σύνθεση είναι αξονική, συμμετρική, επηρεασμένη από τις αρχές του νεοκλασικισμού και η μορφολογία ακολουθεί κανονικά γεωμετρικά σχήματα.. Στο μεγαλύτερο μέρος της πλατείας δημιουργήθηκε ένας μεγαλοπρεπής κενός χώρος, υποδοχέας αστικών γεγονότων με χαρακτηριστικό την απουσία του πράσινου, το οποίο όμως διατηρήθηκε σε συγκεκριμένα σημεία στάσης και ανάπαυλας, ορίζοντας έτσι και τη λειτουργία του χώρου (εικ. 42-43).



Εικόνα 42-43: Η νέα εικόνα της πλατείας Συντάγματος.  
(Πηγή: [www.easypedia.gr/el/articles/π/λ/α/](http://www.easypedia.gr/el/articles/π/λ/α/))

Με μια πρώτη ματιά λίγα πράγματα δείχνουν να έχουν αλλάξει σε σχέση με την αρχική μορφή της πλατείας για αυτό και διατυπώθηκαν κριτικές που τη χαρακτηρίζουν ως ‘μη σχεδιασμένη’. Όμως η αύξηση της συνολικής της επιφάνειας και οι μικρές λεπτομέρειες είναι αυτά που κάνουν τη διαφορά. Τα τετραγωνικά που προστέθηκαν προς την οδό Ερμού, επέτρεψαν στους αρχιτέκτονες να προχωρήσουν σε μια νέα πιο ορθολογική οργάνωση του χώρου. Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι η καινούργια διαμόρφωση δεν έγινε εις βάρος του πράσινου της πλατείας, αντιθέτως εμπλουτίστηκε με νέα δέντρα. Επιπλέον οι δυο μικροί καταρράκτες οι οποίοι ακολουθούν τις υψομετρικές διαφορές των δρόμων και τα υπαίθρια καφέ που θα επαναλειτουργήσουν αποτελούν δύο ακόμα λεπτομέρειες που συνετέλεσαν στο να ξαναγίνει η πλατεία τόπος κοινωνικής συνάντησης, όπως υπήρξε στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της, αλλά όχι τις δυο τελευταίες δεκαετίες.

Η νέα πλατεία αγαπήθηκε από τον κόσμο και γεμίζει καθημερινά τόσο από τους κατοίκους της πρωτεύουσας, όσο και από τουρίστες, αφού η ανάπλασή της δημιούργη-

σε έναν ευχάριστο και ελκυστικό χώρο, ο οποίος επιπλέον συνεισφέρει και περιβαλλοντικά βοηθώντας στη ρύθμιση του μικροκλίματος, επιτελώντας έτσι και έναν ακόμα σημαντικό ρόλο.

Παρά τις μεταμορφώσεις της η πλατεία Συντάγματος δεν έχασε ποτέ το βασικό της χαρακτήρα ως πολιτική πλατεία και χώρος διεκδικήσεων, όπως μας θυμίζει εξ άλλου το όνομά της. Χώρος με υψηλό πολιτικό συμβολισμό, σημείο συγκέντρωσης των κατοίκων, τόπος τουριστικός και παράλληλα κόμβος κυκλοφοριακός και συγκοινωνιακός (ιδίως μετά από τη λειτουργία μετρό και τραμ), η πλατεία Συντάγματος σήμερα συγκεντρώνει μια πληθώρα λειτουργιών και φιλοξενεί πολυάριθμες εκδηλώσεις πολιτικού, κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα.

### 8.2.2.2 Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

#### *Ιστορικά στοιχεία*

Η πλατεία Ομόνοιας στην Αθήνα βρίσκεται στην κορυφή του τριγώνου που αποτέλεσε το βασικό στοιχείο του πρώτου σχεδίου της Αθήνας (1834-1836) ακριβώς απέναντι από την Ακρόπολη. Για τους μη Αθηναίους, η πλατεία Ομόνοιας είναι η Αθήνα, ο μεγάλος προθάλαμος της πόλης, ο ιστορικός χώρος όλων των επήλυδων. Σε απόσταση σχεδόν ενός χιλιομέτρου από την πλατεία Συντάγματος, στην οποία η προσπέλαση στα κέντρα εξουσίας δίνει πιο επίσημη χροιά, η πλατεία Ομόνοιας ήταν ανέκαθεν ανεπίσημη, λαϊκή, θορυβώδης και ανοικτή σε όλους, κατοίκους και ξένους. Χρησιμοποιείται κυρίως για εμπορικές συναλλαγές που γίνονται υπαίθρια ή σε καταστήματα, από πωλητές οι οποίοι είναι μόνιμα ή περιοδικά εγκατεστημένοι εκεί. Σύγχρονο και παραδοσιακό εμπόριο συνυπάρχουν με ξενοδοχεία και λίγο πιο μακριά, με το Δημαρχείο και το Χρηματιστήριο. Αρχικά πλαισιωνόταν από νεοκλασικά κτίρια τριών ή τεσσάρων ορόφων και είχε στο κέντρο της έναν κήπο (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 55).

Από το 1930, η πλατεία έχει υποστεί πολυάριθμες επεμβάσεις, οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις μεγάλες αλλαγές που έχουν μεταμορφώσει την Αθήνα. Ο σταθμός του υπόγειου σιδηρόδρομου που δημιουργήθηκε εκεί το 1931, αύξησε την κίνηση και τη ζωντάνια της. Το σχήμα της έγινε κυκλικό και διακοσμήθηκε με οκτώ μετεονένιες στήλες, που λειτουργούσαν ως είσοδοι του εξαερισμού με οκτώ αγάλματα Μουσών στην κορυφή τους (εικ. 44) [Σκαλτσά, 1983: 205].



Εικόνα 44: Η πλατεία Ομόνοιας παλαιότερα με κυκλικό σχήμα και γεμάτη δέντρα.  
(Πηγή: [www.oanavdos.blogspot.com/2009/12/blog-post\\_17.html](http://www.oanavdos.blogspot.com/2009/12/blog-post_17.html))



Εικόνα 45: Μεταγενέστερη εικόνα της πλατείας με το μεγάλο σιντριβάνι.  
(Πηγή: [www.taxalia.blogspot.com/2009/09/blog-post\\_5656.html](http://www.taxalia.blogspot.com/2009/09/blog-post_5656.html))

Τα δέντρα εξαφανίστηκαν, για να επανέλθουν αργότερα, ενώ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950, με το αποκορύφωμα της ανοικοδόμησης ολόκληρης της χώρας, η πλατεία αναμορφώθηκε και πάλι. Μια μεγάλη σύνθεση σιντριβανιών καλύπτει όλο τον ανοικτό χώρο και τη μετατρέπει σε έναν απλό κυκλικό κόμβο (εικ. 45). Οκταώροφα κτίρια αντικαθιστούν τα νεοκλασικά στην περίμετρό της. Το 1985 αποκτά μια νέα μορφή και γίνεται σημείο συνάντησης για τα πλήθη των οικονομικών προσφύγων που συνέρρευσαν στην Αθήνα κατά την τελευταία δεκαετία του 20<sup>ου</sup> αιώνα (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 55).



Εικόνα 46: Η πλατεία Ομόνοιας μετά την πρόσφατη ανάπλασή της.  
(Πηγή: [www.astynet.gr/photos/omonias.jpg](http://www.astynet.gr/photos/omonias.jpg))

Η σταδιακή παρακμή της πλατείας και η σπουδαιότητά της, ως σημείο αναφοράς και ως τμήμα του ιστορικού κέντρου της Αθήνας, δημιούργησε την ανάγκη ανάπλασης και διαμόρφωσής της μέσω της προκήρυξης αρχιτεκτονικού διαγωνισμού. Ο πιο πρό-



σφατος σχεδιασμός του 1998 υλοποιήθηκε το 2003 ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων. Στο διαγωνισμό συγκεντρώθηκαν 23 προτάσεις, καθεμία από τις οποίες επιχειρούσε τη δική της προσέγγιση. Η Κριτική Επιτροπή επέλεξε για πρώτο βραβείο τη λύση, η οποία επιχειρούσε να ερμηνεύσει τον ιστορικό χαρακτήρα της πλατείας με σύγχρονους όρους (νικήτρια πρόταση: Γ. Δεσύλας, Ε. Κάτσικα, Θ. Τσιάρτας, Α. Βοζάνη).

### *Στόχοι και κύρια στοιχεία της πρότασης*

Μια από τις βασικότερες αρχές της πρότασης αφορά στη διατήρηση του βασικού χαρακτήρα της πλατείας, που η ίδια η ζωή της πόλης της είχε προσδώσει. Θεωρήθηκε ότι ο χαρακτήρας αυτός δε συγκλίνει προς μια πλατεία στάσης και ανάπαυσης, ούτε όμως και προς μια πλατεία μνημειακή. Τα κυριότερο χαρακτηριστικό της, αυτό που την καθιστά σημείο αναφοράς και προσανατολισμού μέσα στην πόλη, κρίθηκε ότι είναι ο έντονα επικοινωνιακός της ρόλος. Πρόκειται για ένα σημείο διέλευσης, μετεπιβίβασης, ενώ παράλληλα είναι τόπος σύντομης στάσης, συγκέντρωσης, ανταλλαγής πληροφοριών ή ακόμα και αναζήτησης εργασίας (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 25).

Αποφασιστικό για την πρόταση στάθηκε το γεγονός ότι η πλατεία δεν παρουσιάζει το στοιχείο της αναψυχής που συναντάμε σε άλλες, αφού, εκτός των άλλων, είναι και θα παραμείνει ένας σημαντικός φορτισμένος συγκοινωνιακός κόμβος. Μια δεύτερη σημαντική αρχή αφορά στην αντιμετώπιση της πλατείας ως ενιαίου λειτουργικού χώρου (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 25).

Κύριος σκοπός ήταν η επίλυση των βασικότερων προβλημάτων της πλατείας, όπως η διαρκής και έντονη κίνηση πεζών και τροχοφόρων περιφερειακά του κυκλικού τμήματός της διατηρώντας όμως τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της. Η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της πλατείας ως λειτουργικού χώρου για τους πεζούς, που θα περιλάμβανε το κυκλικό τμήμα και που θα εκτεινόταν μέχρι τα όρια των οικοδομικών τετραγώνων που την περιβάλλουν, συντέλεσαν στην αντιμετώπισή της ως έναν ενιαίο χώρο με δυνατότητα πρόσβασης σε όλη του την επιφάνεια (εικ. 46-48).

Οι νέες κυκλοφοριακές ρυθμίσεις που προτάθηκαν από την εταιρία *Αττικό Μετρό*, διευκόλυναν τη σύνδεση του κυκλικού τμήματος της πλατείας με τα απέναντι πεζοδρόμια δύο βασικών περιοχών (μεταξύ των οδών Σταδίου και Πανεπιστημίου και μεταξύ των οδών Αγίου Κωνσταντίνου και Πειραιώς), έτσι ώστε να παρέχεται στον πεζό η δυνατότητα να κινηθεί άνετα σε όλη την έκταση της πλατείας. Με τη σύνδεση αυτή αυξή-

θηκε η έκταση της πλατείας κατά 2.800 τ.μ., ενώ το σχήμα της, το οποίο είχε ταυτιστεί με το κυκλικό, μετετράπηκε σε τετράγωνο.



Εικόνα 47-48: Η πλατεία Ομόνοιας με τη σημερινή της μορφή.

(Πηγή: [www.athensinfoguide.com/gr/wtsomonia.htm](http://www.athensinfoguide.com/gr/wtsomonia.htm))

(Πηγή: [www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1077545](http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1077545))

Η κεντρική ιδέα της πρότασης σχεδιασμού βασίζεται στην απόφαση να αντιμετωπιστεί η πλατεία ως μια ενιαία βαθιά επιφάνεια, όπου χαμηλά κάθετα μέτωπα – κατασκευές, ορίζουν διαφορετικές περιοχές στάσης και κίνησης. Το δάπεδο του βαθού αυτού επιπέδου είναι κατασκευασμένο από υαλότουβλα, επιτυγχάνοντας έτσι ένα είδος ανταλλαγής φωτισμού από το υπόγειο επίπεδο του σταθμού στο επίπεδο της πλατείας. Στον υπόλοιπο χώρο της πλατείας προτάθηκαν γενικά σκουρόχρωμα υλικά και μαύρος γρανίτης για τη δημιουργία μιας πρισματικής γλυπτικής κατασκευής ενώ προκειμένου να υπογραμμιστεί ο επικοινωνιακός και κοινωνικός χαρακτήρας της Ομόνοιας προτάθηκε η προβολή ηλεκτρονικής εικόνας και μηνυμάτων (ΕΑΧΑ ΑΕ, 2001: 26).

### *Κριτική της πρότασης*

Η εφαρμογή της μελέτης (2003-2004) με αρκετές διαφοροποιήσεις από τη βραβευμένη πρόταση δημιούργησε έναν αφιλόξενο και ‘σκληρό’ χώρο, που εμποδίζει την οπτική συνέχεια των κύριων αξόνων της πόλης και τις διαφορετικές θέες.

Το μη επιτυχημένο αποτέλεσμα της ανάπλασης εγείρει δυο ζητήματα:

- α) Από τη μια είναι δύσκολο να γίνει σωστή κριτική για τη διαμόρφωση της πλατείας Ομόνοιας, διότι η σημερινή της μορφή είναι αποτέλεσμα ημιτελούς εφαρμογής της μελέτης του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού. Οι αρχιτέκτονες ισχυρίζονται πως η λύση τους παραποιήθηκε, καθώς σημαντικά στοιχεία του σχεδίου, όπως η πρό-

ταση για το φωτισμό, η οθόνη προβολής και το στέγαστρο, ακυρώθηκαν αναιτιολόγητα, και έτσι κύριοι υπαίτιοι είναι οι εμπλεκόμενοι φορείς, οι οποίοι επέτρεψαν να υπάρξουν βασικές παραλήψεις της αρχικής μελέτης. Η μετεξέλιξη της μελέτης είναι ενδεικτική, αφενός της ευκολίας με την οποία η πολιτεία αποφασίζει για την αρχιτεκτονική και γενικότερα την τύχη του δημόσιου χώρου βάση προσωπικής αισθητικής, αφετέρου της ευκολίας να ακυρώνει διαδικασίες και να καλύπτει ευθύνες στη συνείδηση των πολιτών.

- β) Από την άλλη, η πλατεία απέτυχε να εκπληρώσει τον αρχικό της στόχο να αποτελέσει δηλαδή ‘πλατεία – κόμβο επικοινωνιακό – τόπο συνάντησης’, όπως ήταν και ο τίτλος της βραβευμένης πρότασης. Βέβαια, δεν μπορώ να καταλάβω πώς η βραβευμένη πρόταση είχε αυτόν τον τίτλο τη στιγμή που ένα από τα ζητούμενα της ανάπλασης, εκτός από την αναδιοργάνωση της κυκλοφορίας των περιμετρικών οδών (που φαίνεται να το πέτυχε), ήταν και το να αποθαρρύνει την κατάληψη του χώρου από τους ξένους οικονομικούς μετανάστες, μια εικόνα που θεωρήθηκε υπεύθυνη για την υποβαθμισμένη εικόνα της πλατείας και ενόψει των αγώνων έπρεπε να αλλάξει. Άρα λοιπόν επιδίωξη ήταν να μην δημιουργηθεί μια λειτουργική και χρηστική πλατεία, αλλά μια πλατεία απλά διακοσμητική, που θα αναβάθμιζε την εικόνα τα πόλης. Έτσι μόνο μπορεί να γίνει και κατανοητή η μη κατασκευή του στεγάστρου ή της κατάλληλης φύτευσης που θα παρείχε σκιά.

Επιπλέον σημειώνεται πως η ανάπλαση της πλατείας αποτελεί μια περιβαλλοντικά όχι επιτυχημένη παρέμβαση για το κέντρο της πόλης. Παρά το γεγονός της απόδοσης στους πεζούς μιας νέας πλατείας (μια που η προηγούμενη διαμόρφωση ήταν ουσιαστικά ένας οδικός κόμβος πυκνής κυκλοφορίας οχημάτων) η επιλογή σκουρόχρωμων υλικών επίστρωσης, η απομάκρυνση του παλιού μεγάλου σιντριβανιού και η απουσία νερού ή κατάλληλων φυτεύσεων, καθώς και η παντελής έλλειψη σκιασμού, δημιουργούν μια εστία συσσώρευσης θερμότητας σε έναν ήδη βεβαρημένο χώρο αυξάνοντας το αίσθημα δυσφορίας των επισκεπτών.

Αξιοσημείωτο παραμένει ότι παρόλες αυτές τις αδικαιολόγητες παραλείψεις μιας σύγχρονης και βραβευμένης πρότασης η πλατεία, με όλα αυτά τα ηθελημένα αρνητικά της, εξακολουθεί να συγκεντρώνει τα ετερόκλητα πλήθη που ήθελε να εκδιώξει. Εδώ ίσως εντοπίζονται και τα κοινωνικά αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης που ωθούν τους πολίτες (έστω και αν αυτοί είναι οικονομικοί μετανάστες) που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να πάνε σε κάποιο ιδιωτικό χώρο αναψυχής να συγκεντρωθούν στην πλατεία. Η πλατεία αποτελεί ένα δημόσιο, ανοικτό, μεγάλο χώρο από τους ελάχι-

στους στο πυκνοκατοικημένο κέντρο, όπου έχουν τη δυνατότητα να συνευρεθούν με φίλους ή γνωστούς και να οικειοποιηθούν το χώρο, ακόμα και αν αυτός δεν τηρεί της αναγκαίες προϋποθέσεις που θα τον καθιστούσαν ευχάριστο και φιλόξενο.

### 8.2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην περίπτωση του Συντάγματος, σε μια πλατεία που και παλαιότερα λειτουργούσε ικανοποιητικά ο χαρακτήρας της διατηρήθηκε και μετά την ανάπλαση δείχνοντας σεβασμό προς την ιστορικότητα και τη σημασία του χώρου. Στην περίπτωση της Ομόνοιας από την άλλη, παρά τις αρχικές προθέσεις των μελετητών να διατηρηθεί η ιστορικότητα της πλατείας, βλέπουμε τελικά πως δε διατηρήθηκε τίποτα που να φανερώνει μια συνέχεια στο σχεδιασμό, αλλά αντιθέτως η πλατεία άλλαξε ολοκληρωτικά με αμφιλεγόμενο αποτέλεσμα.

Ένα κοινό στοιχείο των προτάσεων με τα παραδείγματα του εξωτερικού είναι η έμφαση στη δημιουργία μεγάλων, ενιαίων και ελεύθερων χώρων, έτσι ώστε να είναι ευμετάβλητοι και να μπορούν να φιλοξενούν διαφορετικές δραστηριότητες και χρήσεις, ενώ στο ίδιο πνεύμα και προκειμένου να είναι οι πλατείες βατές σε όλη την επιφάνειά τους, η φύτευση - που παλαιότερα ήταν ο κανόνας στον σχεδιασμό των ελληνικών πλατειών - περιορίζεται σημαντικά και χωροθετείται συγκεντρωμένη σε συγκεκριμένα σημεία.

Επίσης κοινό στοιχείο αποτελεί και η χρήση σκουρόχρωμων υλικών στις πλατείες, κάτι που μπορεί να οδηγεί σε εντυπωσιακότερο αποτέλεσμα και να είναι κατάλληλο για χώρες τις κεντρικής και βόρειας Ευρώπης. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όμως, με τις υψηλές θερμοκρασίες, τη μεγάλης διάρκειας ηλιοφάνεια, αλλά και τη σοβαρή ατμοσφαιρική ρύπανση, η επιλογή τέτοιων υλικών επιβαρύνει περιβαλλοντικά την πόλη, και άρα θα έπρεπε να χρησιμοποιούνται με μεγαλύτερη σύνεση. Είναι σχεδόν βέβαιο πως κάθε βραβευμένη πρόταση αστικού σχεδιασμού συμπεριλαμβάνει και μια εκτενή περιβαλλοντική μελέτη, η οποία όμως δυστυχώς γίνεται μόνο τυπικά και σχεδόν πάντα αγνοείται.

Παρόλα αυτά, και στις δύο περιπτώσεις, το θετικό είναι πως δίνεται έμφαση στη διευθέτηση του κυκλοφοριακού προβλήματος των οχημάτων, αλλά και στην αύξηση της επιφάνειας και των δυο πλατειών, ώστε να δίνεται προτεραιότητα στους πεζούς έναντι των αυτοκινήτων, κάτι που αποτελεί διεθνή τάση και συμφωνεί και με αντίστοιχους χειρισμούς των ευρωπαϊκών παραδειγμάτων.



Η μεγάλη διαφορά όμως διαφορά της ελληνικής πραγματικότητας με την υπόλοιπη Ευρώπη είναι στην κρατική παρέμβαση. Εκεί αν κατά την εκτέλεση ενός έργου ο κρατικός φορέας συναντήσει κάποιες δυσκολίες και αναγκαστεί να τροποποιήσει την αρχιτεκτονική μελέτη, είναι υποχρεωμένος να απευθυνθεί στον αρχιτέκτονα προκειμένου να προσαρμόσει το έργο του στα νέα δεδομένα. Ο αρχιτέκτονας έχει τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο και είναι εκείνος που έχει αυστηρά την επίβλεψη του έργου και άρα και την ευθύνη του αποτελέσματος.

## 9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πλατεία αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά στοιχεία του Ευρωπαϊκού αστικού χώρου, κοινή κληρονομιά της Ελληνικής και Ρωμαϊκής αρχαιότητας. Εξελίχθηκε ακολουθώντας διαφορετικές διαδρομές στην Ευρωπαϊκή Δύση, στον κόσμο της Ανατολικής Μεσογείου και στην Ελλάδα ειδικότερα (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 4). Οι ιδέες και οι αντιλήψεις σχετικά με τη μορφή, το ρόλο, τη λειτουργία και τη σημασία της χαρακτηρίστηκαν από διαρκείς μεταβολές και η ιστορική της διαδρομή της προσέδωσε χαρακτηριστικά άρρηκτα δεμένα με το χαρακτήρα της εκάστοτε κοινωνίας και των πολιτών. Από την κλασική παράδοση της Ελληνικής Αρχαιότητας, όπου η λέξη πλατεία ταυτίζεται με τον ελεύθερο χώρο της Αγοράς και είναι φορτισμένη με έντονη πολιτική δράση, μέχρι τις μέρες μας, η πλατεία εξακολουθεί να υπάρχει και να αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος αλλά και προβληματισμού για την πόλη.

Οποιαδήποτε τυπολογία και αν ακολουθεί, η πλατεία αποτελεί τον κοινόχρηστο χώρο που χαρακτηρίζει τις πόλεις και τους οικισμούς και είναι εξ ορισμού ένας δημόσιος χώρος. Εξυπηρετεί ανάγκες λειτουργίας του δομημένου χώρου, αλλά και κοινωνικές, πολιτιστικές, πολιτικές, οικολογικές ανάγκες. Λόγω της αποστολής της και των αξιών που κουβαλά (ιστορικών, κοινωνικών, πολιτιστικών κ.ά.) συμβάλλει – συνδυαστικά με τον περίγυρο – στη δημιουργία πολιτισμικού τοπίου, γεγονός που υποδηλώνει τη σημαντικότητα της παρουσίας της για τη συνέχεια ενός βασικού συνόλου, που διαμορφώνει ποιότητα και προοπτική (Καπετάνιος, 2010: 5). Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που εξακολουθεί να υπάρχει και να αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος, αλλά και προβληματισμού για την πόλη.

Ιδιαίτερα μάλιστα στις μέρες μας, σε μια εποχή παγκοσμιοποιημένης πληροφόρησης και επικοινωνίας που οι εμπειρίες και τα ήθη τείνουν να ομογενοποιηθούν και το ομογενοποιημένο οικονομικό υπόβαθρο της παγκοσμιοποίησης μεταλλάσσει σε παγκόσμιο επίπεδο τις πόλεις, το δημόσιο χώρο τους και κατά συνέπεια τις πλατείες, ο προβληματισμός μας αποκτά νέες διαστάσεις. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής ακυρώνει σε ένα μεγάλο βαθμό τη δράση του ατόμου μέσα στις πλατείες, οι οποίες μετατοπίζονται στον ιδιωτικό χώρο (Αίσωπος, 2003: 143).

Παρατηρούμε, ωστόσο, στο τέλος του 20ου αιώνα ένα ρεύμα αναπλάσεων του δημόσιου χώρου και μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της πλατείας. Στόχος της νέας αυτής αντιμετώπισης είναι η επανένταξή της στην έννοια του δημόσιου χώρου για

κοινωφελή λειτουργία και απροσδιόριστη χρήση, και ακόμα ο επαναπροσδιορισμός της ως τμήμα του αστικού ιστού με κεντρική συμβολή στην ποιότητα διαβίωσης των πολιτών.

Από την παρούσα έρευνα προέκυψε ότι ο δημόσιος χώρος πρέπει να ικανοποιεί πραγματικές ανάγκες, και συγκεκριμένα εκείνες που προκύπτουν από τον προορισμό του να χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο ατομικά ή συλλογικά. Η πλατεία ως δημόσιος χώρος είναι ανάγκη να δημιουργεί με τους υπόλοιπους δημόσιους χώρους ένα πλέγμα ισχυρό μέσα στην πόλη, το οποίο συμβάλλει στη ‘συμμετοχή’ στην αστική ζωή και μειώνει το ενδεχόμενο της απομόνωσης και της νέκρωσης. Ανταποκρίνεται μάλιστα με επιτυχία στον προορισμό της, όταν μέσω της οργάνωσής της – καθαριότητα, ασφάλεια, χρηστικά αντικείμενα, κατάλληλη επίπλωση - γίνεται δεκτική της καθημερινής διαβίωσης των κατοίκων της πόλης, και μάλιστα για το μεγαλύτερο δυνατό χρονικό διάστημα και από έναν ικανό αριθμό ανθρώπων.

Οι οπτικές φηγές και η αντίληψη άλλων τμημάτων της πόλης βοηθούν στον προσανατολισμό στο χώρο ανταποκρινόμενες στην απαίτηση της διαρκούς αναφοράς και ένταξης της πλατείας στον αστικό ιστό. Η ύπαρξη χαρακτηριστικών σημείων ή μνημείων ισχυροποιούν την ταυτότητα του δημόσιου χώρου και τον κάνουν αναγνωρίσιμο και οικείο. Ο ρόλος της τέχνης (γλυπτών) είναι για τους περισσότερους διακοσμητικός και στη συνέχεια τιμητικός για σπουδαία πρόσωπα και γεγονότα της ιστορίας. Εκφράζεται μάλιστα έντονη η επιθυμία για γλυπτά πιο σύγχρονα και παροδικές καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις (π.χ. Cow Parade, Hearts in Athens). Εξάλλου συνθήκες άνεσης, όπως η προστασία από τον ήλιο και τον αέρα, είναι σημαντικές αρετές του χώρου της πλατείας.

Δεν είναι άλλωστε λίγα τα ερωτήματα που τίθενται ως προς την ποιότητα των σχεδιαστικών προτάσεων, την κλίμακα και την αίσθηση της διάστασης, το χειρισμό φυσικών και τεχνητών στοιχείων, την παρουσία ή απουσία δέντρων, ή άλλων φυτεύσεων, όπως και του στοιχείου του νερού. Η έλλειψη γνώσεων οικολογίας και ευαισθησίας σε περιβαλλοντικά θέματα οδηγεί πολλές φορές στην καταστροφή του βιώσιμου χώρου. Όπως προκύπτει από την έρευνα, οι φυτεύσεις, κυρίως με τη μορφή ενός ή περισσότερων δέντρων και με σωστή πάντα σχεδιαστική και πολιτική διαχείρισης της αναλογίας πλήρους και κενού, ελεύθερου και φυτεμένου χώρου, λειτουργούν ως ενδογενή χαρακτηριστικά της ελληνικής πλατείας και αποτελούν οικολογικά απαραίτητα συνθετικά στοιχεία, ώστε η πλατεία να βιώνεται ως χώρος απόλαυσης και να συμβάλλει στην περιβαλλοντική αναβάθμιση της πόλης. Αυτά όλα φανερώνουν ότι αναζητείται ακόμη η αυθεντικότητα στο σχεδιασμό του ελεύθερου χώρου, με βάση τις ιδιαιτερότητες στις

αστικές χαράξεις και το αστικό τοπίο, που λειτουργεί ως καθρέφτης της ιστορίας και του πολιτισμού. Φανερώνουν ότι δεν μας ικανοποιούν παγκοσμιοποιημένα μοντέλα ή τυποποιημένα αστικά πρότυπα για έναν κόσμο που μεταπλάθεται βέβαια πολύ γρήγορα, ωστόσο σε διαφοροποιημένα ακόμη, ευτυχώς, τοπία.

Η Ελλάδα είναι προνομιακή ως προς την πολλαπλότητα των τοπίων της, και την ποικιλία της αποτύπωσης των οικισμών σε αυτά. Τοπία παράλια, πεδινά ή ορεινά, αγροτικά, γεωργικά ή δασικά, υγροτοπικά ή ξηρικά, μεσόγεια ή μεσογειακά εναλλάσσονται στις πόλεις και τους οικισμούς τους, επηρεάζοντας τη δομή, την αρχιτεκτονική του υπαίθριου χώρου και του τρόπου που βιώνεται, ιδιαίτερα στις πλατείες. Η μέχρι σήμερα κυριαρχία μιας αστικής ανάπτυξης ισοπεδωτικής ως προς τις ιδιαιτερότητες του φυσικού χώρου δημιουργεί αυξημένες υποχρεώσεις για την αποκατάσταση της μνήμης και του πολιτισμού του τόπου με όραμα για το μέλλον (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2009: 43).

Όπως προέκυψε και από την ανάλυση των παραδειγμάτων που επιλέχθηκαν, και κυρίως από αυτό της πλατείας Συντάγματος, ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας της πλατείας, όταν υπάρχει, συμβάλλει σημαντικά στην ‘επιτυχία’ της καθώς η ποικιλία και η διαφορετικότητα των λειτουργιών προσδίδουν ενδιαφέρον και κίνητρο χρήσης στο χώρο. Ο ένας και μοναδικός ρόλος απειλείται πάντα από τον κίνδυνο του κορεσμού, ενώ όταν οι αντιθέσεις, η πολυπλοκότητα, ο αυθορμητισμός και η βούληση συνυπάρχουν, δημιουργείται η αίσθηση ότι ο χώρος αυτός συνάδει με μια κοινωνία που εξελίσσεται και διαμορφώνεται αυτοδύναμα.

Αδιαμφισβήτητα οι πλατείες είναι κοινωνικοί χώροι, φέρουν δηλαδή μεγάλο μέρος της κοινωνικής ζωής της πόλης. Ως χώροι κίνησης-στάσης των πολιτών έχουν συνδετικό ρόλο μέσα στο πλέγμα των δραστηριοτήτων, των κτιρίων, των σημείων και των ροών του δομημένου περιβάλλοντος. Είναι χώροι συνάντησης, γιορτής, μεγάλων συγκεντρώσεων, διαμαρτυρίας, επανάστασης, με διαφορετικά ερεθίσματα από εκείνα που χαρακτηρίζουν την πολύβουη πόλη.

Η μελέτη εξάλλου των βασικών χαρακτηριστικών της πλατείας ανέδειξε ότι η τελευταία προβάλλει μια αισθητική άποψη και χαρακτηρίζεται από περιεχόμενα που τη γεμίζουν με ενδιαφέρουσες ή αδιάφορες δράσεις της καθημερινότητας. Σε αρκετές περιπτώσεις οι πλατείες μπορούν να εκληφθούν ως ολοκληρωμένες οντότητες, ως στοιχεία της αστικής δομής που διαθέτουν σαφήνεια ρόλου και νοήματος. Χώροι εν αναμονή περιεχομένου, με την αναμονή αυτή να αποτελεί το εντονότερο χαρακτηριστικό τους. Είτε εξαιτίας του μεγέθους ή ακόμα και της θέσης τους στον αστικό ιστό, οι πλα-



τείες αποτελούν εκτεταμένους χώρους που ορίζονται συχνά από μόνοι τους, χωρίς να εξαρτώνται άμεσα από τα περιβάλλοντα κτίρια. Χώροι άδειοι, έτοιμοι να δεχτούν αυτό το κάτι που θα τους χρωματίσει και θα τους δώσει τη δική τους ταυτότητα.

Άλλες φορές πάλι, το περίβλημα είναι εκείνο που ορίζει με σαφήνεια μια πλατεία και της δίνει ένα διακριτό περίγραμμα. Δημιουργεί την αίσθηση μιας κλειστής εικόνας, ενός υπαίθριου δωματίου ή ενός κελύφους που είναι έτοιμο να δεχτεί τη δημόσια ζωή. Η πλατεία παραμένει ελεύθερη και λειτουργεί ως θέατρο εκδηλώσεων, όπου όλα εξαρτώνται από τη χρήση, το μέγεθος, την παράδοση και τη συνήθεια. Οποιοσδήποτε τύπος πλατείας και να αναφερθεί, βέβαιο είναι πως η πλατεία είναι ένας δημόσιος χώρος με ιστορική μνήμη, περιεχόμενο και το δικό της χαρακτήρα. Βασικός στόχος τους είναι η αναβίωση των παραδοσιακών αξιών των παλιών πλατειών ως λειτουργικών κέντρων, σημεία αναφοράς και κοινωνικής συνάθροισης. Ο σχεδιασμός αποτελεί το βασικό εργαλείο προς αυτήν την κατεύθυνση.

Στο σχεδιασμό αυτό αφορά και το δίλημμα των αρχιτεκτόνων να αγκιστρωθούν από τη διαχρονική συνέχεια της κεντρικής πλατείας ή να ταυτιστούν με τη σημερινή πραγματικότητα. Το συμπέρασμα που προέκυψε από την εργασία αυτή είναι ότι η 'συνέχεια' στο σχεδιασμό πρέπει να είναι διακριτικά παρούσα, για να αφυπνίζει μνήμες από περασμένα βιώματα, απαραίτητα στοιχεία για την ιστορική μας πορεία και ταυτότητα. Πρώτιστα, όμως, πρέπει να ταυτιστεί η έννοια 'πλατεία' με το περιεχόμενο, έτσι ώστε με τη λέξη πλατεία να αναφερόμαστε στην πλατιά επιφάνεια που δεν αναχαιτίζεται από περιοριστικές προτάσεις ανασχεδιασμού που μειώνουν τον ελεύθερο χώρο και δίνουν την εικόνα και την αίσθηση της συνεχούς ανθρώπινης φυγής.

Ο Κ. Οικονόμου παρατηρεί ότι είχαμε πλατείες τις οποίες χάσαμε (2002: 307). Στην πραγματικότητα ο παραπάνω ισχυρισμός δεν σημαίνει ότι η πλατεία έπαψε πλέον να υπάρχει. Μπορεί βέβαια να μην υφίσταται με τον παλιό της ρόλο, να μην επιτελεί κάποιες από τις παραδοσιακές της λειτουργίες, να έχει αλλάξει και μετεξελιχθεί, εξακολουθεί όμως πάντα να αποτελεί βασικό στοιχείο της πόλης και του πολεοδομικού σχεδιασμού. Ίσως μάλιστα σήμερα, που οι εναπομείναντες ελεύθεροι χώροι είναι λιγοστοί και οι ταχύτατοι ρυθμοί ζωής σε συνδυασμό με την έλλειψη ελεύθερου χρόνου και την απομόνωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο δημιούργησαν τάσεις φυγής στους πολίτες στο διαθέσιμο χρόνο τους, η ύπαρξη της πλατείας να φαντάζει ακόμα πιο απαραίτητη.

Επιπλέον, η πολιτική που τάσσεται υπέρ του μοντέλου της συμπαγούς πόλης και την προτείνει ως μορφή βιώσιμης αστικής ανάπτυξης δίνει έμφαση στο ιστορικό κέντρο των πόλεων και ζητά από τους πολίτες να το επανακαλύψουν και να επιστρέψουν σε

αυτό. Σε αυτήν λοιπόν την περίπτωση των υψηλών οικιστικών πυκνοτήτων η πλατεία μπορεί να αποτελέσει ισχυρό πόλο έλξης και να επιτελέσει σημαντικό κοινωνικό ρόλο. Αλλά και στην περίπτωση της αστικής διάχυσης, η πλατεία θα μπορούσε να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη συγκρότηση των νέων οικισμών, αφού σίγουρα οι κάτοικοι των προαστίων θα αισθανθούν κάποια στιγμή την ανάγκη ύπαρξης δημόσιων χώρων – πολύ περισσότερο πλατειών – για να οργανωθούν γύρω από αυτές.

Αν τώρα σε όλα τα παραπάνω προστεθούν και δυο ακόμα στοιχεία της ελληνικής πραγματικότητας, η σημασία και η ανάγκη ύπαρξης της πλατείας θα προβληθεί εντονότερα και παραστατικότερα. Το ήπιο κλίμα της Ελλάδας με την ηλιοφάνεια σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου και τους μαλακούς σχετικά χειμώνες ευνοεί τους περιπάτους και τις συναντήσεις σε υπαίθριους χώρους, αν βέβαια εξασφαλίζουν και τις κατάλληλες προϋποθέσεις, όπως για παράδειγμα ανάλογη φύτευση που προσφέρει συνθήκες σκιάς και δροσιάς κατά τους ιδιαίτερα ζεστούς μήνες του καλοκαιριού.

Το δεύτερο στοιχείο προκύπτει από τη σύγχρονη οικονομική συγκυρία στην Ελλάδα που αγγίζει τα όρια της κρίσης και απειλεί να περιορίσει αισθητά την κοινωνική και πολιτιστική ζωή του νεοέλληνα. Μια πλατεία σχεδιασμένη σωστά και με τρόπο που να καλύπτει πολλαπλές λειτουργίες, μπορεί να δώσει ουσιαστική λύση σε βασικές ανθρώπινες αναζητήσεις. Μπορεί να αποτελέσει το χώρο εκείνο που ο σύγχρονος Έλληνας θα μπορέσει 'ανέξοδα', αλλά ποιοτικά, να συναντηθεί, να συζητήσει, να διασκεδάσει, να παρακολουθήσει θεάματα, να απολαύσει φυσική ομορφιά και γενικότερα να καλύψει τις ανάγκες του για ψυχαγωγία και χαλάρωση.

Ειδικότερα, και όσον αναφορά την προαναφερθείσα οικονομική κρίση, αξίζει να επισημανθεί και ένα παράδοξο φαινόμενο με θετικές αυτή τη φορά προεκτάσεις για το εξεταζόμενο θέμα των πλατειών. Συγκεκριμένα, μέχρι πρόσφατα αποτελούσε συνηθισμένη πρακτική η μετατροπή των χώρων πολλών πλατειών σε χώρους φιλοξενίας τραπεζοκαθισμάτων των γύρω καταστημάτων, με αποτέλεσμα ο ελεύθερος χώρος να παρυσιάζεται σημαντικά μειωμένος. Οι δήμοι εμφανίζονταν ανεπαρκείς στο να ελέγξουν την κατάσταση (είτε λόγω διαπλοκής, είτε επειδή εισέπρατταν συμφέροντα πρόστιμα) με αποτέλεσμα η αισχροκέρδεια να επεκτείνεται διαρκώς και η δυσμενής κατάσταση να έχει καθιερωθεί. Σήμερα όμως οι επιχειρήσεις αδυνατούν να πληρώσουν τα υψηλά πρόστιμα παράβασης που τους συνέφερε άλλοτε να πληρώνουν, και έτσι, από μόνες τους, άρχισαν να απομακρύνουν τα καθίσματα και να συμβαίνει το τελείως αναπάντεχο: ο καταπατημένος δημόσιος χώρος να ελευθερώνεται και να γίνεται ξανά πραγματικά δημόσιος. Έτσι οι πλατείες επανανακτούν σταδιακά το χώρο τους, αποκτούν ξανά

την οντότητά τους και ενισχύουν τη σημασία τους στην πόλη. Αυτό, λοιπόν, που για καιρό αδυνατούσαν να κατορθώσουν τόσο η πολιτεία, όσο και ο κατάλληλος σχεδιασμός των πλατειών (που δε θα άφηνε περιθώρια υπαίθριας επέκτασης στα γύρω καταστήματα) συμβαίνει τελικά αυτόματα ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης και τα πράγματα επαναπροσδιορίζονται με ευχάριστες προεκτάσεις.

Τελικά, όπως προκύπτει από τη διαχρονική μελέτη, όλα κάνουν έναν κύκλο και η ιστορία επαναλαμβάνεται. Η πλατεία γνώρισε δόξα, αίγλη και τιμές μέχρι που αγνοήθηκε και απαξιώθηκε ή έχασε τουλάχιστον τη βασική της λειτουργία – ρόλο, την οποία ξαναβρήκε, ξαναέχασε, και τώρα πάλι γίνεται εκ νέου προσπάθεια να την επανακαλύψει. Αυτό ακριβώς υπογραμμίζει και την αξία της: ότι δηλαδή αλλάζει ρόλους, σχήματα και μορφές, όμως πάντα είναι εκεί, πάντα υπάρχει κάποια πλευρά της πολυσύνθετης έννοιας της πλατείας που αξίζει να την επαναανακαλύπτουμε και που την επαναφέρει στο προσκήνιο. Η πλατεία εξακολουθεί να υπάρχει, εξακολουθεί να μας προσανατολίζει κυριολεκτικά και μεταφορικά.

Αφού λοιπόν έχει όλα αυτά τα θετικά, και αφού ακόμα οι ιστορικές πλατείες αποτελούν πόλο έλξης του κόσμου, προκύπτει εύλογα το ερώτημα, γιατί δεν δημιουργούνται τελικά αξιόλογες νέες πλατείες. Η απάντηση είναι πολυδιάστατη και σύνθετη και πρέπει να αναζητηθεί στα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα που εμπλέκονται, στην έλλειψη πολιτικής βούλησης, στην έλλειψη ίσως των κατάλληλων χώρων, αλλά σίγουρα όχι στην έλλειψη ιδεών και ταλέντου από την άποψη των μελετητών. Οι ιδέες, η τεχνογνωσία, οι ιδιαίτερες επιστημονικές γνώσεις και δεξιότητες από την πλευρά των αρχιτεκτόνων και των ειδικών υπάρχουν και αυτό αποδεικνύεται και από τα κατά εξακολούθηση βραβεία ελληνικών συμμετοχών σε διεθνείς διαγωνισμούς.

Δεν αρκεί όμως μόνο η προσέγγιση προβλημάτων μέσω των διαγωνισμών, αλλά θα πρέπει να γίνει και το επόμενο βήμα. Και όπως σε όλες τις πόλεις που είναι ευαισθητοποιημένες ως προς την εικόνα τους σε ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο και έχουν συνειδητοποιήσει τη σημασία της επιβεβαίωσής τους μέσω της κοινωνικής συνοχής, έτσι και στην Ελλάδα κάποια στιγμή θα πρέπει να αντιληφθούμε πόσο σημαντική είναι η αναβάθμιση του δημόσιου χώρου. Είναι πλέον καιρός να συνεργαστούν προς αυτή την κατεύθυνση και οι απλοί πολίτες, δείχνοντας ενεργό ενδιαφέρον για την επιλογή του σχεδιασμού, συμμετέχοντας σε συζητήσεις και καταθέτοντας προτάσεις, συντηρώντας τα όσα με κόπο δημιουργούνται και κάνοντας όραμα την ελκυστική εικόνα της πόλης τους. Μέσα σε ένα τέτοιο γενικότερο κλίμα θα γίνει επιτέλους συνείδηση όλων ότι κά-

ποια στιγμή τα συμφέροντα θα πρέπει να παραμεριστούν, γιατί όσο μεγάλα και αν είναι, είναι πολύ μικρότερα από την αξία της πλατείας.



## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

### 1. ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ (ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ)

Αξίζει να εξετάσουμε το νομικό πλαίσιο μέσα από το οποίο ορίζονται οι ελεύθεροι κοινόχρηστοι χώροι σε μια πόλη. Σύμφωνα λοιπόν με το Άρθρο 2 του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού του Νόμου 1577/1985, ‘κοινόχρηστοι χώροι είναι οι κάθε είδους δρόμοι, πλατείες, άλση και γενικά οι προοριζόμενοι για κοινή χρήση ελεύθεροι χώροι, που καθορίζονται από το εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο του οικισμού ή έχουν τεθεί σε κοινή χρήση με οποιονδήποτε άλλο νόμιμο τρόπο’<sup>3</sup>.

Αν θελήσουμε να επιχειρήσουμε μια πιο εμπειριστατωμένη νομική ανάλυση των κοινόχρηστων πραγμάτων θα πρέπει να ανατρέξουμε στο Αστικό Δίκαιο και πιο συγκεκριμένα στο Εμπράγματο Δίκαιο.

Αρχικά, γίνεται αναφορά στα πράγματα που είναι κοινά σε όλους, τα ‘κοινά τοις πάσι’, τα οποία αποτελούν πράγματα εκτός συναλλαγής. Τέτοια κοινά σε όλους πράγματα είναι όσα χρησιμεύουν για την ικανοποίηση αναγκών όλων των ανθρώπων και για το λόγο αυτό βρίσκονται στη διάθεσή τους προς χρήση (Παπαστεργίου, 2000: 54). Μετά τη θέση σε ισχύ του Αστικού Κώδικα, τα κοινά σε όλους πράγματα είναι μόνο δύο: ο ατμοσφαιρικός αέρας που περιβάλλει τη γη και η θάλασσα.

Συμφώνα με το ΑΚ 967 ‘Πράγματα κοινής χρήσης είναι ιδίως<sup>4</sup> τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή, οι δρόμοι, οι πλατείες, οι γιαλοί και οι όρμοι, οι όχθες πλεύσιμων ποταμών, οι μεγάλες λίμνες και οι όχθες τους’. Στο νόμο δεν καθορίζεται η έννοια των πραγμάτων κοινής χρήσης. Γίνεται δεκτό ότι κοινής χρήσης είναι τα πράγματα που βρίσκονται στην άμεση διάθεση κάθε προσώπου για ελεύθερη χρήση σύμφωνα με τον προορισμό τους, με στόχο τη θεραπεία του δημόσιου συμφέροντος (Παπαστεργίου, 2000: 56).

Από άποψη νομικής φύσης, τα κοινής χρήσης αφενός είναι πράγματα, αφετέρου είναι αντικείμενα εμπράγματων σχέσεων. Το τελευταίο αυτό συνάγεται από το ΑΚ 968, σύμφωνα με το οποίο ‘Τα κοινόχρηστα πράγματα, εφόσον δεν ανήκουν σε δήμο ή κοινότητα, η ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ανήκουν στο δημόσιο’ (Παπαστεργίου, 2000: 56).

<sup>3</sup> Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός ‘ΓΟΚ’ – Ν.1577/1985 όπως ισχύει από 13/06/2000.

<sup>4</sup> Η λέξη ‘ιδίως’ σε κάθε νόμο σημαίνει ότι η έννοια μπορεί μετά από δικαστικές αποφάσεις ή άλλου είδους ενέργειες να διευρυνθεί.

Κοινή χρήση σημαίνει χρήση για όλους προς θεραπεία του δημόσιου συμφέροντος. Δεν πρόκειται για κοινή κυριότητα στο πράγμα. Μια τέτοια για όλους κοινή χρήση επιτρέπει στον καθένα να επιδιώκει την απόλαυση του συγκεκριμένου πράγματος και βέβαια να την πετυχαίνει, εφόσον η απόλαυση αυτή είναι σύμφωνη με τον προορισμό του και παραπέρα, εφόσον δεν εμποδίζεται η σύγκριση άλλων. Όσο ευρύτερος είναι ο κύκλος των προσώπων που πράγματι απολαμβάνουν το κοινής χρήσης πράγμα, τόσο περισσότερο το πράγμα αυτό εκπληρώνει το σκοπό του, δηλαδή εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον.

Στα κοινόχρηστα λοιπόν, περιλαμβάνονται τα φυσικά ή τεχνικά αγαθά τα οποία είναι απαραίτητα, όχι απλώς για την επιβίωση του ανθρώπου – όπως είναι τα κοινά σε όλους – αλλά για την επιπλέον εξασφάλιση ποιότητας ζωής, αναλόγως με τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, καθώς και με το βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο μιας συγκεκριμένης χώρας σε δεδομένο χρόνο (Καρακώστας, 1986: 30). Στην ιδιότητα ενός πράγματος ως κοινής χρήσης δεν ανήκει η κερδοσκοπική του εκμετάλλευση, ούτε όμως αντίκειται η καταβολή φόρου ή κέρδους (Παπαστεργίου, 2000: 62).

Στη συγκεκριμένη εργασία είναι σκόπιμο να αναφερθούμε πιο συγκεκριμένα στους δρόμους και τις πλατείες και όχι στα υπόλοιπα αναφερθέντα από τον Αστικό Κώδικα ως κοινόχρηστα πράγματα. Σύμφωνα με τη νομοθεσία λοιπόν ισχύουν τα παρακάτω για τους δρόμους και τις πλατείες (Παπαστεργίου, 2000: 57-58).

### *Οι δρόμοι*

Στους δρόμους, ως πράγματα κοινής χρήσης, περιλαμβάνονται οι εθνικοί, επαρχιακοί, δημοτικοί και κοινοτικοί, όχι όμως και οι αγροτικοί ή οι ιδιωτικοί δρόμοι, ούτε οι δίοδοι.

Εθνικοί δρόμοι είναι αυτοί που ενώνουν πρωτεύουσες νομών μεταξύ τους ή με λιμάνια, επαρχιακοί είναι όσοι ενώνουν πρωτεύουσες επαρχιών μεταξύ τους ή με πρωτεύουσες νομών, ενώ δημοτικοί ή κοινοτικοί είναι οι δρόμοι που ενώνουν χωριά μεταξύ τους ή με επαρχιακούς ή δημοτικούς δρόμους. Η παραπάνω διάκριση έχει σημασία κυρίως για την υποχρέωση προς κατασκευή και συντήρησή τους.

Ο όρος ‘δημόσια οδός’ που βρίσκεται στις διατάξεις του ΑΚ αναφέρεται σε όλους τους παραπάνω δρόμους, δηλαδή τους εθνικούς, επαρχιακούς, δημοτικούς και κοινοτικούς.

*Οι πλατείες*

Ως πλατεία νοείται η διευρυμένη συνέχεια ή προέκταση του δρόμου. Πρόκειται λοιπόν για τμήμα του δρόμου. Για τον λόγο αυτό ισχύει και για τις πλατείες ό,τι αναφέρθηκε για τους δρόμους.

Στην ελληνική γλώσσα η λέξη πλατεία πρωτοεμφανίζεται ως επιθετικός προσδιορισμός δίπλα στην λέξη οδός, και υποδεικνύει ένα φαρδύ δρόμο, έναντι της στενωπού. Η λατινική γλώσσα ενσωματώνει τον όρο (platea) δίνοντάς του ακριβώς την ίδια σημασία. Στην εξέλιξή της η λέξη θα γίνει place, piazza, praca, plaza, platz, plein, plads, plac, piatta σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές γλώσσες, εκτός από την αγγλική, που θα προτιμήσει πολλούς αιώνες αργότερα τη λέξη square, ταυτίζοντας την λειτουργία του χώρου αυτού με μια γεωμετρική μορφή που καθιερώθηκε μέσα από την μακραίωνη εμπειρία. Η σλαβική trg εξ άλλου συνδέεται με την trgoviste που σημαίνει αγορά, παλιό παζάρι κλπ. (Ανανιάδου-Τζημοπούλου και Καραδήμου -Γερόλυμπου, 2009: 4).

## 2. ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ (ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ)

Στον ορισμό μέσα από την αντίθεση του κτισμένου και άκτιστου, στηρίζονται όλοι οι γνωστοί χαρακτηρισμοί για τους αστικούς υπαίθριους χώρους: Ελεύθεροι (≠κτισμένοι), υπαίθριοι (≠στεγασμένοι), ανοικτοί (≠κλειστοί), πράσινοι (≠οικοδομημένοι).

Ως *Πράσινοι*<sup>5</sup> ή *Ανοικτοί χώροι*<sup>6</sup> χαρακτηρίζονται οι χώροι που είναι πρόσφοροι για μικρότερες ή μεγαλύτερες ‘υπαίθριες εγκαταστάσεις στη διάθεση του αστικού πληθυσμού, μέσα ή σε άμεση επαφή με την πόλη’.

Ταξινομούνται σε κατηγορίες ανάλογα με το ρόλο που προορίζονται να παίξουν, τη συχνότητα της χρήσης τους, τη χωρητικότητα, την επιφάνεια ή το μέγεθός τους, την περιοχή εξυπηρέτησης (κατοικία, γειτονιά, συνοικία, πόλη) και την ακτίνα επιρροής τους.

Ονομάζονται χώροι παιχνιδιού ή περιπέτειας, πλατείες μνημειακές και μη, χώροι αναψυχής και ελεύθερου χρόνου, κήποι και πάρκα, παραλίες και πεζόδρομοι ή ακόμα χώροι ειδικής χρήσης όπως π.χ. γήπεδα αθλοπαιδιών, βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι, νεκροταφεία. Διακρίνονται ως χώροι αστικοί και περιαστικοί, όπως δάση, περιοχές αγροτικές ή γραφικές σε γειτνίαση με τις πόλεις και ελεγχμένης ανάπτυξης ή ‘αξιοποίησης’. Προορισμοί των χώρων αυτών είναι η προστασία, η αναψυχή, η ανάπαυση, η επαφή με τη φύση, οι κοινωνικές σχέσεις, η αισθητική απόλαυση, η ψυχική υγεία κ.ά.

Γενικότερα ο ορισμός των χώρων αυτών μέσα από μια ταξινομική διάθεση επηρεάστηκε από τις σύγχρονες τους πολεοδομικές κατευθύνσεις, με κυριότερες ανάμεσά τους τις διακρίσεις με βάση την πρακτική της συντήρησης, της ιδιοκτησίας και της διοικητικής ευθύνης απέναντι τους ή με βάση τις λειτουργίες της πόλης και το διαχωρισμό σε περιοχές κατοικίας, εργασίας και δραστηριοτήτων, αναψυχής ή κυκλοφορίας (Ανανιάδου – Τζημπούλου, 1992: 11).

Μέσα από αυτήν την αντιμετώπιση, *Ελεύθεροι χώροι* σε μια αστική περιοχή είναι οι υπαίθριοι χώροι που ανοίγονται στις ελεύθερα διαλεγμένες και αυθόρμητες δραστηριότητες, στις μετακινήσεις ή ακόμα στην οπτική εξερεύνηση για ένα σημαντικό αριθμό ατόμων της πόλης. Οι χώροι αυτοί ονομάζονται και *Συλλογικοί χώροι*.

Συμπεραίνουμε ότι υπάρχουν δυο τάσεις στην ορολογία. Η πρώτη τάση είναι κλασική στην πολεοδομία, του διαχωρισμού κατά ζώνες και αναφέρεται σε πράσινους

<sup>5</sup> Καθιερωμένος όρος στη γαλλική ορολογία *espaces verts*, και ως λογοπαίγνιο *ou – verts*, της δεκαετίας του 60 – 70.

<sup>6</sup> Πολυχρησιμοποιούμενη έκφραση στις αγγλοσαξονικές χώρες: *open space*.

και ανοικτούς χώρους με βάση τα κριτήρια όπως η ηλικία των χρηστών, ο διαχωρισμός των αναγκών τους, ο διαχωρισμός χώρων με διαφορετικό προορισμό, η διάκριση με βάση τις διαφορετικές λειτουργίες της πόλης κ.ά. Η δεύτερη τάση αναφέρεται σε ελεύθερους, συλλογικούς και ανοικτούς χώρους επικοινωνίας και κοινωνικής δραστηριότητας και στηρίζεται στη χρήση, τη δραστηριότητα, τη συμπεριφορά, την αντίληψη και τις ανταλλαγές στον αστικό υπαίθριο χώρο.

Γενικά οι χώροι αυτοί μπορούν να αναφέρονται με τον όρο *Αστικοί χώροι*, καθώς αποτελούν μια συνολική εικόνα μέσα στην πόλη και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της. Ο όρος αυτός είναι δόκιμος, καθιερωμένος από την έκδοση AIFEL, *Les Espaces Urbains*, 1968.

Οι αστικοί υπαίθριοι χώροι είναι αναμφισβήτητα ένα αναπόσπαστο κομμάτι της μορφής και της ζωής μιας πόλης. Δε νοείται να υπάρχει πόλη χωρίς τέτοιους χώρους. Τα δίκτυα των χώρων αυτών και η πλοκή τους μέσα στο δομημένο ιστό της πόλης και η ένταξή τους μέσα στο φυσικό περιβάλλον, εκφράζουν και προσδιορίζουν ταυτόχρονα την ταυτότητα της πόλης. Είναι λοιπόν εξέχουσας σημασίας τόσο από λειτουργικής, οικονομικής, κοινωνικής και ψυχαγωγικής άποψης αλλά και συμβολικής, καθώς υπάρχουν παραδείγματα όπου τέτοιοι χώροι ανάγονται σε διαχρονικά σύμβολα της πόλης, όπως για παράδειγμα η πλατεία του Αγίου Μάρκου στη Βενετία και η κεντρική πλατεία στη Σιένα.

Στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα, οι αρχιτέκτονες τοπίου Olmstead και Nolen, έδωσαν για πρώτη φορά έναν πλήρη κατάλογο με τις απαραίτητες για τη σύγχρονη πόλη κατηγορίες αστικών υπαίθριων χώρων και χώρων πρασίνου<sup>7</sup>. Ο κατάλογος περιελάμβανε τις ακόλουθες έξι κατηγορίες χώρων (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 39):

- α) Δρόμοι, βουλεβάρτα και λεωφόροι – πάρκα (*parkways*).
- β) Πλατείες, κοινόχρηστο πράσινο (*commons*)<sup>8</sup>, δημόσιοι κήποι.
- γ) Μικρά πάρκα γειτονιάς.
- δ) Μεγάλα πάρκα μέσα στην πόλη.
- ε) Μεγάλα πάρκα έξω από την πόλη.

<sup>7</sup> Ο κατάλογος δημοσιεύτηκε στο περιοδικό 'Charities and the Commons' (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 19).

<sup>8</sup> Το κοινόχρηστο πράσινο (*commons*) έχει τις ρίζες του στους αγροτικούς οικισμούς της Νέας Αγγλίας στη Βόρεια Αμερική. Ήταν μια κοινόχρηστη έκταση στο κέντρο του οικισμού φυτεμένη με γρασίδι και με χρήση βοσκότοπου. Σήμερα έχει αλλάξει χρήση και λειτουργεί ως κεντρικός χώρος πρασίνου και αναψυχής (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 19).



Ορισμένοι από τους παραπάνω τύπους π.χ. *parkways* και *commons*, δεν υπάρχουν σήμερα στις πολεοδομικές μελέτες και εφαρμογές. Αντίθετα έχουν κυριαρχήσει νέοι τύποι, όπως για παράδειγμα οι πεζόδρομοι και οι παρκοπεζόδρομοι, ενώ συγχρόνως εμφανίζονται και ιστορικοί τύποι όπως της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής Αγοράς.

Μέσα από τη διαχρονική εξέταση της πόλης, προβάλλουν δυο κατηγορίες αστικών υπαίθριων χώρων (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 22):

- α) Οι κήποι και τα πάρκα: η οργάνωση τους βασίζεται στην εκτεταμένη φύτευση, λειτουργούν σαν τόποι ανάπαυσης και αναψυχής ή σαν χώροι εισόδου σε σημαντικά κτίρια (π.χ. ναούς, ανάκτορα).
- β) Οι δρόμοι και οι πλατείες: ενιαίες επιφάνειες με κύριο προορισμό την υπαίθρια κοινωνική ζωή και ανταλλαγή. Τα στοιχεία της φύτευσης εδώ δεν έχουν πρωτεύοντα ρόλο.

Οι δυο παραπάνω κατηγορίες αντιπροσωπεύουν και σήμερα τις δυο διαφορετικές προσεγγίσεις στο αντικείμενο του σχεδιασμού αστικών υπαίθριων χώρων και χώρων πρασίνου (Αραβαντινός και Κοσμάκη, 1988: 22).

### 3. ΠΑΡΚΟ

Στη σύγχρονη πολεοδομία ως πάρκο ορίζεται μια ‘πράσινη έκταση’ μεγάλου μεγέθους, περικλειστη και οργανωμένη σύμφωνα με την αισθητική του τοπίου. Ως κήπος ορίζεται η ‘πράσινη έκταση’ μέτριου μεγέθους.

Τα σύγχρονα πάρκα διαφέρουν από εκείνα του παρελθόντος, κατά το ότι παρέχουν διευκολύνσεις για ενεργητική αναψυχή, για δημιουργική εκμετάλλευση του ελεύθερου χρόνου. Οι διευκολύνσεις αυτές περιλαμβάνουν υπαίθρια θέατρα, ζωολογικούς κήπους, χώρους για κάθε είδους αθλήματα (<http://el.wikipedia.org/wiki/GR>).

Το δημόσιο πάρκο είναι ‘ένας ανοικτός χώρος που ανήκει στο κοινό εκ δικαιώματος και διαθέτει μια ποικιλία ανέσεων για την απόλαυση του ελεύθερου χρόνου, είναι μια ιστορία συνδεδεμένη με τη βιομηχανική εποχή’ (Kostof, 1992: 165).

Πράγματι, οι κήποι και τα πάρκα εντάσσονται στην οργάνωση και λειτουργία της πόλης πολύ αργότερα από την αρχική τους εμφάνιση, σε αντίθεση με τους δρόμους και τις πλατείες, οι οποίες αποτελούν από την αρχή βασικά συστατικά στοιχεία της πόλης ή του οικισμού.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

*Ελληνόγλωσση*

- Αγγελίδης, Μ. (2000) *Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη*, Αθήνα: Συμμετρία.
- Αίσωπος, Γ. (2003) 'Ελληνικός Δημόσιος Χώρος', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **37**, 142-145.
- Amstrong, G. και Kotler, P. (2009) *Εισαγωγή στο μάρκετινγκ*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Αμπρικήδου Κ. και Παντελίδου Χ. (2004) 'Ιστορική και τυπολογική προσέγγιση της πλατείας'. Διπλωματική προπτυχιακή εργασία, ΑΠΘ.
- Ανανιάδου – Τζημοπούλου, Μ. (1992/1997) *Αρχιτεκτονική τοπίου. Σχεδιασμός Αστικών χώρων*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Ανανιάδου – Τζημοπούλου, Μ., (επ.) (2001) *Πλατείες και πόλεις στην περιοχή της Βενετίας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις University Studio Press.
- Ανανιάδου-Τζημοπούλου, Μ. και Καραδήμου-Γερολύμπου, Αλ., (επ.) (2009) *Πλατείες της Ευρώπης. Πλατείες για την Ευρώπη*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων - Πολυτεχνική Σχολή & Διατμηματικό ΠΜΣ Αρχιτεκτονικής Τοπίου, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Αραβαντινός, Αθ. και Κοσμάκη, Π. (1988) *Υπαίθριοι χώροι στην πόλη*, Αθήνα: Συμεών.
- Αραβαντινός, Αθ. (1997) *Πολεοδομικός σχεδιασμός. Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, Αθήνα: Συμμετρία.
- Αστρενίδου, Π. και Σημαιοφορίδης Γ., (επ.) (1997) 'Η άγνωστη πόλη' στο *Διαμορφώσεις 10 αρχαιολογικών χώρων στη Θεσσαλονίκη*, Αθήνα: Untimely books, 189-195.
- Βιτρούβιος (1997), *Δέκα βιβλία*, Ζερεφός, Στ., (επ.), Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Βλαστός, Θ. (1999) 'Σχεδιάζοντας τις πόλεις του 21<sup>ου</sup> αιώνα – Οι Χάρτες των Αθηνών του 1933 και του 1998. Ρήξεις και συνέχειες', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **33**, 90-93.
- Γαλανάκης, Γ.Μ (2008) 'Δημόσιος χώρος και κοινωνικός αποκλεισμός', *Θέματα χώρου + Τεχνών / Design + art in Greece*, **39**, 64-67.

- Γαλανάκης, Γ.Μ (2010) 'Ιδιωτικό versus δημόσιο', *Θέματα χώρου + Τεχνών / Design + art in Greece*, **41**, 44-47.
- Carlson, N. (1999) 'Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία', *Αρχιτέκτονες*, **17**, 60-65.
- Γιάνναρου, Λ., Καρανάτση, Ε., Ονίσηνκο Κ. (2008) 'Οι πλατείες το βράδυ γίνονται απειλητικές'. Προσβάσιμο από: [http://news.kathimerini.gr/4dcgi/\\_w\\_articles\\_ell\\_2\\_14/09/2008\\_284497](http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_2_14/09/2008_284497) [τελευταία πρόσβαση 19-06-2010].
- Γιάννας, Σ. (2001) 'Βιοκλιματικές αρχές πολεοδομικού σχεδιασμού', στο *Περιβαλλοντική Τεχνολογία*, Τόμος Α', Πάτρα: ΕΑΠ, 195-199.
- Γιακουμακάτος Α. (2004) 'Αφαίρεση και συμβολισμός. Δύο πλατείες στην Αθήνα'. *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **38**, 185.
- Γοσποδίνη, Α. (1991) 'Τύπος και τυπολογία. Η περίπτωση της πλατείας', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **25**, 37-42.
- Γοσποδίνη, Α., (επ.) (2006) *Τα νέα αστικά τοπία και η Ελληνική πόλη*, Αθήνα: Κριτική.
- Γοσποδίνη, Α., (2007) 'Χωρικές πολιτικές για το σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη των Ελληνικών πόλεων', *Αειχώρος*, **6** (1), 100-145.
- Δεκαβάλλας, Κ. (2008) *Από τη μεγάλη κλίμακα στη μικρή*, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.
- Δημητριάδης, Π.Ε. (1995) *Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη Α.Ε.
- Δραγώνας, Π. (1999) 'Αστικά τοπία για τους νομάδες της σύγχρονης μητρόπολης', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **33**, 75-77.
- Δραγώνας, Π., (επ.) (2003) 'Η αρχιτεκτονική του Δημόσιου χώρου στην Ευρώπη', *Αρχιτεκτονικά Θέματα* **37**, 56-97.
- ΕΑΧΑ ΑΕ, (2001) 'Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός των τεσσάρων πλατειών της Αθήνας' Αθήνα: *Κατάλογος συμμετοχών Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας*, 17-18 & 71-72.
- Zillich, K. (1990) 'Ο βασιλιάς της πόλης', *Τεύχος* **9**, 29.

- Hall, T. (1998/2005) 'Μεταμορφώνοντας την εικόνα της πόλης' στο *Αστική Γεωγραφία*, Δρακάκη, Λ. και Κυβέλου, Στ. (επ.), Αθήνα: Κριτική, 165.
- Καραβασίλη, Μ. (1997) 'Αστικός μετασχηματισμός και τρόποι ζωής στην ελληνική πόλη' στο *Νέοι κοινόχρηστοι χώροι για την πόλη*, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, 117-119.
- Καρακώστας, Κ.Γ. (1986) *Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Καρύδης, Δ. (1991) *Ανάγνωση της πολεοδομίας, η κοινωνική σημασία των χωρικών μορφών*, Αθήνα: Συμμετρία.
- Καυκούλα, Κ. (2002) *Ελληνική Πολεοδομία 1828 – 1940*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ.
- Καυκούλα, Κ. (2002) 'Ο σχεδιασμός του δημόσιου χώρου. Διαφυλάγοντας τη φυσιογνωμία της πόλης', *Κτίριο*, **125**, 46-52.
- Κοσμάκη, Π. και Δημούδη, Α. (2001) 'Βελτίωση όρων διαβίωσης και της ποιότητας του περιβάλλοντος στον αστικό χώρο', *Βιοκλιματικός Σχεδιασμός περιβάλλοντος χώρου*, Τόμ. Β', Πάτρα: ΕΑΠ, 125-129.
- Κοσμάκη, Π. και Λουκόπουλος, Δ. (2007) *Αστικά κενά - Μικρά πάρκα*, Προσβάσιμο από: <http://www.monumenta.org/> [τελευταία πρόσβαση 12-07-2010].
- Kotler, P. (c2004) *Τα 10 θανάσιμα αμαρτήματα του μάρκετινγκ*, Αθήνα: Γκιούρδας.
- Κουλουκούρης, Χ. (1997) 'Σκέψεις με αφορμή το πρόγραμμα της 9<sup>ης</sup> Εφορείας' στο *Η άγνωστη πόλη - Διαμορφώσεις 10 αρχαιολογικών χώρων στη Θεσσαλονίκη*, Αθήνα: Un-timely books.
- Λάββας, Γ.Π. (1996) *19<sup>ος</sup> – 20<sup>ος</sup> αιώνας – Σύντομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Λαμπριανίδης, Λ. (2001) *Οικονομική γεωγραφία: Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*, Αθήνα: Πατάκης.
- Μαγκλίνης, Ηλ. (2009) 'Ο αργός θάνατος μιας αθηναϊκής πλατείας', *Η Καθημερινή*, 28/04/2009.



- Μάζης, Α. (2002) *Εισαγωγή στις Ανθρωπογνωστικές Επιστήμες*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ.
- Μαντουβάλου, Μ. (1998) 'Στρατηγική για τους 'δημόσιους' και τους 'ελεύθερους' χώρους στην Αθήνα', *Πυρφόρος*, **1**, 10-13.
- Μελανίτου, Α. (2006) 'Επανάχρηση του πολεοδομικού ιστού. Διατήρηση, μεταμόρφωση ή μετάλλαξη αυτού;', *Αρχιτέκτονες*, **55**, 86-87.
- Μητούλα, Ρ. (2001) 'Ανασυγκρότηση του Αστικού Χώρου και Παγκοσμιοποίηση', *Υψηλ και Κτίριο*, **53**, 28-33.
- Μπάρμπα Ε. και Τσιανάκα Ε. (2001) 'Οι πλατείες στην πόλη. Ιστορική και κριτική τους αντιμετώπιση'. Διπλωματική προπτυχιακή εργασία, ΑΠΘ.
- Μπελαβίλας, Ν. και Βαταβάλη Φ. (2009) *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*, Αθήνα: WWF Ελλάς.
- Μπελαβίλας, Ν. (2005) *Τόποι ανθρώπων. Σχόλια για το χώρο και την πολιτική*, Αθήνα : Ο Πολίτης.
- Μυρτσιώνη, Γ. (2007) 'Διάσημες πλατείες της Ευρώπης', Προσβάσιμο από: [http://news.kathimerini.gr/4dcgi/\\_w\\_articles\\_civ\\_2\\_07/11/2007\\_247912](http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_07/11/2007_247912) [τελευταία πρόσβαση 23-06-2010].
- Νομικός, Μ.Ε. (1997) *Αποκατάσταση – Επανάχρηση ιστορικών κτιρίων και συνόλων*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, 2-3.
- Ντάφης, Σ. (2002) *Δασοκομία πόλεων*, Θεσσαλονίκη: Art of text.
- Ευδά, Ρ. (2003) 'Οι χαμένες πλατείες της Αθήνας', Προσβάσιμο από: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=75&artid=152527&dt=13/07/2003> [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].
- Οικονόμου, Κ. (2002) 'Χάσαμε την πλατεία, stop', στο Δημητριάδης Ε.Π., Κουσιδώνης Χ.Θ., Λαγόπουλος Α.- Φ., (επ.) *Επανασχεδιασμός υποβαθμισμένων και κατεστραμμένων περιοχών της Ευρώπης*, Διεθνές Συμπόσιο υπό την αιγίδα του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 307-309.

- Οίμο, C. (1990) 'Η αισθητική των πόλεων - Κοινωνικό συμβόλαιο και συλλογικό όραμα', *Τεύχος*, **9**, 38-50.
- Παπαγιάννης, Θ. (1999) 'Η αειφόρος διαχείριση του αστικού χώρου', στο *Σχεδιασμός Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις και Μέθοδοι Εκτίμησης τους*, Τομ. Α, Πάτρα: ΕΑΠ, 204-208.
- Παπαστεργίου, Η.Δ. (2000) *Εγχειρίδιο Εμπράγματος Δικαίου*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, 27-28.
- Πατέστος, Κ. (1993) 'Ο σχεδιασμός της πλατείας και η αρχιτεκτονική της πόλης', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **27**, 27-28.
- Ripon, P. (1990) 'Το να απομονώνεις ένα κτίριο, σημαίνει να βιάζεις την ιστορία', *Τεχνική Ενημέρωση ΤΕΕ*, **2**, 91-92.
- Πολυχρονόπουλος, Δ. (2006) 'Το κενό ως τόπος', *Αρχιτέκτονες*, **55**, 56-58.
- Purini, F. (1997) *10 σχέδια για την ελληνική πόλη*, Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 166.
- Reichen, B. (1990) 'Γιατί να κατασκευάζουμε-πώς να κατασκευάζουμε' στο *Κτίζοντας το κτισμένο*, *Τεύχος*, **9**, 50-51.
- Ρηγόπουλος, Δ. (2008) *Οι αθηναϊκές πλατείες που μας πληγώνουν*, Προσβάσιμο από: [http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/\\_w\\_articles\\_civ\\_12\\_20/04/2008\\_267061](http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/_w_articles_civ_12_20/04/2008_267061) [τελευταία πρόσβαση 01-07-2010].
- Ρηγόπουλος, Δ. (2009) 'Η πλατεία είναι γεμάτη με το νόημα...', *Η Καθημερινή*, 06/12/2009.
- Ρωμανός, Αρ. (2004) *Αθήνα: Το πολεοδομικό ζήτημα από τη σκοπιά του πολίτη*, Αθήνα: Ποταμός.
- Σαρηγιάννης, Γ. (1999) 'Πλατείες, ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακμής', *Αρχιτέκτονες*, **13**, 25-26.

- Σερράος, Κ. (2004) 'Η αισθητική της σύγχρονης αναπτυσσόμενης πόλης στην Ελλάδα' στο *Η αισθητική των πόλεων και η πολιτική των παρεμβάσεων. Συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΑΧΑ ΑΕ, 162-166.
- Σημαιοφορίδης, Γ. (1997) 'Η προβληματική του διαγωνισμού' στο *Νέοι κοινόχρηστοι χώροι για τη σύγχρονη πόλη*, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, 26-27.
- Σημαιοφορίδης, Γ. (2005) 'Η ελληνική πόλη και οι νέες αστικές συνήθειες', *Διελεύσεις*, Αθήνα: Metapolis Press.
- Sitte, C. (1889/1992) *Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές αρχές*, Αθήνα: ΕΜΠ.
- Σκαλτσά, Μ. (1983) *Κοινωνική ζωή και δημόσιοι χώροι κοινωνικών συναθροίσεων στην Αθήνα του 19<sup>ου</sup> αιώνα*, Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίδα Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ, 207.
- Smets, M. (1997) 'Προσοχή εύθραυστες φυσαλίδες' στο *Νέοι κοινόχρηστοι χώροι για τη σύγχρονη πόλη*, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, 44-45.
- Σπίνου, Π. (2009) 'Δεν πάμε πλατεία', Προσβάσιμο από: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=94901>, Ελευθεροτυπία [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].
- Στεφάνου, Ι. (2000) 'Η φυσιογνωμία της πόλης', *Υλη και Κτίριο*, Μάρτιος 2000, 85-89.
- Στεφάνου, Ι. (2005) 'Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης', *Το ελληνικό τοπίο. Μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τοπίου*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείων της Εστίας, 86-92.
- Σχίζας, Γ. (2006) 'Η πλατεία στα πλαίσια της ελληνικής πόλης', *Highlights*, 4, 7-9.
- Tafuri, M. (1990) 'Διατήρηση ή αναστήλωση;', *Τεύχος*, 9, 42.
- Τερζόγλου, Ι. (1987) *Ο χαρακτήρας των υπαίθριων κοινόχρηστων χώρων*, Αθήνα: Ε.Μ.Π.

- Τζαναβάρα, Χ. (2006) 'Ασεμπίγιο Γ.Α.: Να γκρεμιστούν παλιά κτίρια και να γίνουν πλατείες', Προσβάσιμο από: [http://archive.enet.gr/online/online\\_text/c=112,dt=25.05.2006,id=18034828](http://archive.enet.gr/online/online_text/c=112,dt=25.05.2006,id=18034828) [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].
- Τζιμογιάννη, Ν. (2007) 'Η συμμετοχή του Δημόσιου Χώρου – Πλατείας στη βελτίωση του Αστικού Περιβάλλοντος', Διπλωματική προπτυχιακή εργασία, ΕΜΠ.
- Τουρνικιώτης, Π. (2003) 'Αρχιτεκτονική του Δημόσιου χώρου στην Ευρώπη', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **37**, 51-53.
- ΥΠΕΧΩΔΕ, (2004) *Η αισθητική των πόλεων και η πολιτική των παρεμβάσεων συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου*, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, ΕΑΧΑ ΑΕ, 75-79.
- Φατούρος, Δ. (1997) 'Η πόλη και ο ζωντανός ιστός της Ιστορίας' στο *Η άγνωστη πόλη – Διαμορφώσεις 10 αρχαιολογικών χώρων στη Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 9-10.
- Φιλιππίδης, Δ. (1990) *Για την Ελληνική πόλη*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Χαστάογλου, Β. (2004) 'Οι περιπέτειες των πλατειών του Βόλου', *Εν Βόλω*, Οκτώβριος – Δεκέμβριος, 17-23.
- Χατζηγώγας, Γ. (2004) 'Σχόλια για την αρχιτεκτονική στις πλατείες και τους δημόσιους χώρους της Βαρκελώνης' στο *Η αισθητική των πόλεων και η πολιτική των παρεμβάσεων. Συμβολή στην αναγέννηση του αστικού χώρου*, Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΑΧΑ ΑΕ, 132-135.
- Χρονάκη, Μ. (2003) 'Ο φόβος του κενού', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, **37**, 11-12.

## Ξενόγλωσση

- Ashworth, J.G. και Vood, H. (1990), *Selling the City*, Belhaven Press.
- Braudel, F. (1973/1992) *The Structures of Everyday Life: Civilization and Capitalism, 15<sup>th</sup> – 18<sup>th</sup> century*, Vol.1, University of California Press.
- Chapman, D. ed. (1996) *Creating Neighborhoods and Places in the Build Environmen*, London, New York: Taylor and Francis.
- Dunkan, P., και Thomas, S. (2000) *Neighbourhood Regeneration- Resourcing Community Involvement*, Bristol: Polity Press.
- Fazia, A. (2005) *Dependence of outdoor thermal comfort on street design in hot and dry climate*, Freiburg: Dissertation Berichte des Meteorologischen Institutes der Universität Freiburg, Nr. 15, ISSN 1435-618X.
- Fuller, R. A., Gaston K. J., (2009) *The scaling of green space coverage in European cities*, The Royal Society.
- Gatje, R.F. (2010) *Great Public Squares: An Architect's Selection*, New York: W. W. Norton & Co.
- Gaventa, S. (2006) *New public spaces*, London: Octopus Publishing Ltd.
- Gehl, J., Gemzoe, L. (2001) *New City Spaces*, Copenhagen: The Danish Architectural Press.
- Gehl, J. (1987) *Life between Buildings, Using Public Space*, New York: VanNostrand Reinhold Company.
- Georgi, N.J. και Sarikou, S. (2005) 'The usage of Nature friendly materials in Urban Public Spaces', *Journal WSEAS Transaction*, **1**, ISSN 1790 5079, 173-74.
- Kaplan, R., Kaplan, S., Ryan, R. (1998) *With people in mind: Design and management of everyday nature*, Washington: Island Press.
- Kostof S. (1991) *The City Assembled - The elements of urban form through history*, London: Thames and Huston Ltd.



- Kostof S. (1992) *The City Shaped – Urban Patterns and meanings through history*, Boston: MA: Bulfinch Press.
- Kottas, D. (2008) *Urban Spaces: Squares and Plazas*, Links International.
- Krier R. (1979/1990) *Urban Space*, Academy Editions.
- Lefebvre, H. (1992) *The Production of Space*, Wiley-Blackwell.
- Lindsey, G. (2003) ‘Sustainability and urban greenways: Indicators in Indianapolis’, *Journal of the American Planning Association*, **69** (2), ProQuest Direct Complete, Spring 2003, 165.
- Low, S.M., (2000) *On the Plaza - The Politics of Public Space and Culture*, Austin: University of Texas Press.
- Lynch, K. (1960/1990) *The image of the city*, The MIT Press.
- Mancuso, F., Miotto, L., ed. (2007) *The Charter of European Squares, 30 recommendations for the creation or renovation of squares*, Paris: Fondation Maison des Science de l’ Homme.
- Miotto, L. ed. (2007) *The square, a European Heritage – A topical survey in five countries (Spain, France, Greece, Italy, Poland)*, Paris: Fondation Maison des Science de l’ Homme.
- Moughting, C. (1992/2003) ‘The Square or Plaza’ στο *Urban design: Street and Square*, London: Architectural Press, 87-123.
- Richardson, T. (2004) *The Vanguard Landscapes and gardens of Martha Schwartz*, London: Thames and Hudson.
- Sorkin, M. ed. (1992) *Variations on a Theme park: The New American City and the End of Public Space*, Hill and Wang.
- Southworth, M. (2005) ‘Designing the Walkable City’, *Journal of Urban Planning and Development*, **131** (4), 246-257.

Stevens, Q. (2009) 'Broken public spaces in theory and in practice', *Town Planning Review*, **80** (4-5), 371-388.

Webb, M. (1990) *The City Square* London: Thames and Hudson Ltd.

#### Πηγές από το Διαδίκτυο

Βολονάκη, Σ. (2010) 'Σύγχρονη Τέχνη και Δημόσιος Χώρος' Προσβάσιμο από: [www.eete.gr/uplds/65\\_Efimerida\\_162\\_EETE\\_April\\_2010\\_perSITE\\_OK.pdf](http://www.eete.gr/uplds/65_Efimerida_162_EETE_April_2010_perSITE_OK.pdf) - [τελευταία πρόσβαση 02-07-2010].

Γκουμπούλου, Γ. (2007) 'Ελεύθεροι χώροι πρασίνου στην πόλη, Η Περίπτωση των παιχνοτόπων', Προσβάσιμο από: <http://www.monumenta.org/> [τελευταία πρόσβαση 26-06-2010].

Hawk, A., (2008) 'Εγκληματικότητα: κάποτε στις πλατείες έπαιζαν παιδιά...', Προσβάσιμο από: <http://www.neos-forum.com/viewtopic.php?f=37&t=11629> [τελευταία πρόσβαση 19-06-2010].

Janicijevic, A. (2010) 'Urban renewal project of plaza lessepes in Barcelona', Προσβάσιμο από: <http://blogs.senecac.on.ca/urbansquares/> [τελευταία πρόσβαση 29-06-2010].

Καπετάνιος, Β.Α. (2010) Σιωπηλές πλατείες, Σκέψεις για την Ελληνική πλατεία, Προσβάσιμο από: [www.greekarchitects.gr/.../σιωπηλές-πλατείες-id3167](http://www.greekarchitects.gr/.../σιωπηλές-πλατείες-id3167) - [τελευταία πρόσβαση 29-06-2010].

Καταλειφός, Δ. (2009) 'Η πιο ωραία εικόνα είναι οι πλατείες', Προσβάσιμο από: <http://www.meetpagkrati.eu/efimerida/selida4.pdf> [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].

Κούνδουρος, Δ. (2009) 'Αστικό πράσινο και υπόγειοι χώροι στάθμευσης σε συνθήκες πολεοδομικού κορεσμού', εισήγηση σε ημερίδα με θέμα *Ελεύθεροι χώροι και χώροι στάθμευσης*, Αθήνα 22/04/2009, Προσβάσιμο από: [www.asda.gr/elchoroi](http://www.asda.gr/elchoroi) [τελευταία πρόσβαση 19-06-2010].

Κοντορήγας, Θ. (2010) 'Νύκτες μαγικές στο αστικό τοπίο', Προσβάσιμο από: <http://www.ergotaxiaka.gr/printArticle.php?ID=66> [τελευταία πρόσβαση 03-07-2010].

Κρίκου, Ν. (2008) *Η προσπελασιμότητα της πόλης, μέσα από τις αστικές πλατείες*, Προσβάσιμο από: <http://www.greekarcitects.gr/> [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].

Μουλίνος, Ζ. (2010) *Μαζεύονται στις πλατείες για ‘σερφ’ στο Ίντερνετ*, Προσβάσιμο από: <http://www.greektechforum.com/forums/showthread.php?t=16246> [τελευταία πρόσβαση 27-06-2010].

Παπανώτας, Στ. (2009) *Πλατείες και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*. Προσβάσιμο από: <http://www.papanotas.gr/?p=504> [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].

Ποντίκας, Γ. (2007) *Αρχιτεκτονική πόλεων: Αναζήτηση της ταυτότητας σε μια τιμωμένη έρημο*, Προσβάσιμο από: <http://www.greekarchitects.gr> [τελευταία πρόσβαση 24-06-2010].

Σγούρος, Δ. (2001) *Η προοπτική του αστικού περιβάλλοντος*, Προσβάσιμο από: <http://www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/η-προοπτική-του-αστικού-περιβάλλοντος-id980> [τελευταία πρόσβαση 12-07-2010].

Σχίζας, Γ. (2006) *Η πλατεία στα πλαίσια της ελληνικής πόλης. Σχέσεις επικοινωνίας και πολιτισμού*, Εισήγηση στο Πανελλαδικό Συνέδριο των περιοδικών, υπό τη διοργάνωση του περιοδικού *Highlights*, Χίος 2006, Προσβάσιμο από: <http://www.greekarcitects.gr> [τελευταία πρόσβαση 19-06-2010].

Σχίζας, Γ. (2008) *Πλατείας Εγκώμιον*, Παρέμβαση του Γιάννη Σχίζα σε ημερίδα του Περιβαλλοντικού Συλλόγου Περιστερίου, Προσβάσιμο από: <http://www.phpbbserver.com/pfor/viewtopic.php?p=7237&mforum=pfor#7237> [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].

Τζώρτζη, Τζ., Σαρίκου, Σ. (2006) *Ενοποίηση και σχεδιασμός μικρών αστικών χώρων με βιοκλιματικές συνθήκες*, Προσβάσιμο από: <http://vergina.eng.auth.gr/IHT/Proc8th/009.doc> [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].

Χαλαζιάς, Χ. (2010) *Επαναστατημένες Πλατείες*, Προσβάσιμο από: [http://www.i-reportergr.com/2010/03/blog-post\\_6842.html](http://www.i-reportergr.com/2010/03/blog-post_6842.html) [τελευταία πρόσβαση 22-06-2010].

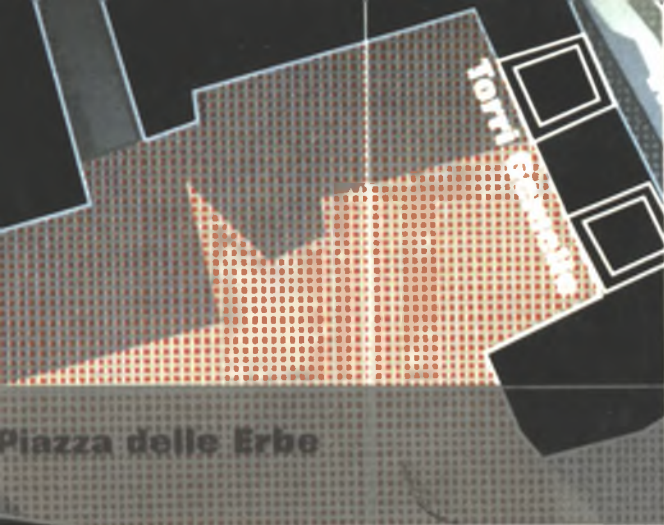


ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ  
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ



004000104095





Piazza delle Erbe



Torre Rognosa

Palazzo del Podestà



Torre Grossa



del Popolo

Torri Ardinghelli



Arco dei Becci

Torre dei Becci